

Rikke Hembre

"Det er vanskelig å skulle lære opp noen til noe, når loven sier noe helt annet"

En kvalitativ undersøkelse av unge voksnes holdninger til voldtekt, samtykke og lovgivning i Norge

Masteroppgave i Likestilling og mangfold

Veileder: Sofia Moratti

Medveileder: Martine Sletten

Mai 2024

Rikke Hembre

"Det er vanskelig å skulle lære opp noen til noe, når loven sier noe helt annet"

En kvalitativ undersøkelse av unge voksnes holdninger til voldtekt, samtykke og lovgivning i Norge

Masteroppgave i Likestilling og mangfold
Veileder: Sofia Moratti
Medveileder: Martine Sletten
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

Kunnskap for en bedre verden

Likestilling og mangfold - Masterstudium

Læringsutbytte

En student som har fullført programmet, forventes å ha oppnådd følgende læringsutbytte, definert i kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse:

Kunnskap

Kandidaten har

- avansert kunnskap om det tverrfaglige kjønnsforskningsfeltets sentrale teorier, debatter og kontroverser
- spesialisert innsikt i så vel historiske som samtidige endringsprosesser knyttet til likestilling og mangfold i det norske samfunnet, i lys av internasjonale og globale kontekster
- kunnskap på høyt nivå om hvordan kjønn som sosial og symbolsk kategori kan virke sammen med andre sosiale og symbolske kategorier og fenomener.

Ferdigheter

Kandidaten kan

- identifisere og arbeide selvstendig med praktiske og teoretiske problemer knyttet til likestilling og mangfold i konkrete samfunnsmessige sammenhenger
- vurdere og benytte relevante metoder og teorier for analyse av kjønn og eventuelt andre sosiale kategorier i spesifikke empiriske problemstillinger
- analysere og forholde seg kritisk til problemstillinger knyttet til forståelser av kjønn, likestilling og mangfold på ulike samfunnsarenaer og derigjennom se og anvende flere tilnæringsmåter

Generell kompetanse

Kandidaten kan

- gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- og utredningsarbeid i tråd med gjeldende forskningsetiske normer
- anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder i tverrfaglig dialog og samarbeid med andre eksperter
- formidle resultater av eget faglig arbeid muntlig og skriftlig på en selvstendig måte både til eksperter og allmennhet

Sammendrag

I denne oppgaven analyserer jeg hvilke tema og diskurser unge voksne tar i bruk i dialog om voldtekt, samtykke og lovgivning. Det empiriske grunnlaget for oppgaven baserer seg på syv kvalitative intervju med unge voksne i aldersgruppen 24-30 år. Med utgangspunkt i Straffeloven §291 og det foreliggende forslaget til norsk samtykkelov, undersøker jeg hvordan informantene forholder seg til og reflekterer over ulike aspekter som sentrale for voldtektsdefinering og lovgivning. Det teoretiske rammeverket tar utgangspunkt i diskurspsykologiske tilnærminger og kjønnsstudier, med fokus på forståelser av kjønn, makt, maskulinitet og femininitet.

Analysen består av tre kapitler, som belyser ulike sentrale konsepter i informantenes fortellinger og forståelser. Det første kapitlet baserer seg på en tematisk analyse av informantenes fortellinger om kommunikasjon og porno som vesentlige tema for hvordan mennesker blir sosialisert til å forstå hvordan samtykke ser ut og gjøres i praksis.

De to påfølgende analysekapitlene baserer seg på diskurspsykologisk analysestrategi, med fokus på fortolkningsrepertoar og subjektposisjoner som informantene trekker på i fortellinger om voldtekt, samtykke og lovgivning.

Det andre kapitlet tar for seg informantenes holdninger og oppfatninger til voldtektslovgivning. Her analyserer jeg hvordan informantene trekker på forståelser av vold og truende atferd som aspekt ved voldtekt, og hvordan de trekker på ulike forståelser av fysisk og psykisk vold. I tillegg analyserer jeg hvilke betoning av offerrollen som gjør seg gjeldende i overgrepssaker og hvilke posisjoneringer til en samtykkelovs samfunnsverdi som trekkes på hos informantene.

Det tredje kapitlet tar for seg informantenes ulike perspektiver og holdninger til hvordan samfunnet forholder seg til kjønn som faktor i overgrepssproblematikk og voldtektslovgivning. Her analyserer jeg informantenes refleksjoner til en kjønnset sekskultur, som legger føringer for hvordan kvinner og menn forventes å opptre i seksuelle relasjoner. I tillegg analyserer jeg informantenes forståelser av hvordan kunnskap om samtykke kan bidra til seksuell og kroppslig autonomi.

Abstract

In this assignment, I analyse the themes and discourses young adults employ in discussions about rape, consent, and legislation. The empirical foundation of the assignment is based on seven qualitative interviews with young adults aged 24-30. Drawing on Section 291 of "Straffeloven" and the proposed Norwegian consent law, I examine how the informants engage with and reflect upon various aspects central to defining rape and legislation. The theoretical framework draws on discourse psychological approaches and gender studies, focusing on understandings of gender, power, masculinity, and femininity.

The analysis consists of three chapters, which illuminate various central concepts in the informants' narratives and understandings. The first chapter is based on a thematic analysis of the informants' narratives about communication and pornography as essential themes for how individuals are socialized to understand what consent looks like and how it is practiced.

The two subsequent analysis chapters are based on discourse psychological analysis strategies, focusing on interpretive repertoires and subject positions that the informants draw upon in narratives about rape, consent, and legislation.

The second chapter examines the informants' attitudes and perceptions towards rape legislation. Here, I analyse how the informants draw on understandings of violence and threatening behavior as aspects of rape, and how they draw on various understandings of physical and psychological violence. Additionally, I analyse the emphasis on the victim role in abuse cases and the positioning towards the societal value of a consent law that informants draw upon.

The third chapter explores the informants' various perspectives and attitudes towards how society addresses gender as a factor in issues of abuse and rape legislation. Here, I analyse the informants' reflections on a gendered sexual culture, which dictates how women and men are expected to behave in sexual relationships. Additionally, I examine the informants' understandings of how knowledge about consent can contribute to sexual and bodily autonomy.

Forord

Det er en underdrivelse å si at det har vært en berg-og-dalbane av en reise å gjennomføre dette prosjektet, både følelsesmessig og faglig. Jeg må uansett si at jeg har kost meg med arbeidet og det er mange jeg ønsker å takke for å ha bidratt på veien.

Aller først vil jeg begynne med å takke informantene mine. Uten deres deltakelse og åpenhet om erfaringer og opplevelser, ville det ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet.

Tusen takk til veilederne mine, Sofia Moratti og Martine Sletten, for oppmuntrende ord, faglige innspill og støtte i en hektisk periode. Dere har vært gode støttespillere hele veien, og jeg er veldig takknemling for deres bidrag.

Jeg vil også takke familien min, som har gitt meg sunne avbrekk i middagsinvitasjoner og annen hygge, og ikke minst for lån av Sarki når jeg har hatt behov for hundekos. En ekstra takk til mamma, for korrekturlesing og oppmuntring. Det fascinerer meg fremdeles at du ser skrivefeil jeg ikke ser, til tross for den betydelige forskjellen i brillestyrke.

En stor takk til samboeren min, Mareno, som har holdt orden hjemme, og oppmuntret, støttet og heiet på meg, når jeg har vært kaotisk. Takk for middager, klesvask, rydding og koselige avbrekk, og ikke minst takk for at du har hjulpet meg opp om morgenen.

Jeg vil også takke mine medstudenter for spennende diskusjoner, livreddende litteraturtips og sunne avbrekk i sola, og mine kjære venner for oppmuntring og viktige avbrekk fra masterskrivingen. En spesiell takk rettes til jentene på lesesal 5448; Anine, Anita og Line, for at dere alle sammen har gjort denne perioden både minneverdig, latterfull og opplevelserik. Jeg ville aldri vært foruten deres innspill, engasjement og omtenkksomhet i denne perioden. Lesesalen har føltes som hjemme takket være dere.

Rikke Hembre

Trondheim, 16. mai 2024

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	1
1.1	Problemstilling og forskningsspørsmål.....	2
1.2	Straffeloven §291.....	2
1.3	Samtykkelov og voldtektsproblematikk i media	3
1.4	Det foreløpige forslaget til norsk samtykkelov	3
1.5	Tidligere forskning.....	4
1.5.1	Norsk forskning på vold og voldtekt	4
1.5.2	Anmeldelser og rettssikkerhet	5
1.5.3	Samtykkelov i nabolandene	6
1.5.3.1	Sverige og «samtyckeslagen»	6
1.5.3.2	Danmarks samtykkebaserte lovverk	7
1.6	Begrepsavklaring	8
1.7	Oppgavens struktur	9
2	Teoretisk rammeverk.....	11
2.1	Å definere kjønn	11
2.2	Kjønn og kjønnsuttrykk.....	11
2.2.1	Kjønn og hierarki	12
2.2.2	Maskulinitet og femininitet.....	13
2.3	Diskurspsykologi	13
2.3.1	Diskurs	14
2.3.2	Fortolkningsrepertoar som felles forståelser	14
2.3.3	Makt som sosialt fenomen	15
3	Metodiske tilnærminger	19
3.1	Datainnsamling	19
3.1.1	Kvalitative intervju	19
3.1.2	Rekruttering og utvalg	20
3.1.3	Intervjuguide	21
3.1.4	Case om overgrep	21
3.2	Personvern og etikk.....	22

3.2.1	Gjennomføring av intervju	23
3.2.2	Min rolle som forsker	25
3.3	Informantene	26
3.4	Analyseprosessen og valg av analysegrep	27
3.4.1	Tematisk analyseprosess	27
3.4.2	Diskurspsykologisk analyseprosess	28
4	Kommunikasjon og porno som faktor i seksuelle relasjoner	29
4.1	Kommunikasjon i seksuelle relasjoner.....	30
4.1.1	Verbalt, fysisk eller bank-id?	31
4.1.2	One-night-stand og parforhold	34
4.2	Porno som faktor i læring om sex og samtykke	37
4.2.1	«Hvorfor er det greit at de fortsetter når hun sier nei på filmen?»	38
4.2.2	«Jeg tror ikke det har hatt noen positiv virkning, nei»	40
4.3	Oppsummering	43
5	Sentrale konsepter i voldtektslovgivning	45
5.1	Voldsrepertoaret	45
5.1.1	«Jeg føler det her med voldsbruk må bort i hvert fall»	45
5.2	Offerrepertoaret.....	50
5.2.1	«For noen så er det totalt ødeleggende».....	50
5.3	Verdirepertoaret	53
5.3.1	«Det er ikke slik at det her er ei løsning, men et forebyggende tiltak»	54
5.4	Oppsummering	58
6	Individuell frihet og seksuell frigjøring i et kjønnskulturelt landskap	61
6.1	Kjønnskulturrepertoaret	61
6.1.1	«Alle menn elsker sex, så hvorfor klager han?»	61
6.1.2	«Det er jo egentlig veldig maskulint når de spør «går det bra?»»	66
6.2	Empowermentrepertoaret.....	68
6.2.1	«Vi tredde noen kondomer på noen bananer, men det var det liksom»	69
6.2.2	Når er tidlig nok, og kan det være for sent?	72
6.3	Oppsummering	74

7	Avsluttende refleksjoner.....	77
7.1	Oppsummering av funn.....	77
7.2	Studiens begrensninger og videre forskning	81
8	Litteraturliste.....	83
9	Vedlegg.....	87
9.1	Vedlegg 1: Intervjuguide.....	87
9.2	Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	91
9.3	Vedlegg 3: Vurdering av behandling av personopplysninger.....	95
9.4	Vedlegg 4: Plakat om deltakelse	97

1 Innledning

Voldtekt er et omfattende samfunnsproblem, som bærer med seg både fordommer, skam og mistillit. Alt for få voldtektssaker blir anmeldt, behandlingstiden på de sakene som faktisk blir anmeldt er for lang, og nesten ingen saker fører til domfellelse (Amnesty International, u.å.b). De siste årene har arbeidet for norsk samtykkelov fått stor medieoppmerksomhet og engasjementet i debatten har vært omfattende. Mange mener det er på høy tid at Norge innfører en samtykkelov, som fastslår at seksuell omgang uten samtykke er voldtekt (Amnesty International, 2023).

Det er derimot ikke bare her hjemme at engasjementet er stort, mangelen på samtykkebestemmelse får også oppmerksomhet internasjonalt. FNs menneskerettighetskomité har anbefalt Norge å endre definisjonen av voldtekt i lovgivning, med bakgrunn i en uttrykt bekymring for den høye forekomsten av voldtekt (Samtykkealliansen, u.å.b). Voldtektsdefinisjonen i Straffeloven §291 inkluderer ikke mangel på samtykke, og det er dette som utgjør grunnlaget for kampen for samtykkelov. I tillegg til kritikk fra FN, strider dagens voldtektsbestemmelde mot Europarådets Istanbul-konvensjon, som Norge har signert og forpliktet seg til (Samtykkealliansen, u.å.a; Istanbul-konvensjonen). Europarådet har derfor oppfordret Norge til å ta raskt grep. For å rette opp i dette, må norsk lov fastslå at seksuell omgang uten samtykke er voldtekt, og med andre ord innføre en samtykkebasert lov. Dette vil bidra til å legge tydelig føring for enhver nordmanns rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet (Amnesty International, 2023), og dermed sikre bedre autonomi for nordmenn.

For dette prosjektet var det for meg mest interessant å se på hvordan mennesker i min egen generasjon forholder seg til debatten om samtykkelov, og dermed kunne se på hvilke ulikheter som utspiller seg blant mennesker som befinner seg på omtrent samme sted i livet. Tanken var også at denne gruppen ville sitte med noen delte erfaringer fra å vokse opp i samme tid, som dermed kanskje kunne si noe om hva oppveksten har hatt å si for hvordan de forholder seg til samtykke og grensesetting.

Videre i dette kapittelet vil jeg presentere problemstillingen, med påfølgende forskningsspørsmål, som sammen danner grunnlaget for hva prosjektet søker å finne ut av. Jeg vil dermed presentere dagens Straffelov §291, samt det foreliggende forslaget til samtykkelov. Jeg vil så vise til samtykkelovdebattens tyngde i media, etterfulgt av tidligere forskning på voldtekt og samtykkelov i Norge, Sverige og Danmark. Til slutt presenterer jeg en begrepsavklaring, som tar for seg valget av begrepsbruk for oppgaven videre.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Denne studien undersøker hvordan unge voksne forholder seg til dagens lovgivning ved Straffeloven §291 og lovforslaget om samtykkelov, i tillegg til hvilke sentrale tema og diskurser som dukker opp i dialog om samtykke. Formålet med studien er å se nærmere på hvilke forståelser som utspiller seg blant unge voksne om samtykke og seksuelle relasjoner, basert på deres egne erfaringer og oppfatninger fra samfunnet. I forkant av prosjektet var jeg interessert i å se på unge voksnes holdninger til samtykkelov i Norge, men gjennom intervjuene dukket det opp flere sentrale aspekter som viste bredde i informantenes forståelser av hva som spiller inn på en samtykkelov og voldtektslovgivning. Informantene trekker på erfaringer skapt gjennom levd barne- og ungdomstid, og konkretiserer ulike forhold som har formet deres forståelser og gjennomføring av samtykke og grensesetting i eget liv. Problemstillingen for oppgaven ser derfor slik ut: *Hvilke tema og diskurser tar unge voksne i bruk i dialog om voldtekt, samtykke og lovgivning?*

For å kunne svare på problemstillingen er oppgaven strukturert med tre forskningsspørsmål, som blir besvart i hvert sitt analysekapittel:

1. «Hvilke tema settes i spill i dialog om samtykke?»
2. «Hvordan fortolkes sentrale konsept i voldtektsloven?»
3. «Hvordan tolker informantene at kjønnsnormer og kunnskap påvirker kroppslig og seksuell autonomi?»

1.2 Straffeloven §291

Det er voldtektsdefineringen i Straffeloven §291 som legger grunnlaget for samtykkelovdebatten, hvor målet er en mer omfattende definisjon som også inkluderer samtykke som en faktor i lovverkets definisjon av voldtekt.

Lov om straff (Straffeloven) ved §291 Voldtekt sier følgende:

Med fengsel inntil 10 år straffes den som

- a. skaffer seg seksuell omgang ved vold eller truende atferd,
- b. har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller
- c. ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre handlinger som svarer til seksuell omgang med seg selv.

1.3 Samtykkelov og voldtektsproblematikk i media

Debatten rundt en norsk samtykkelov har fått stor medieoppmerksomhet de siste årene, og et raskt nyhetssøk på Google Nyheter med søkeordet «samtykkelov» gir 4 030 treff i tidsrommet 2022-2024. Engasjementet rundt en samtykkelov er stort, og i april 2024 utspilte det seg til flere store demonstrasjoner og markeringer rundt om i norske byer (NRK Vestland, 2024).

Amnesty forteller på sine nettsider at de har aksjonert for samtykkebasert voldtektsbestemmelse siden 2012, og er tydelige på at det nå virkelig er på tide at noe skjer (Amnesty International, u.å.b). Nettaksjonen «Vi trenger en reell samtykkelov nå!» har samlet over 40 tusen signaturer siden februar 2023 (Amnesty International, u.å.a), og det er dermed tydelig at Amnesty har mange nordmenn i ryggen, i arbeidet for å nå målet om en samtykkelov.

Til tross for at det finnes uenigheter i hvordan en samtykkelov skal se ut i norsk lovverk, og overfor hvilken konkret funksjon den vil ha. Til tross for dette gir et overblikk av de mange publiseringene og signaturene i ulike aksjoner, inntrykk av at en stor andel nordmenn ønsker en samtykkelov og at det nå kun er formuleringen som gjenstår. Det er tydelig at tematikken engasjerer, og mange av tilhengerne. For denne oppgaven har omfanget av diskusjoner om samtykkelov i media også vist seg som nyttig for bevissthet og engasjement hos informantene. Det er derfor også tydelig at det å fortsette debatten har en samfunnsrelevans som angår mange, noe som igjen understreker behovet for videre arbeid med temaet.

1.4 Det foreløpige forslaget til norsk samtykkelov

Voldtektsutvalget publiserte 8. mars 2024 utredningen «Voldtekt – et uløst samfunnsproblem», som tar for seg problemstillinger knyttet til forebygging av voldtekt, støttetjenester for voldtektsutsatte og straffeforfølgning av voldtektssaker (NOU 2024: 4, 2024). Utvalget har undersøkt Straffelovrådets forslag om å endre den norske voldtektsbestemmelsen ved å inkludere et nytt alternativ i Straffeloven §291, som sier at «seksuell omgang med noen som motsetter seg det, enten verbalt eller gjennom handlinger» også er voldtekt.

Straffelovrådets forslag skiller seg fra ordlyden i Sverige og Danmark, som i sine respektive samtykkelover stiller spørsmål om den andre parten deltar frivillig eller har

samtykket. Straffelovrådet har forklart at det nye forslaget ikke krever verbal motstand fra offeret, og at motvilje uttrykt gjennom handlinger, inkludert kroppsspråk, vil være tilstrekkelig. De understreker at det viktige er å kommunisere et "nei" som er forståelig i den gitte situasjonen (NOU 2024: 4, 2024, s. 52).

Voldtektsutvalget diskuterer også hendelser som ikke dekkes av dagens voldtektsdefinisjon i §291, men som kan kategoriseres som "sex uten samtykke". Dette inkluderer situasjoner der noen uttrykker motvilje ved å si "nei", men likevel blir utsatt for seksuell omgang, eller der noen blir passive på grunn av frykt (NOU 2024: 4, 2024, ss. 55-56). Utvalget fremhever at fokuset på samtykke i voldtektslovgivningen handler om å plassere ansvaret på overgriperen, ikke offeret.

Flere av medlemmene i Voldtektsutvalget er positive til at en samtykkebasert voldtektsbestemmelse vil kunne ha forebyggende effekt, ved å bidra til holdningsendring og gjøre det enklere å formidle hva voldtekt er. Samtidig gir Voldtektsutvalget uttrykk for at de ikke støtter Straffelovrådets forslag, fordi «den foreslåtte bestemmelsen ikke setter manglende samtykke som definerende for hva voldtekt er» (NOU 2024: 4, 2024, ss. 57-58). Med andre ord at en samtykkelov ikke skal legge føringer for at voldtekt er seksuell omgang til tross for uttrykt «nei», men at seksuell omgang uten samtykke er voldtekt, noe også Amnesty argumenterer for (NOU 2024: 4, 2024, s. 55).

1.5 Tidligere forskning

Ifølge Samtykkealliansen (2021) oppgir hver femte kvinne, hver tredje unge kvinne, og én av hundre menn å ha blitt voldtatt. Samtidig oppgir Riksadvokaten at politiet henlegger mer enn åtte av ti voldtektsanmeldelser, og hver tredje voldtektssak ender med frifinnelse i retten (Samtykkealliansen, 2021). I dette delkapittelet vil jeg vise til tidligere forskning på vold og voldtekt i Norge, etterfulgt av tidligere forskning på samtykkelov fra våre naboland, Sverige og Danmark.

1.5.1 Norsk forskning på vold og voldtekt

I 2023 publiserte Nasjonalt Kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) en rapport kalt «Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen», som baserte seg på en omfangsstudie av kvinner, menn og ikke-binære i aldersgruppen 18-74 år. Rapporten fra 2023 viser at forekomsten av vold og overgrep i Norge er høy, og over 50% flere kvinner rapporterte at de hadde opplevd voldtekt. Totalt sett viser funn fra

studien at hver femte kvinne, og hver tredje unge kvinne, har blitt voldtatt, og at 70% av alle anmeldte voldtekter blir henlagt (NKVTS, 2023).

Blant menn har det også vært en økning i voldforekomst i de ulike aldersgruppene i studien, og til tross for at det var svært få menn som oppga at de hadde opplevd voldtekt, fant studien en økning av voldtekt blant menn i den yngste aldersgruppen (18-29 år), og en økning i alvorlig fysisk vold og partnervold for de eldre aldersgruppene (NKVTS, 2023). Rapporten konkluderer her med at disse resultatene kan tyde på at omfanget av voldtekt og alvorlig fysisk vold i Norge har økt det siste tiåret, og at denne økningen i størst grad har rammet kvinner.

Våre holdninger til seksuelt samtykke preges av samfunnet vi lever i, og det er ikke til å legge skjul på at internett spiller en stor rolle i hvordan vi søker kunnskap. I et så digitalisert samfunn som Norge, kan porno virke som verktøy for seksuell læring, men også for feillæring. Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) Midt forteller i sitt foredrag «Barn unge og pornografi» om hvordan barn og unge både eksponeres for og oppsøker porno, og hvilken påvirkning tidlig pornobruk vil kunne ha for seksuell utvikling og tenningsmønstre. Foredraget tar utgangspunkt i Medietilsynets undersøkelse «Barn og medier 2022», som har sett på unges medievaner i aldersgruppen 9-18 år. Funn fra undersøkelsen viser at over halvparten av 13-18-åringene svarer at de har sett på porno (Medietilsynet, 2022). RVTS Midt viser til at bruk av porno assosieres med mer liberale og sterkere kjønnsstereotypiske seksuelle holdninger, samt forstyrret seksualkunnskap (RVTS Midt, 2024, lysark 17). Det påpekes også at eksponering for voldelig porno gir fire ganger høyere sannsynlighet for å utvikle seksuell aggresjon, og at det er funnet en statistisk sammenheng mellom regelmessig pornobruk og seksuell tvang eller misbruk av andre unge (RVTS Midt, 2024, lysark 17). Videre konsekvenser av pornobruk vises her også i at dersom barn og unge føler på motstand i voksenveiledning om tenning og seksuelle relasjoner, kan det føre til at pornografi får en overdrevet betydning for egen læring (RVTS Midt, 2024, lysark 18).

1.5.2 Anmeldelser og rettssikkerhet

NKVTS-rapporten fra 2023 indikerer at selv om det har vært en økning i voldshandlinger og overgrep, er det kun et mindretall av ofrene som rapporterer hendelsene til politiet. Rapporten understreker at det nå er den fornærmedes ansvar å melde fra om volden samt å kunne bevise den. Dette har ført til at støttespillerne for samtykkelov ønsker en

"ja er ja"-tilnærming, som krever at samtykke er tydelig kommunisert før seksuell aktivitet inngås (Samtykkealliansen, 2021).

Bare fire prosent av de som rapporterte seksuelle overgrep eller krenkelser, så saken gå til retten og gjerningspersonen bli dømt, ifølge funnene fra studien (NKVTS, 2023). Fra et rettssikkerhetsperspektiv er det viktig at saker blir grundig etterforsket, men fra ofrenes perspektiv kan den høye terskelen for å ta ut tiltale, og kravene til bevis, virke avskrekkende for å melde fra. Videre viser studien at belastningene knyttet til etterforskning og rettsprosessen også hindrer mange kvinner fra å involvere politiet.

De fleste kvinner som ikke anmeldte oppga andre årsaker som skyldfølelse og skam, mens hovedårsaken for menn var at de ikke ønsket å involvere politiet og at de ikke oppfattet hendelsen som alvorlig nok. Selv om noen menn også nevnte skyld og skam som hindring for å anmelde, var forekomsten av dette lavere sammenlignet med kvinner (NKVTS, 2023).

Amnesty publiserte i 2019 rapporten «Time for change – Justice for rape survivors in the Nordic countries» hvor de har sett på de nordiske landenes voldtektsstatistikk og voldtektslovgivning. Det påpekes av Amnesty at en samtykkebasert voldtektsbestemmelse blant annet er viktig for å kunne inkludere de voldtektssakene som ikke innebærer fysisk vold og trusler, eller hvor ofrene ikke klarer å uttrykke et «nei» (Amnesty International, 2019). Her legges det særlig vekt på at om lag 70% av voldtekts ofre fryser til, eller opplever «ufrivillig lammelse», og dermed ikke vil klare å motsette seg handlingen. Videre påpekes det at voldtektslovgivning derfor bør fokusere på viktigheten av et uttrykt «ja» i forkant, istedenfor et uttrykt «nei» underveis (Amnesty International, 2019, s. 64).

1.5.3 Samtykkelov i nabolandene

Norge er som nevnt det siste gjenværende landet i Norden som har latt vente på seg med å innføre en samtykkelov. I arbeidet med norsk samtykkelov er det kanskje mest nærliggende å se til Sverige og Danmark for inspirasjon, hvor tiden etter innført samtykkelov har vist at en samtykkelov har effekt.

1.5.3.1 Sverige og «samtyckeslagen»

Den svenske samtykkeloven, eller «samtyckeslagen», ble vedtatt i 2018 og har siden den gang ført til en økning i både voldtektsanmeldelser og voldtektssaker med tiltale og

domfellelser. Ifølge svenske Brottsförebyggande rådets (Brå) rapport «Den nya samtyckeslagen i praktiken» (2020) har loven virket etter hensikt og hatt en tydelig effekt (Samtykkealliansen, Internasjonal oversikt, 2021).

En kvalitativ fokusgruppestudie gjort av Erika Holmberg (2019) ved Lund Universitet i Sverige, har sett på unge heteroseksuelle menns resonnement om sex, samtykke og samtykkelov i Sverige. Resultatene viste at unge menn kan ha internaliserte forestillinger om passende mannlig og kvinnelig atferd, hvor menn føler at maskuliniteten som oppmuntres sosialt, ikke samsvarer med den oppførselen de føler samtykkeloven foreskriver. Den internaliserte maskuliniteten påvirker hvordan mennene konstruerer sitt bilde av den seksuelle situasjonen og samtykke, og føler at samtykkeloven kun beskytter kvinners samtykke; og derfor er partisk (Holmberg, 2019). Til tross for dette viser Brå (2020) at samtykkeloven har virket, og spørsmålet om samtykkelov som hindring for maskulinitet handler kanskje dermed mer om hva som inngår i internalisert maskulinitet, og ikke hvorvidt om en samtykkelov hindrer rettssikkerhet og maskulinitetsutfoldelse for menn.

1.5.3.2 Danmarks samtykkebaserte lovverk

Danmarks samtykkebaserte lovbestemmelse trådte i kraft 1. januar 2021. Siden den gang har både registrerte anmeldelser og siktelser for voldtekter økt i Danmark, men det er foreløpig for tidlig å si noe om den nye bestemmelsen har påvirket antall domfellelser. Det ser dog ut til å være grunn til å tro at den danske samtykkeloven har gjort det enklere for ofre for overgrep å anmelde saker. Clara Juul Holm gjennomførte i 2021 en dokumentanalyse av dansk samtykkelov, hvor hun undersøkte konseptuelle utfordringer knyttet til innholdet og mulig avgrensning av begrepene samtykke og frivillighet i den danske samtykkeloven. Holm (2021) skriver at det argumenteres for at fri vilje eller frivillighet, bør sees på som forekomster på et spekter, og at uttrykk for samtykke eller fri vilje er i det minste delvis nødvendig, dersom slike subjektive begreper skal være nyttige i en juridisk sammenheng.

Den danske samtykkeloven baserer seg på at seksuell omgang skal være frivillig, hvor det er frivilligheten som ligger til grunn for om det er å regne som overgrep eller ikke. Holm konkluderer blant annet med at det her ikke legges vekt på hva folk vil, men hva de anses for å ha samtykket til. Et frivillig samleie kan ikke straffes, ifølge forfatteren, i hvert fall ikke i tilfeller hvor frivilligheten i stor grad er uttrykt, men det er domstolenes oppgave å velge i hvilken grad man kan straffe et samleie som ikke er frivillig (Holm, 2021).

1.6 Begrepsavklaring

Både i forskning og media blir begrepene «voldtekt» og «overgrep», ofte ytterligere spesifisert som «seksuelle overgrep», brukt om hverandre for lignende handlinger. I straffeloven blir begrepet «voldtekt» definert, slik som tidligere nevnt i 1.2 *Straffeloven §291*, men begrepet «overgrep» er dermed ikke definert. Advokat Bredesen forklarer på sitt nettsted overgrep.no, at dette kommer av at «overgrep» også brukes om krenkelser hvor det ikke er noe seksuelt i bildet, slik som ved psykiske overgrep. Det spesifiseres ytterligere at «voldtekt er et seksuelt overgrep, men ikke alle seksuelle overgrep vil være en voldtekt. Dette er fordi begrepet seksuelt overgrep også omfatter mindre alvorlige seksuelle overgrep, men også grove seksuelle overgrep som ikke oppfyller gjerningsbeskrivelsen i straffebudet for voldtekt» (Overgrep.no, Advokat Bredesen, 2017).

For denne oppgaven kunne jeg på den ene siden utelukkende forholdt meg til begrepet «overgrep», fordi det ikke nødvendigvis behøver å være vold inn i bildet, eksempelvis i form av slag, for at det skal betegnes som et seksuelt overgrep eller voldtekt. På den andre siden kunne jeg argumentert for at et seksuelt overgrep, er utøvd seksuell vold og dermed også kan benevnes som voldtekt. Både «overgrep» og «voldtekt» er komplekse begrep, og jeg ønsker derfor å forholde meg til begge begrepene. Det er derimot viktig å understreke at jeg bruker dem synonymt om hverandre, i størst grad for å ta hensyn til informantenes språk, som i særlig grad også har brukt begrepene synonymt. Samtidig handler det i tillegg om at den tidligere forskningen som ligger til grunn for oppgaven også forholder seg til begge begrepene, i stor grad også om hverandre.

Til tross for at jeg benytter meg av begge begrepene, vil jeg gjennom oppgaven forsøke å vise hvordan funn i materialet problematiserer og argumenterer for at den nåværende definisjonen for voldtekt i *Straffeloven §291* ikke er tilstrekkelig, og at voldtektsbegrepet derfor burde innebære former for seksuelle overgrep som i dag ikke inkluderes.

Når det kommer til hvem som begår voldtekt, benyttes ofte begrepet «voldtektsmann», på lik linje med begrepet «gjerningsmann» i andre kriminalsaker. Språkrådet forteller i artikkelen «Gjerningsmann, gjerningsperson?» (2016) at begrepet «gjerningsperson» ble brukt av VG allerede i 1981. De argumenterer derfor for at forslaget om å gå bort fra «gjerningsmann» til fordel for «gjerningsperson», er greit og sannsynligvis vil komme til god nytte for politiet (Språkrådet, 2016). Jeg vil derfor forholde meg til «voldtektsperson» i denne oppgaven, som jeg vil argumentere for at er et kjønnsnøytralt, omfattende og beskrivende begrep. Dette basert på det faktum at det ikke bare er menn som begår voldtekter, samt at Språkrådet forteller at «språket er på glid» når det gjelder å skifte ut mannsbetonte begrep til fordel for flere kjønnsnøytrale

begrep (Språkrådet, 2016). Begrepet «overgriper» er også et kjønnsnøytralt begrep, som jeg kunne benyttet meg av. Jeg ønsker derimot å forholde meg til «voldtektsperson», for å i tillegg vise hvor enkelt det kan være å gå bort fra kjønnede begrep med små språklige endringer, og dermed også vise min støtte til Språkrådets vurdering.

1.7 Oppgavens struktur

Hittil i oppgaven har jeg redegjort for temaet og dets samfunnsaktualitet, samt vist til tidligere forskning på vold, voldtekt og lovgivning. Oppgavens videre struktur er inndelt i syv kapitler, som sammen tar for seg å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Kapitlene er inndelt på følgende måte:

Kapittel 2: «Teoretisk rammeverk» tar for seg det teoretiske rammeverket, som er relevant for å belyse oppgavens tema. Her vil jeg introdusere ulike kjønnteoretiske forståelser av kjønn og maskulinitet og femininitet, samt det teoretiske rammeverket for diskurspsykologi og makt.

Kapittel 3: «Metodiske tilnærminger» inneholder redegjørelse for metodene jeg har brukt for innsamling av data og analyse av materialet. Her viser jeg også til de refleksjonene jeg har gjort meg overfor rekruttering, intervjuguide, og min rolle som forsker i prosjektet.

Kapittel 4: «Kommunikasjon og porno som faktor i seksuelle relasjoner» tar for seg en tematisk analyse av to sentrale tema i materialet; kommunikasjon og porno, og viser til hvordan disse temaene gjør seg gjeldende som faktor i seksuelle relasjoner.

Kapittel 5: «Sentrale konsepter i voldtektslovgivning» tar for seg fortolkningsrepertoarene *voldsrepertoaret*, *offerrepertoaret* og *verdirepertoaret*. Voldsrepertoaret viser til informantenes perspektiver på vold som begrep i lovgivning, og hvordan de ser på vold som en del av seksuelle overgrep. Offerrepertoaret inneholder informantenes forståelser av offerrollen, samt oppfatninger av hvem som er ofre i overgrepssaker og konsekvenser av seksuelle overgrep. Verdirepertoaret tar for seg holdninger og ytringer til opplevelser av voldtekt, med fokus på hvilken nytte og samfunnsverdi en lovendring i form av samtykkelov vil ha.

Kapittel 6: «Individuell frihet og seksuell frigjøring i et kjønnskulturelt landskap» formulerer *kjønnskulturrepertoaret* og *empowermentrepertoaret*. Kjønnskulturrepertoaret referer til de måtene informantene snakker om kulturelle holdninger og normer, knyttet til kjønn i seksuelle relasjoner, som påvirker oppfatningen av samtykke og hvordan man

snakker om overgrep i en kjønnset kontekst. Empowermentrepertoaret viser til hvordan kunnskap ses på som en av de mest sentrale faktorene for å forstå samtykke og grensesetting, og inneholder tilnærming til hvordan seksualundervisning og tidlig læring kan bidra til empowerment og kroppslig autonomi.

Kapittel 7: «Avsluttende refleksjoner» er oppgavens siste kapittel, og tar for seg oppsummerende refleksjoner fra oppgavens viktigste funn. Kapitlet viser også til hvilke begrensninger som ligger for oppgaven, samt redegjørelse av muligheter for videre forskning.

2 Teoretisk rammeverk

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for det teoretiske rammeverket som gjør seg gjeldende for oppgavens tema. Sentralt for oppgaven er diskurspsykologiske tilnærminger og kjønnsstudier. Jeg vil først introdusere kjønnsstudier med fokus på forståelser av kjønn, maskulinitet og femininitet, og videre diskurspsykologiens teoretiske forståelse med fokus på sentrale begrep og konsepter.

2.1 Å definere kjønn

Når vi forsøker å definere kjønn, opererer vi vanligvis med to hovedkategorier; biologisk kjønn og sosialt kjønn. West og Zimmerman (1987) forteller at biologisk kjønn referer til medfødte fysiologiske egenskaper som skiller individer som mann, kvinne, intersex og hermafrodit. Her skiller man blant annet mellom X- og Y-kromosomer og reproduktive organ. Sosialt kjønn, derimot, refererer til et sett med psykologiske, sosiale og kulturelle faktorer som former menneskers holdninger, stereotypier og atferd (West & Zimmerman, 1987, s. 125). Sosialt kjønn beveger seg utover de biologiske forholdene og omfatter individets interaksjoner og selvpresentasjon, i samsvar med kulturelle forventninger og normer knyttet til kjønn. Dette kan blant annet utspille seg ved at en kvinne kler seg i kjole og sminker seg, og dermed blir forstått som kvinne i tråd med kulturelle forventninger til hvordan man gjør kvinnelighet.

2.2 Kjønn og kjønnsuttrykk

I henhold til West og Zimmerman (1987) er kjønn en dynamisk konstruksjon som produseres gjennom sosiale samspill mellom mennesker. Her viser de til et begrep presentert av Goffman kalt «gender display», kjent som kjønnsuttrykk på norsk, som referer til måten en person presenterer sitt kjønn gjennom interaksjon med andre. Dette innebærer at når mennesker samhandler med hverandre, antar de at hver og en har en essensiell natur som kan observeres ut fra gitte tegn eller uttrykk (Goffman, 1976, s. 75, i West & Zimmerman, 1987, s. 129). Det betyr i praksis at vi mennesker tolker hverandres kjønn basert på de kjønnsuttrykkene vi selv føler at vedkommende gir. Her er femininitet og maskulinitet «prototypene for kjønnsuttrykk», og altså noe av det første vi ser etter i møte med nye mennesker (Goffman, 1976, i West & Zimmerman, 1987). Dersom en person gir uttrykk for å være maskulin, er sannsynligheten dermed stor for at man i første omgang tolker personen som en mann, og motsatt at personer med et feminint uttrykk tolkes som kvinner.

Til tross for dette, spesifiseres det at det å være maskulin ikke er ensbetydende med å være mann, og at femininitet ikke er ensbetydende med å være kvinne. Det at vi mennesker har kjønn, er et resultat av at vi «gjør kjønn» i våre interaksjoner med andre (West & Zimmerman, 1987). Best kjent er West og Zimmerman for sitatet «kjønn er ikke noe man er, men noe man gjør», som viser til at mennesker gjennom sosial samhandling med hverandre både kan sanksjonere eller anerkjenne hverandres «gjøring» av kjønn. Dette innebærer at mennesker kontinuerlig både utfører og reproducerer kjønn gjennom sine handlinger og basert på responsene de mottar fra andre. Markørene for maskulinitet og femininitet er kulturelt og historisk betinget (West & Zimmerman, 1987), og varierer derfor fra tid og sted.

En tilnærming for å kategorisere individer i kjønnskategorier, er ifølge West og Zimmerman gjennom en «hvis-så-test». Denne testen innebærer at *hvis* et individ kan bli identifisert til å tilhøre en bestemt kjønnskategori, for eksempel kvinne, gjennom hvordan vedkommende gjør kjønnsuttrykk, *så* vil de bli kategorisert som slik av andre i samfunnet (West & Zimmerman, 1987). Hvordan man tolker individets kjønnsuttrykk i denne testen avhenger av samfunnets tolkning av disse uttrykkene, i tråd med gjeldende sosiale normer og forventninger knyttet til kjønn, og vil dermed kunne variere i ulike samfunn og til ulike tider.

2.2.1 Kjønn og hierarki

En av de mest kjente og klassiske feministiske tenkerne, Simone de Beauvoir, fremhever det markante skillet og det underliggende maktforholdet som lenge har eksistert mellom mann og kvinne. I «Det annet kjønn» (1949) presenterer hun sitt kjente sitat «man fødes ikke som kvinne, man blir det». Hun argumenterer for hvordan oppdragelse og samfunnets forhold til kvinnen, bidrar til å forme hennes kvinnelighet og gjør henne til kvinne (Beauvoir [1949], i Moi, 2000).

Beauvoir forteller om kvinnen som «den andre», og Sampson (2011) forklarer i boken *Kjønnsteori*, at dette handler om hvordan kvinnen fremstår som den andre i forhold til mannen. Kvinnen inntar her rollen som universelt subjekt, og som objekt for mannens bevissthet. I et hierarkisk maktforhold står mannen altså over kvinnen, og det er opp til kvinnen å bryte ut av denne undertrykkelsen (Moi, 2000). Dette fenomenet er ikke naturgitt, men et resultat av sosiale konstruksjoner som individene sosialiseres inn i. Både kvinner og menn internaliserer disse patriarkalske forestillingene, og slik blir de kontinuerlig produsert og reproduisert i samfunnet.

2.2.2 Maskulinitet og femininitet

Bourdieu (2000) forteller om motsetningene i maskulinitet og femininitet og hvordan konstitueringen av dette skjer med bakgrunn i sosial konstruksjon. I inndelingen er de vilkårlige, men de får sine objektive og subjektive nødvendigheter fra en plassering i et system av homologe motsetninger, som høyt/lavt og over/under (Bourdieu, 2000, s. 15). Maskulinitet og femininitet er med andre ord rake motsetninger, som gjensidig opprettholder hverandre. Ifølge Bourdieu konstruerer den sosiale orden maskulinitet over femininitet, som forklares blant annet ved fordelingen av aktiviteter som pålegges de to kjønnene mann og kvinne; mannen i arbeid og kvinnen i hjemmet (Bourdieu, 2000, ss. 17-18). I Bourdieus oversikt over de viktigste motsetningene (2000, s. 19), plasseres «maskulin» på topp med beskrivelsene *offisiell* og *offentlig*, mens «feminin» står på bunn med beskrivelsene *tjenestevillig* og *ordinær*. Selv om dagens samfunn ikke fullt ut lenger representerer denne konstrueringen av kjønnene, ser vi fremdeles holdninger til maskulin dominans og feminin underdanighet. Dette gjør seg synlig blant annet i relasjon til holdninger på arbeidsplasser, hvor «lege» og «sjef» ofte tolkes som maskulint og «sykepleier» og «assistent» tolkes som feminint.

I sammenheng med West og Zimmermans fortellinger om kjønnsuttrykk, vil Beauvoirs teori om kvinnen som den underdanige «andre», legge føringer for hvordan femininitet og maskulinitet tolkes og produseres. Når mannen har øverste posisjon i makthierarkiet og kvinnen er underdanig, kan man trekke paralleller til at maskulinitet ses på som høyere plassert enn femininitet. Som forklart av R. W Connell (2005, ss. 73-74) handler dette om maktforhold i forståelser av maskulinitet, som tar for seg patriarkatets underordning av kvinner og dominans av menn. Med bakgrunn i denne forståelsen, kan vi se for oss at en mann som i sitt kjønnsuttrykk tolkes som feminin, blir sett på som en mindreverdige mann og dermed settes i en lavere hierarkisk posisjon enn maskuline menn. På samme måte vil «maskuline kvinner» forstyrre hierarkiet, fordi det bryter med normene for hvordan kvinner forventes å være. «Maskuline menn» kan dermed se på den «maskuline kvinnen» som en trussel, noe som skaper rom for ytterligere undertrykkelse av den «maskuline kvinnen» (Connell, 2005).

2.3 Diskurspsykologi

Diskurser refereres ofte til som tatt-for-gitte kollektive forståelsesrammer, og handler altså om hvordan vi representerer fenomener med bakgrunn i vår forståelse av verden (Johannessen et al., 2018, ss. 57-58). Sally Wiggins (2017) forteller at diskurspsykologi er en teoretisk og analytisk tilnærming til diskurs, som behandler tale og tekst som et studieobjekt, og som del av sosiale praksiser. Diskurspsykologien tar for seg å analysere

ordene vi bruker når vi snakker om fenomener, og er opptatt av psykologi slik den leves av mennesker i hverdagen, med fokus på hvordan mennesker gjør andres sinn, identiteter eller følelser relevante i samhandling (Wiggins, 2017, ss. 4-5).

2.3.1 Diskurs

Når man gjør en diskurspsykologisk analyse i kvalitative studier, handler det altså om å identifisere sosiale handlinger og psykologiske konstruksjoner (Wiggins, 2017, s. 121), og se nærmere på hvordan informantene snakker om og forholder seg til disse. Sentralt i diskurspsykologi er begrepene *fortolkningsrepertoar*, *subjektposisjoner* og *ideologisk dilemma*, men diskursanalyse kommer som en «pakke» med ulike fremgangsmåter og føringer for hva man forholder seg til i analysen (Wiggins, 2017). I denne oppgaven har jeg valgt å forholde meg til fortolkningsrepertoarene som trådte frem i materialet, og videre tatt inspirasjon av subjektposisjonsbegrepet for å vise hvordan informantene posisjonerer seg til repertoarene.

Fortolkningsrepertoar bygger på begrepet om diskurs, og Jørgensen & Phillips (1999, s. 124) viser til Potter og Wetherells (1987) definisjon som forklarer diskurs som «alle typer verbale interaksjoner og skriftlige tekster, og betydninger, samtaler, fortellinger, forklaringer, redegjørelser og anekdoter». Wiggins (2017) forteller at diskurs ikke forstås som et passivt middel hvor vi forteller folk hva vi tenker og føler, men som en sosial handling som alltid er kontekstuel bundet. For å kunne forstå diskursen, må man altså forstå den i en kontekst; hvor, når og hvordan er den produsert og organisert? (Wiggins, 2017, ss. 12-13). Selv om diskurs og fortolkningsrepertoar er begreper som kan flyte over i hverandre, argumenterer Potter og Wetherell (1987) for bruken av fortolkningsrepertoar som valgt begrep, fremfor diskurs, for å understreke at språkbruken i hverdagslivet er fleksibel og dynamisk (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 124).

2.3.2 Fortolkningsrepertoar som felles forståelser

I følge Edley (2001, s. 198) er hovedpoenget med fortolkningsrepertoar at de er relativt sammenhengende måter å snakke om objekter og hendelser i verden på. De tar for seg ulike måter å snakke om sosiale fenomener, som blir selvsagte for oss som beveger oss i deres sfære. Som Edley forklarer, er fortolkningsrepertoar en del av ethvert fellesskap, og gir grunnlag for felles sosial forståelse (2001, s. 198-199). Når man studerer fortolkningsrepertoar, er målet å finne ut av hvordan fenomener i samfunnet fortolkes og reproduseres ut ifra måten vi snakker om dem på.

Eksempelvis vil fortolkningsrepertoar om maskulinitet i kvalitative studier, gjøre synlig for forskeren hvordan intervjuobjektene forholder seg til maskulinitet som fenomen. Svarene fra de ulike menneskene vil basere seg på deres fortolkninger og opplevelser av det samme fenomenet, hvor de så vil kunne posisjonere seg ulikt ut ifra egne erfaringer og aspekter. Diskurspsykologien fokuserer, ifølge Potter og Wetherell (1987), på den retoriske organiseringen av tekst og tale; altså hvordan tekst og tale orienteres mot sosial handling (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 125). Når man snakker med ulike mennesker om fenomener, vil svarene deres basere seg på deres fortolkninger og opplevelser av den samme diskursen, som de kan posisjonere seg ulikt til basert på egne erfaringer og andre aspekter. Diskursen står derfor som noe overordnet fortolkningsrepertoaret, hvor diskursen er den felles tanken om et fenomen og hvordan det utspiller seg, mens fortolkningsrepertoaret representerer subjektets måte å snakke om diskursen på.

Når fortolkningsrepertoarene står som underordnet diskursen, kommer subjektposisjonene inn i en plassering under fortolkningsrepertoarene igjen. Subjektposisjoner handler om ulike måter å snakke om de samme fenomenene på, ut ifra hvordan vi plasserer oss til dem (Edley, 2001, ss. 209-210). For å finne subjektposisjoner i data, ligger mye av arbeidet i intensiv lesing og gjenlesning av materialet. Edley forteller at trikset, dersom det finnes, er å prøve å være klar over hvem som impliseres av et bestemt fortolkningsrepertoar og fokusere på hva et gitt utsagn sier om personen som ytrer dem (Edley, 2001, ss. 209-210).

Til denne oppgaven har jeg i størst grad fokusert på å finne fortolkningsrepertoar i materialet, og videre kunne se på informantenes posisjoneringer i forhold til disse. Subjektposisjoner eksisterer her, men det er ikke det jeg går i dybden for å finne, aller mest fordi informantene ikke inntar sterkt motstridende posisjoneringer. Jeg er derfor inspirert av subjektposisjonsbegrepet når jeg ser etter posisjoneringer i forhold til repertoarene, men forholder meg i størst grad til repertoarene i seg selv og hvordan informantene forteller om sine forståelser av fenomenene som repertoarene representerer. Jeg er derfor mer sensitiv til hvordan informantene posisjonerer seg til de ulike repertoarene, kontra det å spesifikt søke etter hvilke subjektposisjoner de produserer.

2.3.3 Makt som sosialt fenomen

Sentralt i diskurspsykologien er samtaler om makt, og hvordan makt konstrueres og produseres som sosialt fenomen. Mills forteller i *Michel Foucault* (2003) at makt ofte blir

konseptualisert som kapasiteten mektige individer har til å realisere sin vilje over viljen til maktesløse mennesker, og evnen til å tvinge dem til å gjøre ting de ikke ønsker å gjøre (Mills, 2003, ss. 34-35). Foucault kritiserer dette og understreker at makt må analyseres som noe som sirkulerer, som aldri er lokalisert her eller der og aldri i noens hender (Foucault, 1980, s. 98). Makten konseptualiseres i den forstand som en kjede eller et nett, med andre ord gjennom et system av relasjoner spredt gjennom samfunnet, mer enn gjennom et sett av relasjoner mellom den undertrykte og undertrykkeren (Foucault, [1980], i Mills, 2003, s. 35).

Foucault poengterer at makt er overalt; «ikke fordi den omfatter alt, men fordi den kommer fra overalt» (Foucault, 1978, s. 93). Han understreker videre at makten ikke er en institusjon, struktur eller en styrke vi er utstyrt med; makt er navnet vi tilskriver en kompleks strategisk situasjon i et spesifikt samfunn (Foucault, 1978, s. 93). Makt kan altså knyttes opp mot diskurser, eller fortolkningsrepertoar, fordi den sirkulært formes av samfunnet det utspiller seg i, ut ifra hvordan individene i samfunnet produserer og reproducerer maktforhold og strukturer.

Vi bør derfor ikke bare betrakte individer som passive mottakere av makt, men også som aktive arenaer der makt utøves og kan utfordres (Foucault, 1978). For å eksemplifisere dette kan makt i et samfunn utspille seg som et patriarkat, med mannen som makthavende overhode, og kvinnen som undertrykt og laverestående. Makten sirkulerer her mellom de mennene som tilegner seg og videre sprer kontrollen mellom seg, og som uttrykt gjennom diskurs konstruerer og opprettholder kvinnen som «svakere» og under mannens kontroll.

Særdeles viktig for denne oppgaven, er Foucaults forklaring om maktforholdets posisjonering. Her understreker han at maktforhold ikke er en ytre posisjon i forhold til andre typer relasjoner, slik som økonomiske prosesser, kunnskapsforhold eller seksuelle relasjoner, men er iboende i alle relasjoner (Foucault, 1978, s. 94). Maktforhold står altså ikke alene som en kategoriserende relasjon, men er med på å prege de ulike relasjonene vi står i på alle områder; med venner, på arbeidsplassen og i samfunnet for øvrig. Foucault understreker også at makt kun eksisterer når den settes i verk; som en handling på en handling (Foucault, 1982, ss. 788-789). Motsetningen til makt er passivitet, og dersom makt møter motstand, har den ingen annen mulighet enn å prøve å minimere den (Foucault, 1982, s. 789). Med andre ord, dersom man prøver å stå opp mot noen med makt over en selv, vil makthaveren forsøke å undertrykke deg ytterligere. Foucault forteller at selv om voldsbruk i første omgang ikke er det som definerer makt, utelukkes ikke bruk av vold dersom man utfordrer maktforhold (1982, s. 789).

Konseptet om makt i seksuelle relasjoner gjør seg særlig gjeldende i analysekapitlene. I seksuelle relasjoner vil makt være en sensitiv faktor, hvor maktmisbruk eller utfordring av maktovertak vil kunne gi store konsekvenser for partene som blir offer for misbruket. Seksualitet og seksuell makt er sentralt for dette prosjektet, i informantenes fortellinger om og forståelser av ulike seksuelle relasjoner.

3 Metodiske tilnæringer

For å kunne dypdykke i unge voksnes holdninger til samtykkelov i Norge, har jeg valgt å benytte meg av kvalitativ metode. I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for metodene jeg har brukt for innsamling av data og analyse av materialet, samt de refleksjonene jeg har gjort meg overfor rekruttering, intervjuguiden, og min rolle som forsker i prosjektet.

3.1 Datainnsamling

Det empiriske materialet i denne studien består av syv intervjuer av unge voksne, bosatt i Norge, i den satte aldersgruppen 18 til 35 år, men nærmere bestemt 24 til 30 år.

3.1.1 Kvalitative intervju

Formålet med kvalitative intervju handler om å få tilgang til andres erfaringer og refleksjoner gjennom å snakke med dem (Skilbrei, 2021, s. 65). Man kan altså si at man gjennom intervjuene får tilgang til andres observasjoner av ulike situasjoner og fenomener. Dersom man ønsker å se et fenomen fra ulike synsvinkler, for å kunne etablere bred kunnskap om det (Skilbrei, 2021, s. 66), er kvalitative intervju en relevant metode å benytte seg av.

Det finnes ulike måter å gjennomføre kvalitative intervju på, og for dette prosjektet ble det gjennomført individuelle, semistrukturerte intervju. Ved individuelle intervju får man mulighet til å tilegne seg et mer detaljert og bedre grunnlag for å fortolke hva de enkelte utsagn handler om i en større kontekst (Skilbrei, 2021, ss. 66-67), noe som passet godt for prosjektet, da jeg ønsket å gå i dybden på ulike menneskers holdninger til samtykke, både som begrep og som lovforslag.

Underveis i planleggingen og valget av metode diskuterte jeg med veilederne mine muligheten for å benytte meg av fokusgruppeintervju, enten alene eller i tillegg til individuelle intervju. Jeg bestemte meg for at jeg heller ville fokusere på kun individuelle intervjuer, og denne avgjørelsen baserte seg på to ting. For det første ville jeg heller forholde meg til én person per intervju, blant annet for å gjøre det enklere for meg selv, da jeg vet at jeg kan bli stresset i intervjusituasjoner, men også for å kunne gi den enkelte informant min fulle oppmerksomhet. For det andre ønsket jeg at informantene skulle stå fritt til å ytre seg direkte til meg, og ikke i en gruppe, i håp om at informantene ville føle seg tryggere og derfor være fullt ut ærlige om egne meninger. I en gruppesammenheng kan en tenke seg at man tilpasser egne meninger for å unngå

konflikt eller bevare dynamikken i gruppa (Skilbrei, 2019). Når det kommer til tema som kan oppleves som sensitive, slik som ved samtykke og voldtekt, er det ikke urimelig å tro at det vil være stor sannsynlighet for at man kan komme til å tilpasse egne ytringer. Dette kan gjøres for å ikke støte andre, eller av annen grunn holde egne tanker tilbake. Jeg som forsker ville da stått igjen med data som ikke nødvendigvis representerte gruppen og individene i den. Samtidig var jeg mer interessert i å fokusere på hva individer tenker om samtykkelov, kontra hvordan individer i en gruppe interagerer med hverandre i diskusjoner om samtykkelov.

3.1.2 Rekruttering og utvalg

Informantene ble rekruttert gjennom en rekke ulike metoder. Aller først tok jeg sikte på å få delt prosjektet og utlysning til informanter i mine egne kanaler i sosiale medier, blant annet på Facebook og Instagram, i håp om å få hjelp til å dele videre via venner (se vedlegg 4). Fordi målet var å komme i kontakt med unge voksne i aldersgruppen 18 til 35 år, følte det naturlig å benytte sosiale medier og dermed mitt eget og venners nettverk for å treffe aldersgruppen. Målet var å rekruttere et bredt utvalg, til tross for at utvalget ikke skulle være større enn maks 10 informanter. Dette for å på best mulig måte skape mulighet for analytisk overførbarhet og få representert viktige erfaringer fra ulike sider (Skilbrei, 2021, s. 122).

Thagaard (2018) poengterer at når utvalget er relativt lite, er det særlig viktig at vi anvender en utvelgingsprosess som er hensiktsmessig for problemstillingen. Her har jeg gått for strategisk utvelging, som baserer seg på at vi systematisk velger personer som har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 54). Med dette mener jeg altså at unge voksne i aldersgruppen 18 til 35 år kan ha et nyttig og interessant perspektiv på temaet om samtykkelov, blant annet fordi de er gamle nok til å kunne si noe om opplevelsen av å leve med dagens lovgivning, men også unge nok til å ønske å bidra til å eventuelt forbedre samfunnet.

I tillegg til å benytte meg av sosiale medier som kanal, tok jeg sikte på å henge opp plakater på campus Dragvoll, samt nå ut til ulike organisasjoner og bedrifter via e-post (se vedlegg 4). Det ble sendt e-post med informasjon om og invitasjon til å delta i masterprosjektet til organisasjoner som særlig arbeidet med likestillingsproblematikk, skeive og andre marginaliserte grupper. Resultatet av dette var positivt, men noe mindre enn forventet.

Målet var å få rekruttert informanter i et mangfold av kategorier, både ciskjønnete, ikke-binære, heterofile og skeive, men det viste seg å være vanskelig. Med tanke på kjønn var

engasjementet for å delta større blant kvinner, enn blant menn, og jeg fikk ikke respons fra noen utenfor binær kjønnsidentitet. Det ble derfor gjort et målrettet arbeid for å nå spesielt ut til menn mot slutten av rekrutteringsperioden, slik at utvalget i det minste ville være av et lite kjønnsmangfold. Etter rekrutteringsprosessen sto jeg igjen med totalt 5 cis-kvinner og 2 cis-menn, i et aldersspenn på 24 til 30 år. Jeg fant ingen informanter yngre enn 24 år, eller eldre enn 30 år.

3.1.3 Intervjuguide

Intervjuguiden ble utformet semistrukturert, med både åpne og lukkede spørsmål, hvor de overordnede temaene var samtykke som begrep, grensesetting, lovverket, seksuelle overgrep og vold, og maskulinitet og feminitet i møte med samtykkeproblematikk (se vedlegg 1).

Intervjuene ble lagt opp til å ta omtrent 1 time, hvor informantene ble stilt 18 spørsmål, som søkte etter å finne ut av hvilke tanker og holdninger de hadde om samtykkelov og samtykke som begrep. En del av intervjuet presenterte også en case som informanten fikk oppfølgings spørsmål til, i håp om å kunne gi en pekepinn på hvordan informanten tolker samtykke innenfor dagens lovgivning og eventuell ny lovgivning. Casen tok sikte på det som vil kunne sies å være en ofte omtalt «jente blir med gutt hjem fra byen»-case, med fokus på hva som oppfattes som voldtekt når alkohol er i bildet. To av de påfølgende spørsmålene var også basert på informasjonsopplysning til informanten; først om ordlyden i dagens straffelov §291, og så om norsk voldtektsstatistikk.

3.1.4 Case om overgrep

Casen informantene fikk opplest, var inkludert i intervjuguiden i håp om å sette i gang tankeprosessen om hva voldtekt er, og dermed kunne kartlegge hvordan informantene forstår sex og voldtekt i lys av samtykke og kommunikasjon – eller rettere sagt mangelen på samtykke og kommunikasjon. Casen var basert på en nokså kjent problematikk, som ofte omtales som «gråsoner-overgrep», hvor en beruset jente blir med en beruset gutt hjem fra byen, og de ender opp med å ha sex. Casen informantene fikk opplest lyder som følger:

«En jente blir med en gutt hjem fra byen, og da de ankommer leiligheten hans fører han henne med til sengen. Hun er så beruset at hun ikke klarer å si "nei". Han er også veldig beruset, men har sex med henne. Hun har verken sagt "ja" eller "nei" til sex. Tenker du at dette er et overgrep?»

Som forventet var denne typen case kjent for samtlige informanter, da det ofte er slike saker man hører om når det snakkes om «gråsoner». Til tross for at casen var kort, og inneholdt få detaljer, ga svarene en pekepinn på hvor informantene sto i forhold til voldtektsproblematikk generelt. Det må også nevnes at casen ble formulert på denne måten, i korte trekk og med få detaljer, med mål om å ikke legge føringer for informantenes besvarelser, og heller la deres tanker om hva som kunne vært tilfelle fylle tomrommene. Disse umiddelbare tankene som ble ytret av informantene forteller også noe om hvor informantene står i forhold til voldtektsproblematikk, og var svært verdifulle for å forstå fra hvilket ståsted deres ytterligere svar gjennom intervjuene kom fra.

3.2 Personvern og etikk

Når man intervjuer privatpersoner, særlig om tematikk som kan oppleves som tungt eller triggende, er det en del ting man må ta hensyn til og høyde for. Tove Thagaard skriver i kapittel 10 i boken Systematikk og innlevelse (2018) om hvordan vi som forskere har et ansvar overfor våre deltakere og hvordan vi presenterer deres historier uten å bryte tilliten de har gitt oss. «Prinsippet om konfidensialitet innebærer at deltakerne har rett til beskyttelse av sitt privatliv» (Thagaard, 2018, s. 205) og det er derfor viktig at vi som forskere utarbeider tekstene våre på så måte at deltakerne beskyttes og at deres identitet ikke kan avsløres. Her skriver Thagaard at man kan sikre anonymitet blant annet ved å unnlate å beskrive forhold som kan bidra til identifikasjon, slik som alder, yrke, bosted og navn. I mitt tilfelle er hverken yrke, bosted eller navn særlig relevant, og er derfor noe som enkelt ekskluderes i arbeidet. Når det kommer til alder, har det viktigste vært at deltakerne befinner seg innenfor aldersgruppen jeg har valgt å fokusere på, men hvor det ikke nødvendigvis vil være like viktig å inkludere eksakt alder.

Videre skriver Thagaard (2018) at vi også kan gå mer omfattende til verks ved å foreta oss symbolske utskiftninger knyttet til deltakernes identitet og livsforhold. Det «symbolske» her handler om hvilke endringer vi gjør, som er knyttet til deltakernes situasjon, men som ikke berører sentrale poeng (Thagaard, 2018, s. 205). Med andre ord, de endringene vi foretar oss har ingen direkte relevans for de resultatene vi formidler, og gjøres kun med det formål å videre holde deltakerne anonyme. Å gjennomføre symbolske endringer kunne vært nyttig i dette prosjektet, men her er det også viktig å tenke godt gjennom før man gjør eventuelle endringer som kan endre resultatet. Faktorer som kjønn, seksuell orientering og alder er viktig for å kunne se på ulike gruppers holdninger til samtykkelov, og var noe jeg ikke kunne endre på uten at det ville påvirket resultatet for hva jeg faktisk så etter. Deltakernes studieretninger eller

yrker er dog ikke like relevante og påvirker trolig ikke resultatene, og det å utelate disse ble altså en mulighet for å anonymisere deltakerne mine ytterligere.

Som nevnt står vi som forskere ansvarlige overfor våre deltakere; det er de som hjelper oss å faktisk gjennomføre prosjektet vårt. I «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi» (2021) står det at forskere skal «respektere deres [deltakere i forskning] menneskeverd og ta hensyn til deres personlige integritet, sikkerhet og velferd.» En av hovedreglene for å ivareta dette er ved å informere deltakerne godt om hva det er de deltar i og ved å innhente samtykke til å faktisk delta i forskningen. Det forskningsetiske samtykke må være «frivillig, informert og utvetydig, og det bør være dokumenterbart», og må finne sted selv om personene blir anonymisert når man offentliggjør resultatene (NESH, 2021). For min del innebar dette at jeg opprettet et innholdsrikt informasjonsskriv, hvor deltakerne ble godt informert om prosjektet og intervjuets gang og at deltakerne ble godt informert om hva det ville si å delta i prosjektet, før samtykke ble gitt ved underskrift i samtykkeerklæringen. Dette innebar også at de ble informert om at de kunne trekke seg når som helst dersom de ønsket det, uten at de behøvde å oppgi noen grunn for dette.

Det presiseres også fra NESH at samtykket skal være frivillig, og at dette blant annet innebærer at deltakerne har gitt samtykke uten ytre press eller begrensning av valgfrihet. Ytre press kan utøves direkte, i form av «løfter om belønning, manglende mulighet for reservasjon, gjentatte henvendelser til tross for at personen har svart nei til å delta eller ved å gi uttrykk for at det får negative konsekvenser hvis man ikke deltar» (NESH, 2021). Her må man som forsker være nøytral overfor potensielle deltakere og vise respekt overfor de som eventuell skulle ønske å trekke seg. Samtidig nevner NESH at press også kan utøves indirekte, for eksempel ved å la samtykke bli innhentet via en autoritetsperson (NESH, 2021), og det var derfor viktig at jeg utleverte skjema om samtykke selv. Dette innebærer ingen hindring i å få hjelp av andre til å finne fram til deltakere, for eksempel gjennom veiledere eller andre bekjente, men det var viktig å være nøye med å presisere at prosjektet var mitt eget og at det var overfor meg som forsker at deltakelse skjedde.

3.2.1 Gjennomføring av intervju

Intervjuene ble gjennomført digitalt ved bruk av Teams, men det ble også lagt opp slik at informantene kunne få fysiske intervjuer dersom de ønsket det. De fleste av informantene kunne i teorien gjennomført intervju fysisk, men med tanke på timeplan for alle parter, ble det enklere å velge digital løsning. For min egen del ble det sikrere å

gjøre digitale intervjuer, da jeg på den måten fikk mulighet til å gjøre dobbelt lydopptak, gjennom Teams sin egen opptaksfunksjon og Nettskjemas diktafon-app på telefon. Disse opptakene ble slettet etter at intervjuene var ferdig transkriberte.

Digitale intervju vil skille seg fra fysiske intervju på flere måter. Når man gjennomfører digitale intervju, eksempelvis ved bruk av Teams, sitter man ikke overfor hverandre i samme rom, men man ser hverandre gjennom hver sin skjerm. Dette kan påvirke både informantens og intervjuerens evne til å lese og uttrykke kroppsspråk, noe som vil kunne ha noe å si for hvordan gjennomføringen og opplevelsen av intervjuet blir. For intervjueren vil dette kunne virke som en barriere for å ytterligere forstå informantene og deres standpunkt i ulike utsagn, fordi kroppsspråk er en vesentlig del av hvordan vi mennesker kommuniserer (Skilbrei, 2021). Samtidig kan det for informanten virke som en stressfaktor, da det vil være vanskeligere å lese hvordan intervjueren mottar svarene som blir gitt og å forstå om man oppfyller det som intervjueren kanskje ønsker at en skal.

På den andre siden gir det å kunne bestemme hvilken lokasjon man vil befinne seg på under intervjuet, virke positivt for informanten. Man kan se for seg at det å sitte komfortabel i sin egen stue, et sted hvor man føler seg trygg, vil kunne virke beroligende for intervjusituasjonen, også med tanke på at man får en annen distanse til intervjuer. Dette kan bidra til at informanten åpner seg ytterligere, nettopp fordi vedkommende slapper av og føler seg trygg. Når intervjuet da i tillegg omhandler tematikk som på en måte kan virke støtende, og i tillegg kan være vanskelig å åpne seg opp om, er det kanskje ytterligere positivt at informanten kan kjenne på tryggheten i å ha litt mer kontroll over situasjonen.

Intervjuene var, som tidligere nevnt, semistrukturerte, men jeg benytter meg av begrepet i den forstand at intervjuene i hovedsak var tiltenkt strukturerte, hvor alle informantene ble stilt de samme spørsmålene i den samme rekkefølgen. Det som dog gjerne skjer underveis i et intervju, er at samtalen flyter utenfor spørsmålene som stilles og derfor forstyrrer den strukturen og planen som er tenkt (Skilbrei, 2021, s. 155). Jeg oppdaget tidlig i intervjuprosessen at informantene svarte på spørsmål jeg hadde tenkt å stille, allerede før spørsmålet ble stilt. Dette trolig fordi spørsmålene i stor grad hang sammen med og utfylte hverandre, men også fordi flere av informantene var gode på å utbrodere svarene sine, og reflekterte over egne svar underveis i utbroderingen. Lengre ut i intervjuprosessen ble jeg som intervjuer mer vant til å håndtere intervjuguiden semistrukturert, og lytte til de informantene som svarte i lange drag. Det ble da også lettere å eventuelt plukke opp en løs tråd dersom det var noen tema som ikke var blitt

berørt, eller styre samtalen tilbake til spørsmål jeg ønsket mer konkrete eller kanskje også mer utfyllende svar på.

3.2.2 Min rolle som forsker

Når man skal gjøre et masterprosjekt sås frøet om prosjektet gjerne på grunn av en egeninteresse for et visst felt. I mitt tilfelle er jeg svært opptatt av både hvordan vi snakker om og håndterer samtykke og grensesetting, og ikke minst er jeg interessert i det som rører seg i debatten om samtykkelov. Denne egeninteressen har helt klart bidratt til å forme prosjektet i den retningen det har, med tanke på hva jeg vil finne ut av og hva jeg har inkludert i for eksempel intervjuguiden, og ikke minst med tanke på å opprettholde drivkraften og engasjementet for å fullføre prosjektet.

Som forsker vil man komme til å være en bidragende og påvirkende part i intervjuene, enten man vil eller ikke, og man behøver derfor ikke å være redd for å sammenligne med eller referere til egne erfaringer, dersom man mener det er på sin plass (Aase & Fossåskaret, 2014, s. 115). Intervjuet blir som et samspill mellom informant og forsker, og man behøver heller ikke stresse med å skulle holde seg fullt ut nøytral – både med tanke på at det ikke vil være mulig, men også fordi det vil kunne være dyrebart å se på det samspillet som skjer mellom informant og intervjuer, fordi det at det nettopp skjer et samspill kan være så verdifullt.

For å skape god kvalitet på intervjuet er det viktig å etablere en god og tillitsfull atmosfære (Skilbrei, 2021, s. 105). Dette innebærer, som intervjuer, at man har fokus på å åpne seg, og kanskje også delta i samtalen underveis ved å gi bekreftende svar til informanten. Skilbrei nevner også at likheter eller forskjeller i alder mellom intervjuer og informant vil ha noe å si for intervjuet, både med tanke på intervjuets forløp, men også for hvordan intervjueren skaper kontakt med informanten. I mitt tilfelle var alle informantene jevngamle med meg selv, noe som legger til grunn at vi trolig har både lik oppfatning av og erfaring med det samfunnet vi lever i. Dette i seg selv kan tenkes å ha gjort det lettere for informantene å fortelle og åpne seg opp under intervjuet, og det kan tenkes å ha gjort maktaspektet mellom oss mindre enn om jeg hadde vært en god del eldre og i den forstand mer «autoritær».

Et annet aspekt som har noe å si for meg som intervjuer og forsker, er kjønnet mitt. Som nevnt identifiserer et overtall av informantene mine seg som kvinner, som gjorde at jeg kunne sette meg selv i en annen posisjon, enn blant mennene jeg intervjuet. Som intervjuer gir det faktum at vi er av samme kjønn meg muligheten til å kunne referere til fellesskapet mellom kvinner, og dermed kunne oppmuntre til en felles forståelse som ofte

blir tatt for gitt innenfor samme kjønn (Skilbrei, 2021, s. 106). Dette kan være særlig verdifullt når det kommer til temaet om voldtekt og samtykkelov, hvor kvinner ofte lener seg på og søker trygghet hos hverandre. Når jeg da intervjuet mine mannlige informanter, hadde jeg ikke mulighet til den samme posisjoneringen, men det betyr likevel ikke at det motsatte av fellesskap vil skje eller at intervjusituasjonen ikke vil være verdifull. Det som derimot kan skje, særlig når man som kvinne intervjuer menn om et tema som oftest berører kvinner, er at de mannlige informantene søker etter å svare «riktig» og det de tenker at intervjueren vil høre, istedenfor å svare det som er riktig fra deres ståsted (Skilbrei, 2021).

3.3 Informantene

I denne delen av kapittelet vil jeg gi en kort introduksjon av informantene mine. Alle informantene er blitt anonymisert med pseudonym, men kjønn, alder, sivilstatus og andre ikke-gjenkjennbare faktorer som gjør seg gjeldende for å styrke og besvare problemstillingen er bevart.

Ane er 26 år, hun identifiserer seg som heterofil cis-kvinne, eller en «basic bitch» som hun selv forteller. Ane er på nåværende tidspunkt singel og hun har ett barn. Hun har tidligere jobbet på helsestasjon og arbeider nå i skolehelsetjenesten.

Beate er 25 år, hun identifiserer seg som heterofil cis-kvinne og er på nåværende tidspunkt singel. Hun har ingen barn og studerer for å bli sosionom. Beate er frivillig aktiv og forteller selv at hun er veldig opptatt av samtykkelov.

Camilla er 24 år, hun identifiserer seg som heterofil cis-kvinne og har samboer. De har vært sammen i flere år, men har for tiden ingen barn. Camilla studerer for å bli lektor, og har erfaring med å lære elever om samtykke og grensesetting.

Daniel er 25 år, han identifiserer seg som heterofil cis-mann, og bor med sin kjæreste som han har vært sammen med i mange år. Han har ingen barn og er utdannet innenfor automasjon. Han forteller at han ikke er så vant til å prate med kompiser om samtykkelov eller generelt «seksuell prat», men han snakker en del med samboeren sin om dette.

Emil er 28 år, han identifiserer seg som heterofil cis-mann og han har kjæreste. Han har ingen barn, men tenker på å snart flytte sammen med kjæresten. Emil og kompisgjengen holder seg oppdaterte på nyhetssaker både om samtykkelov og seksuelle lovbrudd.

Frida er 28 år, hun identifiserer seg som heterofil cis-kvinne og er for tiden singel. Hun er utdannet innen industriell økonomi og teknologiledelse. Frida har mange venninner som har opplevd grenseoverskridende situasjoner og de er vant til å snakke sammen om disse tingene.

Guro er 30 år, hun identifiserer seg som heterofil cis-kvinne og har en samboer som hun har vært sammen med i over syv år. De har ingen barn. Guro arbeider i en stiftelse som fokuserer på menns inkludering i likestilling, og er svært interessert i og opptatt av nettopp dette. Blant venner snakker Guro mye om samtykkelov og egne tidligere erfaringer, hvor de opplever at samtykke ikke var et stort nok tema.

3.4 Analyseprosessen og valg av analysegrep

Analysearbeidet begynte allerede ved transkriberingen av intervjuene, hvor jeg underveis bemerket meg tema som gikk igjen hos informantene. Da intervjuene var transkribert ferdig, opprettet jeg et skjema for koding og kategorisering av de sentrale temaene jeg hadde bemerket meg. Tanken var i første omgang å gjøre diskursanalyse gjennom hele oppgaven, men da transkriberingene var kodet og kategorisert, innså jeg at deler av materialet også ville gjøre seg godt til tematisk analyse. I denne oppgaven har jeg derfor forholdt meg til både tematisk og diskurspsykologisk analysegrep. Jeg benytter meg altså av to metoder, men fordi diskurspsykologi er en teorifylt metode som består av teoretisk innhold i hvordan man skal bruke den, går jeg derfor gjennom diskurspsykologi både som teori i teorikapittelet og som metode i dette kapittelet.

3.4.1 Tematisk analyseprosess

Tematisk analyse er en metode for å identifisere, analysere og rapportere mønstre, eller tema, i datamateriale (Braun & Clarke, 2006, s. 79). Metoden kan benyttes på ulike måter, og for arbeidet med dette prosjektet, ble tematisk analysestrategi nyttig for å systematisere og analysere et rikt og omfattende materiale. Braun & Clarke (2006) presenterer en stegvis prosess, i seks steg, for hvordan man gjør en tematisk analyse. Det første steget handler om å gjøre seg kjent med materialet sitt, og lese over materialet flere ganger mens man noterer ned umiddelbare ideer. Det er her transkriberingen av intervjuene skjer, etterfulgt av nøye gjennomlesing av transkripsjonene.

Videre skal man i steg to kode materialet på en systematisk måte, basert på interessante trekk ved dataene, og samle data som er relevant for hver kode (Braun & Clarke, 2006,

ss. 88-89). For min del bestod dette arbeidet i opprettelsen av skjema for koding og kategorisering, etterfulgt av strategisk gjennomlesing av transkripsjonene igjen og hvor relevante utsagn fra hver informant til hver kategori ble notert inn i skjemaet.

I steg tre, fire og fem skal man bruke dataene som ble kodet i steg to til å finne tema, som videre defineres og navngis til analysen (Braun & Clarke, 2006, ss. 91-93). Ved å kode og kategorisere materialet fikk jeg en oversikt over hva informantene hadde å si i forhold til temaene «kommunikasjon», «anmeldelse og straff», «makt», «arv og miljø», «porno», «kjønn» og «egenerfaring». Når man har et sett med gjennomarbeidede temaer, går man over til sjette og siste steg, som innebærer å produsere den endelige analysen av materialet (Braun & Clarke, 2006, s. 93). Her skal man fortelle historiene i materialet på en måte som overbeviser leseren om verdien og gyldigheten av analysen (Braun & Clarke, 2006, s. 93), og det er det som i denne oppgaven utgjør kapittel 4 om temaene «kommunikasjon» og «porno».

3.4.2 Diskurspsykologisk analyseprosess

For analysekapittel 5 og 6 derimot, ble den ovennevnte kategoriseringen brukt som inspirasjon til å identifisere fortolkningsrepertoar for å kunne gjøre en diskurspsykologisk analyse. Noen av temaene gjorde seg godt til diskurspsykologisk analyse fordi informantene fortalte om ulike samfunnsstrukturer og diskurser om disse, og deres posisjonering i forhold til dem.

Som nevnt i delkapittel 2.3 er fortolkningsrepertoar og subjektposisjoner viktige konsepter ved diskurspsykologien. Fortolkningsrepertoarene viser til informantenes fortellinger om fenomener som gjorde seg gjeldende i intervjuene, hvor de ulike informantene gjennom egne erfaringer og opplevelser har gjort seg opp tanker og holdninger om disse fenomenene. Subjektposisjonene viser videre til de ulike posisjoneringene informantene tar i forhold til repertoarene, med fokus på hvordan de forteller om dem og hvordan de selv forteller at de forholder seg til dem.

Det er her viktig å nevne at repertoarene ikke lå til grunn i forkant av analysen, og at det ikke er de som styrer hvordan analysene har blitt til. Analysearbeidet med fortolkningsrepertoarene har vært et fra-bunnen-og-opp-arbeid, hvor det innledende koding- og kategoriseringsarbeidet samt gjennomlesninger av materialet har resultert i funn av repertoarene. Analysekapittel 5 og 6 baserer seg på analyse av materiale knyttet til repertoarene, som igjen knyttes opp til kapitlenes tema; «anmeldelse og straff», «kjønn» og «arv og miljø».

4 Kommunikasjon og porno som faktor i seksuelle relasjoner

I dette kapittelet vil jeg gjennom tematisk analysestrategi analysere materialet mitt basert på to utvalgte tema som i stor grad har gått igjen hos samtlige informanter, dog med ulik tyngde og med ulike perspektiver og forståelser. Disse temaene er «kommunikasjon» og «porno», som blir presentert videre i kapittelet. Analysen tar utgangspunkt i å svare på forskningsspørsmålet: «*Hvilke tema settes i spill i dialog om samtykke?*»

I koding- og kategoriseringsfasen av den tematiske analysen av materialet mitt, landet jeg på syv overordnede tema. Som vist i delkapittel 3.4.1 har jeg valgt å inndele temaene slik; «kommunikasjon», «anmeldelse og straff», «makt», «arv og miljø», «porno», «kjønn» og «egenerfaring». Temaene ses i sammenheng med intervjuguiden, hvor informantene ble stilt ulike spørsmål som har tilknytning til de mange aspektene ved det å sette egne, samt å forstå andre menneskers grenser.

«Anmeldelse og straff» tar for seg informantenes forståelser av dagens straffelov og samtykkelovforslaget som foreligger, i tillegg til tanker om hvordan beviser og bevisbyrden kan tolkes i overgrepssaker, og hvordan straff kan utøves på ulike måter og omfang. «Makt» handler beskrivende nok om hvordan informantene ser og tolker ulike maktaspekter når det kommer til seksuelle relasjoner og hvordan disse spiller inn på evne til samtykke og grensesetting. «Arv og miljø» tar for seg hvordan informantene ser på hvilke måter arv og miljø spiller inn på menneskers evne til å ha trygge seksuelle relasjoner, med fokus på respekt og forståelse for egne og andres grenser. «Kjønn» består av de tilfellene hvor informantene eksplisitt skiller mellom kjønnene, og legger kjønn som bakgrunn for ulike reaksjoner, holdninger, hendelser og forståelser i møte med blant annet sex, overgrep og grensesetting. «Egenerfaring» handler om informantenes egne erfaringer og er et tema som går igjen innad i de ovennevnte temaene. Det står for seg selv som et eget tema på grunn av omfanget egenerfaring som nevnes av informantene, men det er vanskelig å samle egenerfaringene slik at de kan stå alene, fordi de omhandler så mye på en og samme tid. Egenerfaring er derfor også inkorporert i de andre temaene. «Kommunikasjon» omhandler informantenes tanker om hvordan samtykke ser ut, og på hvilke ulike måter samtykke nettopp kan kommuniseres, i tillegg til hvordan ulike relasjoner påvirker hvordan mennesker kommuniserer med hverandre. «Porno» tar for seg informantenes forståelse av hvordan porno spiller inn på seksuelle relasjoner, både de positive og negative påvirkningene det å se på porno har, samt deres erfaringer med porno.

Det kan være vanskelig å skille på hvor et tema slutter og et annet begynner, fordi de alle omhandler ulike fenomener som gjør seg relevante når vi snakker om sex, samtykke og grensesetting. Materialet for denne oppgaven bestod av stor bredde og det ville derfor ikke vært mulig å gjennomgå alle temaene. Jeg måtte derfor gjøre noen vanskelige valg, men landet på temaene «kommunikasjon» og «porno», som jeg mener er de mest sentrale og interessante å vise i en tematisk analyse. Disse temaene var særlig tydelige hos informantene og viste seg som svært relevante å analysere sammen, fordi de virker på tvers av hverandre. Informantene fortolker disse temaene på ulike måter, som gjorde at jeg i det samlede materialet gjenkjente mønster på tvers av intervjuene.

Materialet viser at kommunikasjon og porno spiller en rolle i hvordan mennesker blir sosialisert til å forstå hvordan samtykke ser ut og gjøres i praksis. Jeg gjenkjenner her kommunikasjon og porno som viktige faktorer for læring om samtykke i samfunnet, som legger grunnlaget for interessen bak å analysere nettopp disse temaene i en tematisk analyse.

Materialet i andre tema, som makt og kjønn, viste stor bredde og gjorde seg mer egnet til diskurspsykologisk analyse for å kunne gå i dybden på hvordan informantene snakker om og produserer disse fenomenene i sammenheng med seksuelle relasjoner. Makt og kjønn plukkes derfor opp senere i oppgaven.

4.1 Kommunikasjon i seksuelle relasjoner

Når man snakker om sex, samtykke og overgrep, er det som nevnt noen tema som går igjen. Dette gjenspeiles også i det empiriske materialet fra intervjuene. Ikke bare er fokuset på hva et samtykke er for noe og hvordan det kan gis eller fås, men det snakkes også mye om ulike måter å forstå nettopp dette på. Samtidig dukker det opp ulike spørsmål til hvilke føringer og forforståelser vi legger i å snakke om nettopp disse tingene.

I mitt materiale har informantene delt ulike tanker til samtykkets form, og nevnt flere aspekter ved samtykke i seksuelle relasjoner, som de både kjenner seg igjen i og som de ikke helt klarer å ta stilling til. Et sammensurium av disse tankene har jeg samlet i et tema jeg har valgt å kalle «kommunikasjon».

4.1.1 Verbalt, fysisk eller bank-id?

Temaet «kommunikasjon» viser nettopp til ulike aspekter ved kommunikasjon som vi møter på når vi inngår i seksuelle relasjoner, og handler i tillegg om hvordan vi forholder oss til andre mennesker i disse relasjonene. Samtlige av informantene svarer på spørsmål om hva samtykke er, at det er «et ja» til å ta del i eller «en enighet» om at man skal gjøre en seksuell handling. Samtidig spriker svarene når de ytterligere blir spurt om hvordan et samtykke kan se ut.

Beate: *«Nei, jeg tenker jo at det handler ikke bare om å «fysisk» få ja eller nei som svar, men at det handler om kroppsspråk og subtile tegn, og det er veldig mye som ligger i samtykke, og det er mye mer komplekst enn man ofte får det beskrevet.»*

Som Beate beskriver, handler samtykke for henne om både det «fysiske», i den forstand det uttalte ja-et, i tillegg til kroppsspråk og andre tegn. Beate bruker ordet «fysisk» i anførselstegn, på steder hvor de andre informantene bruker ordet «verbalt», og det er derfor tolket dithen at Beates «fysiske samtykke» innebærer å «fysisk» bruke munnen og stemmen til å si ja eller nei, kontra å «fysisk» bruke kroppen til å vise et ja eller nei. De andre informantene betegner «fysisk samtykke» som det å bruke kroppsspråk for å aktivt delta eller trekke seg unna en seksuell handling. Det er ingen åpenbare feil i noen tolkning av hva et «fysisk samtykke» skal defineres som, men det understrekes for oppgaven videre at uttalt samtykke defineres som «verbalt», og kroppsspråk i form av å eksempelvis trekke seg unna eller lene seg mot defineres som «fysisk».

Camilla derimot svarer at samtykke for henne er slik:

Camilla: *«Det betyr at man sier ja etter man vet hva som skal skje. Informert samtykke da. Det hjelper ikke å si ja hvis du ikke vet hva som skal foregå etterpå ... Samtidig synes jeg ikke ord burde ha den store oppfatningen. Det bør heller være oppmerksomheten, at man er oppmerksom på andres kroppsspråk. Og du trudde ikke at hun ville hvis hun prøvde å snu seg unna, eller at hun sparket med føttene. ... Det merkes hvis noen ønsker sex. At man trenger ikke å verbalt uttrykke eller spørsmål eller nikk eller riste på hodet.»*

For Camilla er informert samtykke viktig for at samtykke i det hele tatt skal være gyldig. Med informert samtykke menes det som Camilla nevner innledningsvis; at man vet hva man sier ja til. Samtidig er hun ikke så fokusert på at ord nødvendigvis er det som skal veie tyngst. Hun nevner oppmerksomhet som en del av kommunikasjonen her, noe som kanskje kan peke på at partene i seksuelt samvær ikke bare skal forholde seg til å gi sitt eget samtykke og egne grenser, men at en også er oppmerksom på hvordan motparten

har det; både ved å følge med på kroppsspråk og det som blir sagt. Det ser ut til at Camilla har en oppfatning av at dersom man er mer oppmerksom under akten, fanger man kanskje opp signaler tidligere og man trenger dermed ikke å uttrykke seg verken verbalt eller fysisk for å bli hørt eller forstått.

Anes svar på spørsmålet er noe likt. Hun svarer at det «skal være tydelig for den som innhenter samtykke, og den som gir samtykket, at samtykke er gitt.» Samtykke skal altså gå begge veier, og dette er vesentlig for god kommunikasjon, og for å unngå misforståelser. Det samme påpekes hos Frida, som mener at samtykke ikke bare kan leses i kroppsspråk, og som forteller at hun tenker at verbalt samtykke er viktig, «så det ikke blir noen tvetydige beskjeder.» I motsetning til Beate og Camilla, har Ane og Frida et større fokus på at det er det verbale som er viktig, fordi man vet hva man sier ja til. Verken Ane eller Frida nekter for at kommunikasjonen også foregår i det fysiske, men understreker at det verbale veier tyngre nettopp for å sikre at det ikke oppstår misforståelser og grenseoverskridelser som følge av det.

Daniel og Emil svarer overraskende likt på spørsmålet og begge forteller at de tenker at samtykke er «en enighet». Begge forteller at dette kan foregå både fysisk og verbalt, men uten at de ytterligere understreker hva som er enklere eller bedre, eller hvorfor de tenker det slik. Hvorfor det er slik at nettopp guttene ikke har noen umiddelbare tanker om ytterligere hva «enighet» består i, er ikke godt å vite, men det ser ut til at de ikke har reflektert like mye over hvordan ulike måter å samtykke på kan se ut. Det ser ut til at jentene har reflektert mer over begge sider, både verbalt og fysisk samtykke, og dermed har gjort seg opp sterkere meninger om hva som funker for dem. Akkurat dette er ganske interessant, og Guro peker på en forskjell blant ulike kjønns måter å samtykke på som de har snakket om på jobb.

Guro: «Vi snakker om hva samtykket er for gutta, og ikke bare for å få mottatt samtykket, men det at de også kan gi samtykke. For der opplever jeg at vi nok er flinkere med jentene våre, for vi er veldig redde for hva de kan bli utsatt for. Mens veldig få tenker at gutta sine kan utsette andre for noe. Man tenker at jentene våre kan på en måte bli voldtatt, mens gutta våre kan ikke voldta, og derfor snakker vi kanskje ikke like mye med dem. Men det er jo veldig synd, for her gjelder det alle, og alle kan både voldta eller bli voldtatt.»

Som Guro forteller har hun en oppfattelse av at jenter kan mer om kommunikasjonen rundt det å samtykke, nettopp fordi de blir opplært til at samtykke er noe de skal gi og få, og som kan trekkes tilbake når som helst. Gutta derimot, blir på sin side kanskje mer opplært til at de ikke får gjøre noe før de har mottatt et samtykke. Samtidig peker Guro på at fokuset ikke ligger like mye i det faktum at de også skal få gi sitt samtykke før noe

skjer, og at de er like mye ved sin fulle rett i å trekke det tilbake. Kanskje peker dette på en tanke om at «gutter vil uansett», og at når de selv nevner «enighet» som grunnlag for samtykke, er det de venter på, nettopp at jenta skal si seg enig i det som allerede foreligger fra gutten.

På videre spørsmål om hvordan samtykke kan se ut, med tanke på lovforslaget som foreligger, er det en viss usikkerhet i hvordan dette best kan gjennomføres i praksis. Det som dog er fascinerende, er at spørsmålet åpner opp for en tredje form for samtykke.

Frida: *«Når jeg hører samtykkelov, så er det den standard «vi skal bruke bank-id, haha».»*

Det må understrekes at der bank-id nevnes som en alternativ «løsning» for å innhente samtykke, blir det gjort med en ironisk tone hos samtlige informanter. Frida nevner bank-id nærmest som et ytterpunkt for verbalt samtykke, i sammenheng med tilfeller hvor man kan tolke kroppsspråk ulikt, og hvor hun vil understreke viktigheten av det verbale samtykket.

Frida: *«Fordi det handler om at vi mennesker kan tolke kroppsspråk forskjellig hos folk, så ja det kan være, men det er jo selvfølgelig ... Jeg synes det er artig å tenke på samtykkelov som en slik ting at «ja, vi skal ha sex, men vi må ha bank-id først» ... Hvis vi er i en situasjon sammen, kan vi tolke den totalt forskjellig. Og jeg tenker spesielt i en slik situasjon, så tenker jeg med samtykke så er det det at hvis du er ekstremt tent på noen, så er det ikke sikkert du klarer å lese alle signaler, og derfor er det noe med det verbale, det er slik jeg tenker da.»*

For Frida er det underliggende humoristisk når hun nevner bank-id igjen, men samtidig ligger det noe i det som er ganske interessant. Som Frida forteller kan vi mennesker tolke situasjoner helt ulikt, og når det kommer til sex vil det trolig kunne være vanskeligere enn i andre relasjoner, også fordi det kan være vanskeligere å lese eller anerkjenne signaler dersom man er «ekstremt tent». Det er nettopp derfor Frida legger større vekt på at verbalt samtykke og verbal kommunikasjon må være til stede. På dette området nevner Emil noe ganske så lignende, hvor han om tanken på verbalt samtykke i form av «ja er ja» i en samtykkelov, tenker det ville vært et godt nok alternativ, i motsetning til det fokuset på «nei» som foreligger i dag.

Emil: *«Hvis det er snakk om «ja» liksom, og ikke at man må finne fram bank-id og pass, så høres det ut som en egentlig knakende god løsning da. Det er jo for at, det kan man jo spørre om når som helst da, ikke sant.»*

Hvor tanken om bank-id som løsningsforslag kommer fra, er vanskelig å oppdrive, men det virker å ha lagt seg som en bakenforliggende tanke hos flere da lovforslaget kom. Det som imidlertid vises her er at informantene ikke ser på bank-id-løsningen som et alternativ, men heller som en humoristisk overdrivelse, for å understreke at vi ikke behøver å gå til ytterpunktene for å finne en løsning på hvordan samtykke kan gis. Kanskje er det nok med god kommunikasjon rundt det å gi og få samtykke, og at et større fokus på verbale og fysiske uttrykk i og for seg er en god løsning. Det kan også være nettopp derfor at tanken om bank-id er interessant og «morsom» i samtykke-debatten; den blir et symbol på hvor enkelt det egentlig er å prate sammen, vi bare vanskeliggjør det for oss selv fordi vi tror en fastslått lov betyr noe mer rigid.

4.1.2 One-night-stand og parforhold

Informantene er også bevisste de ulike formene for kommunikasjon som man gjør i ulike relasjoner, og hva de ulike relasjonene har å si for hvor god kommunikasjonen er. Her skiller samtlige informanter nærmest umiddelbart på seksuelle relasjoner med kjente versus ukjente partnere; one-night-stand eller i parforhold.

Ane: «Ja, jeg tenker at det blir forskjell på hvis man er et par og hvis man har et one-night-stand. For innad i paret har man snakket litt om det på forhånd til at det er litt forskjellige tegn man kan gi hvis det er ting som er vanskelig. Det blir litt annet, men jeg tenker at hos et par må man jo også hele tiden forsikre seg. «Er det godt?» Kan det å bare åpne øya og se litt på hverandre. Men bruke det i en positiv retning. Ikke sånn «vil du jeg skal stoppe nå», men heller «funger det for deg?» Og gi muligheten.»

Som Ane sier, er det kanskje en forskjell i kommunikasjonen med folk man kjenner godt; som en partner, kontra et såkalt one-night-stand, eller engangsligg, en person man ikke nødvendigvis kjenner fra før. Ane er derimot også tydelig på at selv om det foreligger en relasjon mellom et par, er god kommunikasjon uansett viktig. Her er det kanskje ikke like viktig å fokusere på når man skal stoppe, men heller at man underveis sjekker at man skal fortsette og at begge parter har det bra. Paret har, som Ane eksemplifiserer, kanskje blitt enig på forhånd om hvordan man eventuelt skal si ifra dersom man ønsker å stoppe, noe som man kanskje ikke har gjort med et one-night-stand. Ane er ikke alene om å ha gjort seg opp akkurat denne tanken, det samme eksemplifiseres av Beate.

Beate: «Du stikker ikke bare en finger oppi rumpa uten å spørre på en måte» og det er jo liksom en sånn banal ting egentlig, i en sånn ... når man er in the moment så er det sånn okei, men likevel du må spørre først [...] Er det et one-

night-stand så er det selvfølgelig kanskje større mulighet for at det skjer noe som er over grensa fordi man kjenner ikke hverandre, men samtidig så føler jeg også at når du kjenner noen godt så kan det hende at man plutselig trækker over uten å tenke over det, fordi man er så vant til ... og føler at man kjenner kroppsspråket til hverandre, og så kan du ha tolket noe som ja også er det egentlig nei.»

Både Ane og Beate eksemplifiserer nettopp det at bekjentskap og grad av relasjon har noe å si for hvordan man kommuniserer, eller også i hvor stor grad man føler behov for å kommunisere – men det understrekes hos begge at man faktisk må kommunisere uansett. Som Beate forteller kan man trække over grensene til en partner man kjenner godt, nettopp fordi man tror at man vet hva man skal se etter for å kunne fortsette eller eventuelt stoppe. Samtidig forteller Beate at kommunikasjon er viktig uansett om det er en kjent eller ukjent partner man ligger med, og at man skal spørre uansett om man er «in the moment» og kan bli revet med. Hun viser hvor banalt det egentlig er når hun påpeker at man ikke bare «stikker en finger i rumpa uten å spørre». For selv om det kanskje har vært greit før, eller du er «in the moment», skal du spørre om tillatelse først. Som informantene illustrer vil hvor god relasjonen er, spille inn på hvor god kommunikasjonen vil være, som legger føringer for hvilken rolle man inntar og hvordan makten i situasjonen fordeles. I en kjent relasjon vil det kunne være lettere å gi seg hen til den andre, uten frykt for maktovertak, slik Foucault illustrerer maktforholds rolle i relasjoner (Foucault, 1978). Samtidig vil det i en mindre kjent relasjon kunne være mer uvisst hvordan maktforholdet vil utspille seg, dersom kommunikasjonen uteblir.

Om kommunikasjon innad i parforhold eller one-night-stand nevnes tanken om bank-id også her, igjen som et ytterpunkt, når Daniel forteller om sin oppfatning av behovet for samtykkelov overfor single, kontra i parforhold.

Daniel: *«Jeg tenker samtykkelov som en helhet ... jeg synes jo den er veldig viktig og sånt, men jeg ... og jeg synes spesielt den er viktig blant ja single folk egentlig ... for det kan jo være dårlige forhold og sånt og da, men samtidig er det også sånn, jeg personlig da, hvis jeg skulle hatt noe mega eller ordentlig bekreftelse, om det hadde være bank-id eller hva, for at jeg har samtykke, for hver gang jeg og samboeren min skulle ha sex, ja det er jo ikke noe som hadde ... akkurat i forhold til det da, så føler jeg at det kunne ødelagt stemninga litt. Hvis det blir alt for rigid system på det der, altså «ja nå har du samtykke», i ditt forhold»*

Daniels tanker kan her leses som en bekymring over at en samtykkelov vil kunne komplisere hvordan han kan kommunisere med sin samboer før og underveis i akten. Det at han ikke ønsker et «rigid system» for dette i sitt eget forhold, er i seg selv ikke

vanskelig å forstå, da det kan virke overflødig innad i et veletablert og «bra» parforhold. Han synes dog at en samtykkelov er spesielt viktig blant single folk, samtidig som han ser at det kan finnes dårlige parforhold som kanskje ville hatt godt av et annet lovverk. Daniel setter et skille mellom «dårlige» og «bra» parforhold, når han påpeker at det i de «dårlige» forholdene vil kunne være bra med en samtykkelov, men at han selv ikke ser behovet for dette; med andre ord, hans parforhold er «bra». Det kan også tyde på at de i hans parforhold er innforstått med at de har hverandres samtykke idet noe seksuelt holder på å skje, med mindre annet blir sagt, og at Daniel dermed ikke ser behov for ytterligere spesifisering. Maktforholdet dem imellom, hviler på den gode kommunikasjonen og hvordan de utøver den (Foucault, 1978), og er ikke noe han er bekymret over. Emil derimot, ser det hele på en litt annen måte, i den forstand at han ikke kompliserer behovet for samtykke innad i sitt parforhold.

Emil: *«Men for eksempel jeg er jo i et fast forhold, og der er det sånn ... hvis en av oss sier nei, så er det ikke noe problem for den andre. Slik at det er veldig lett hvis man ikke er super keen liksom, da er det et miljø hvor det er lett å si nei da. Og da på en måte ... når man ikke sier nei ... så er det fordi man allerede ... altså man er enig liksom, eller altså, fordi vi går aldri lengre enn noen er komfortable med.»*

Det er ikke noen konkret uenighet i Daniels og Emils utsagn, men fokuset ligger i to ulike leirer. Daniel ser ut til å tenke mer på det faktum at han ikke nødvendigvis behøver et uttrykt «ja» for å vite at han har fått samboerens samtykke, mens Emil, på sin side, fokuserer mer på hvor enkelt det er for dem å si nei til hverandre fra start eller dersom de ombestemmer seg underveis, og at dersom «nei» ikke blir sagt, vet de begge at de opererer innenfor hverandres grenser fordi det har de avklart på forhånd.

Guro har et ganske likt forhold til samtykke i sitt parforhold, som det Emil har i sitt. Guro har tross alt vært sammen med partneren sin i syv år.

Guro: *«Min siste seksuelle relasjon har vært med han, så der er det jo ikke nødvendigvis slik at man må ha fått det ja-et, men det er ganske enkelt for meg og han å si «nei, gidder ikke» eller «i dag er jeg sliten», og så er det sånn «ok, det er greit». Så vi har jo en veldig fin åpenhet om det, og vi er jo enige der at en samtykkelov nok bare er bra.»*

Etter å ha vært sammen i syv år, og vært hverandres eneste seksuelle partnere i den tiden, har det i noen grad blitt slutt på fokuset om «ja». Dette kommer trolig av at de er trygge på at de nettopp har hverandres ja, men at det også er enkelt å si ifra dersom man ikke ønsker å ha sex. Som Guro sier, har de en fin åpenhet om dette og er enig i at

en samtykkelov «bare er bra». Kanskje har de innsett at de selv kan bli flinkere på å sjekke inn på hverandres samtykke, eller kanskje har de en oppfattelse av at en samtykkelov ikke vil påvirke dem selv i så stor grad. De ser uansett at den vil være et positivt tilskudd for blant annet single og andre som ikke har den samme åpenheten og tryggheten som dem selv.

Camilla har vært sammen med samboeren sin i omtrent like mange år som Guro og hennes samboer. Camilla peker på mye av det samme i sin relasjon, som det Guro gjør i forhold til å uttrykke et verbalt ja overfor en partner man har vært sammen med så lenge. På sin side er Guro åpen om at de kanskje har blitt litt dårlige på å si ja til hverandre, men at det veier opp når kommunikasjonen er så god ellers. Camilla derimot er åpen om at hun ikke ønsker at det skal være slik at de må spørre hverandre og få et verbalt ja.

Camilla: *«Jeg ønsker ikke i min egen relasjon at vi skal måtte spørre hverandre direkte og få et ja eller nei. Siden det oppfattes som unaturlig. Men det oppfattes jo som unaturlig i min generasjon så å si. Hvis det liksom foreligger fra folk er unge, så vil jeg tro det kan fungere. At det liksom bare blir en del av det. Men om det skulle komme en samtykkelov, så blir ikke jeg å innføre i mitt hjem at vi skal spørre direkte og skal ha et direkte svar.»*

Som Camilla sier, handler dette kanskje mer om at det oppleves som unaturlig for dem i deres relasjon, også med tanke på hvilken generasjon de tilhører. Samtidig forteller Camilla at hun ikke kommer til å innføre verbalt ja som en del av sin seksuelle relasjon med samboeren, dersom en samtykkelov skulle komme. Dette handler nok igjen om at det vil oppleves som unaturlig for dem selv, også fordi slik de kommuniserer i dag, fungerer godt nok for dem. Camilla legger likevel ikke skjul på at det nok vil være lettere for andre å gjøre verbalt samtykke til en normal del av seksuelle relasjoner, dersom det er noe man har lært fra man var ung – noe hun selv ikke har. Poenget blir da å finne ut av når man skal lære om det å uttrykke verbalt samtykke, uten at det blir verken for tidlig eller for seint. Det finnes ikke nødvendigvis noe fasitsvar på akkurat dette, men det blir diskutert videre i kapittel 6.

4.2 Porno som faktor i læring om sex og samtykke

Det er mange faktorer som spiller inn på hvordan vi mennesker lærer å kommunisere, og det er særlig de ytre faktorene som spiller en vesentlig rolle når vi skal bli gode på kommunikasjon. Samtidig kan man oppleve å bli lært i ulike retninger, og som ung er det vanskelig å vite hva som er riktig og hva som er galt. Når barn og unge skal lære seg om

sex, samtykke og grenser er de helt avhengige av å ha voksne rundt seg som er gode på å kommunisere dette og som kan veilede til riktig og trygg praksis. Samtidig er det ingen hemmelighet at barn søker til porno som kilde til å lære om dette, særlig når nysgjerrigheten på sex oppstår (RVTS Midt, 2024).

4.2.1 «Hvorfor er det greit at de fortsetter når hun sier nei på filmen?»

Da jeg spurte informantene om hvem som er gode på å sette egne grenser, eller hvilke forutsetninger som må ligge til grunn for å bli gode på dette, svarte Ane ut ifra sin erfaring med å jobbe med barn og unge.

Ane: *«Barn som har et språk på det, har det lettere for å skjønne at «dette er ikke greit», og klarer å snakke om det, kontra de som aldri snakker om det, og som kanskje ikke helt vet hva som er normalt. Og ungdom og unge voksne som kanskje ikke har hørt så mye om grensesetting og bare har brukt porno som en referanse. Så er det ikke så lett, både for gutter og jenter, å bare si «har jeg lov til å si nei?», «er det greit å si nei?».»*

Det å ha lært seg å «ha et språk på det», er som Ane sier vesentlig for å kunne klare å snakke om noe. Med andre ord, det at man har lært seg å kommunisere om noe, gjør at man faktisk er i stand til å kommunisere. Samtidig vil det å ikke ha snakket eller hørt så mye om hvordan man setter grenser for seg selv, gjør at man er i mindre stand til å gjøre det senere, slik Ane forteller. Her kommer porno inn som et eksempel på hvor man kan ha sett og hørt om det å sette grenser, men hvor poenget til Ane ligger i det at porno kanskje ikke er den beste referansen; fordi man bare har brukt det som en referanse. Ane forteller videre om det hun tenker om porno i denne sammenhengen, særlig når det kommer til barn som ser porno.

Ane: *«Vi har jo snakket litt om det på studiet, i forhold til den pornoen som har kommet, som unge ser på, hvor en dame roper nei, og mannen fortsetter og videre liksom. Det er klart at man får et veldig forvrengt bilde av hva som er greit og ikke greit. Jeg så jo på den serien «Porno» på NRK, hvor flere sier at de med samtykke på forhånd går inn og begynner å nekte på film. Men det er liksom avklart på forhånd. Hvis man da er litt ung og uerfaren, så er det veldig, veldig vanskelig å skille, «hvorfor er det greit at de fortsetter når hun sier nei på filmen?»»*

Som Ane forteller er det et stort omfang av pornofilmer som inneholder relativt tvetydige beskjeder angående samtykke mellom partene man ser på skjermen. Ofte er det nettopp

slik at kvinnen motsetter seg akten med å rope nei, mens mannen fortsetter i et forsøk på å overbevise kvinnen om at han bør få fortsette. Det Ane eksemplifiserer her er i realiteten et fiktivt overgrep som utspiller seg på kamera – fiktivt i den forstand at skuespillerne faktisk har blitt enig på forhånd, og «overgrepet» er planlagt at skal skje. Slike pornofilmer normaliserer en form for «sex» som i bunn og grunn er tekstbok-definisjonen på et overgrep. Det er derfor ikke rart at barn og unge som ikke vet bedre, slik som Ane forteller, vil kunne se slike filmer og tenke at det er sånn det er å ha sex, og at det ikke er noe galt i det. Daniels observasjoner ligner Anes, og han har gjort seg opp noen lignende tanker om hvordan porno kan påvirke hvordan man ser på sex.

Daniel: *«Om du ser på porno i oppveksten ... eller i puberteten ... før du selv har hatt noen egne erfaringer med sex, så er det jo nesten omtrent eneste ... sammenligningsgrunnlaget du har da. Det er på en måte det du ser og det blir det du tenker «okei det er sånn det skal være ja» på en måte, og så i de årene da ... som er veldig formbare år for unge folk, i tillegg. Bli en litt dårlig match det der.»*

Daniel forteller blant annet her at barn og unge i puberteten er lettpåvirkelige, eller «formbare», og dermed enkelt kan formes av fremstillingene som mye av pornoen gjør. Dette kan ha særlig stor effekt dersom de unge ikke har noen egne erfaringer med sex, fordi den pornoen de har sett blir det «eneste sammenligningsgrunnlaget» de har. I tillegg ser jeg for meg at dersom kommunikasjonen fra voksenpersoner, som foreldre eller lærere, er mangelfull på dette området, er det enda en arena for læring som svikter, som kan gi pornoen større rom til å forme forståelsen av sex og grenser.

Flere av informantene er tydelige på at seksualundervisningen er en arena hvor læringen om samtykke, grenser og ikke minst porno svikter. Beate forteller om det faktum at barn som ser på porno, trenger å lære om både hva porno er og hvordan man skal bruke det. Det er nettopp slik at det å se på porno er helt naturlig (Medietilsynet, 2022), men det er også viktig å være bevisst på at ikke all porno verken er etisk eller trygg (RVTS Midt, 2024).

Beate: *«Jeg tror at det å for det første bedre seksualundervisningen betraktelig sånn generelt, og ha mye større fokus på samtykke, men da også ta inn det at det å se på porno er ikke nødvendigvis verdens undergang. Folk gjør det, det skal du få lov til, men forstå at du burde se på de som er klart forståelig at er en ordentlig regissert film, det er laget av skuespillere hvor «det her er jobben deres.»*

Som Beate sier, er det kanskje viktig å ikke skamlegge bruken av porno, nettopp ved å fortelle barn og unge at det ikke er «verdens undergang». Det er helt greit å bruke så lenge de har forståelse for hva de ser på og er bevisste hva de søker etter. Beate

forteller også om viktigheten av å lære barn og unge at porno er skuespill, det er regissert og altså ikke ekte. Hun nevner også at man burde være strengere på at «plattformer som Pornhub og andre tar bort hjemmelagd porno, fordi det kan være filmet et overgrep uten at man vet det – det må være trygge aktører.» Med andre ord vil det også være viktig å lære barn og unge at det finnes «trygg» og etisk porno, som man gjerne må se på, men at det også finnes «utrygg» og uetisk porno, som man skal holde seg unna. I bunn og grunn er det altså viktig å snakke med barn og unge om temaet, og på den måten sørge for at barn og unge blir trygge seksualpartnere i senere tid, både overfor seg selv og andre. Dette vil trolig også være viktigere enn å forsøke å unngå samtalen når barna gir tegn på at de er nysgjerrige.

Emil: *«Jeg er veldig lite fan av sensur og slikt egentlig liksom, så jeg vet ikke helt hvilke tiltak som skulle blitt gjort da. Det går jo kanskje på ... ikke fra en tidligere alder av nødvendigvis, men litt oftere eller litt mer seksualundervisning også da, der man baker inn mye om samtykke. Slik at folk får det inn fra kanskje en yngre alder, slik at når de vokser opp med porno da, lett tilgjengelig, så veit de fortsatt ... de har fått undervisning i hva som er riktig og galt, og hva som er ja og nei.»*

Emil forteller at han selv ikke liker sensur noe særlig, og at det heller er viktig at man snakker mer om tema som kan oppleves som sensitive, slik som samtykke og porno. Her nevnes seksualundervisningen igjen som arena hvor barn og unge skal og burde få bedre opplæring i samtykke. Emil nevner her porno som en faktor i barns oppvekst, som kan påvirke deres holdninger til samtykke og hva som er riktig og galt. Derfor vil det være viktig at de har fått opplæring i både samtykke, grensesetting og etisk porno, slik at de er godt nok rustet til å forstå dette før de har sine første møter med porno.

4.2.2 «Jeg tror ikke det har hatt noen positiv virkning, nei»

Det finnes som nevnt både etisk og uetisk porno, og det er et vesentlig skille her som det er viktig å være bevisst, særlig når man skal lære unge om trygg pornobruk (RVTS Midt, 2024). Flere av informantene forteller at de selv hadde sitt første møte med porno i relativt ung alder, og at de nå er bevisst på at mye av det de ble introdusert for da, ikke egner seg for barns øyne.

Frida: *«Jeg husker faktisk mitt første møte med porno, jeg tror jeg var sånn 11 år, også var det liksom redtube, og det var hardcore i alle retninger. Jeg tror jo pornokulturen har veldig mye å si. Det er ting man kan se på der som ... det er veldig stort fokus på, og veldig seksualisert, og veldig fokusert på at «vi skal være teknisk gode på det her» og kvinnfolk i posisjoner i alle retninger.»*

Fridas egne erfaringer med porno stammer fra et ganske tidlig første møte. Et første møte som ikke var egnet en 11 år gammel jente, da det var, som hun selv sier, «hardcore i alle retninger». «Hardcore porno», ofte kalt «hardporno» på norsk refererer til «utilslørt porno», som gjerne fremstiller ulike forer for tabubelagt sex, og inneholder ofte mye vold og overgrepsskildringer (NAOB, 2024). Det er derfor lett å se for seg at 11 år gamle Frida kanskje ikke hadde så godt av å se denne pornoen i så tidlig alder. Frida peker også på at den pornoen hun har sett i stor grad seksualiserer kvinner og putter kvinner i «posisjoner i alle retninger», noe som trolig viser til at pornoen reduserer kvinnene til objekter som skal føye seg for mannen. Denne typen kjønnskultur i porno gjenspeiler Bourdieus motsetninger i maskulin dominans og feminin underdanighet (Bourdieu, 2000), noe som vil kunne prege hvordan unge gutter og jenter oppfatter forventningene om hvordan de selv skal opptre. Frida påpeker selv at hun tror pornoen man ser på har mye å si for hvordan man ser på egne grenser, og ikke minst hvordan man er forventet å opptre i seksuelle relasjoner. På sin side har Emil lignende erfaringer som Frida når det kommer til porno, og forteller om en form for porno som særlig kan påvirke hvordan man forholder seg til grenser og samtykke i seksuelle relasjoner.

Emil: *«Porno kan definitivt ha bidratt til at folk er ... har vanskeligere for å lese signaler da. Fordi porno er ofte veldig aggressivt og det er ... i situasjoner hvor det er på alle mulige måter skulle blitt regnet som voldtekt; en dame sitter fast under kaffebordet eller i vaskemaskinen liksom og så kommer naboen og bare «ja, her er det bare å forsyne seg» ... det er jo, jeg tror ikke det har hatt noen positiv virkning, nei.»*

Emil nevner at porno ofte er veldig aggressivt, noe som plukker opp tråden Frida snakker om når hun nevner «hardcore porno». Det er også interessant å se at Emil plukker opp den tidligere nevnte tematikken om pornos fremstillinger av overgrep. Når han sier at slik aktivitet «på alle mulige måter skulle blitt regnet som voldtekt» viser han igjen til at man selv, som voksen med kunnskap om samtykke og voldtekt, ser at det nettopp er voldtekt som skjer på skjermen, men hvor pornoindustrien ikke klassifiserer aktiviteten som voldtekt. Emil skildrer dette ganske godt med eksempelet om kvinnen som «sitter fast under kaffebordet eller vaskemaskinen» og hvor naboen kommer og bare kan «forsyne seg» av den lett tilgjengelige kvinnen som ikke kan gjøre motstand fordi hun sitter fast. Kvinnen skildres her som det lett tilgjengelige byttet som mannen har makt over å kunne forsyne seg av, til egen seksuell nytelse. Slike fremstillinger i porno konseptualiserer et maktforhold mellom menn og kvinner i seksuelle relasjoner. I tråd med Foucaults skildringer om hvordan makt produseres og reproduseres i seksuelle relasjoner (Foucault, 1978, s. 94), vil det å konsumere denne typen porno kunne føre til at man selv reproduserer dette maktforholdet i egne seksuelle relasjoner.

På den ene siden kan man forstå at filmskaperne ikke vil klassifisere det som skjer i slike filmer som et overgrep, fordi skuespillerne i praksis har gitt samtykke til å utføre aktiviteten på forhånd, men på den andre siden fremstilles aktiviteten som et overgrep for seerne. Dette er også nokså problematisk, fordi overfor de som ikke sitter på god nok forståelse av og kunnskap om samtykke og overgrep, vil slike pornofilmer kunne bidra til å nok en gang normalisere overgrep som en måte å ha sex på. Samtidig kan man igjen argumentere for at den planlagte handlingen som skildres på filmen faktisk er et overgrep, til tross for kontrakten som er signert på forhånd. Dette fordi samtykke skal kunne trekkes tilbake når som helst, slik informantene innledningsvis også har påpekt.

På spørsmål om hva som kan gjøre at folk trækker over andres grenser, svarer Beate at blant annet porno kan være en av årsakene.

Beate: *«Jeg tror det er VELDIG mange faktorer, men jeg tror også at porno kan være en veldig stor del av det for mange gutter, for der er det veldig sånn ... det er aldri noen som spør om noe der, det bare gjøres, og det er jo fordi de har blitt enige om det på forhånd, men det ... det tenker sikkert ikke folk over. Også tenker jeg også det kan hende at man ikke har snakka nok om det fra før av, og liksom hvis den eneste referansen din er egne seksuelle erfaringer og porno, da er det jo på en måte forståelig at man ikke tenker så mye på det ... hvis det er noe du selv er komfortabel med, så kanskje du ikke tenker at «kanskje den andre ikke er det».»*

Beate peker eksplisitt på at porno kan være en stor del av hvorfor veldig mange gutter ender opp med å trække over andres grenser. Hun nevner ikke noe om jenter eller kvinner her, og hun skiller dermed på kjønnene i hvordan porno kan påvirke hvordan man opptrer i seksuelle relasjoner. Det er nok ikke bare gutter som påvirkes av porno, men slik som andre informanter tidligere har nevnt, er det stor sett den mannlige skuespilleren i pornofilmene som er den «aktive» part, og det er kvinnen som passivt må ta imot. En slik skildring av kjønnene er i tråd med perspektivet om kvinnen som den andre, hvor hun kun er objekt for mannens bevissthet og handlinger (Beauvoir [1949], i Moi, 2000). Det at Beauvoirs kjønnsperspektiv gjør seg gjeldende i dagens pornokultur, viser hvor utdatert deler av pornokulturen er, og hvor langt pornoindustrien henger etter, sett med feministiske øyne.

Guro bringer opp noen liknende poenger som Beate, når hun forteller om hvordan kvinner blir fremstilt og hvordan de blir behandlet i pornofilmer. Mye av den pornoen som finnes i dag er preget av mye kvinnenedsettende og kvinnefiendtlig innhold, og i denne typen filmer er det stort sett mannen som utsetter kvinnen for blant annet vold, ydmykelse og undertrykkelse.

Guro: «Det er jo også et kvinnesyn som fremmes i store deler av pornoindustrien – og nå blir jo det utfordret, men det er veldig kvinnedsettende former for porno som fremmes først og fremst. Og der spiller det jo også på den der mannlige seksualiteten, om at «her skal du bare prestere og gønne på, og ta kontroll og alltid ta initiativ, ha kontroll» gjøre alle de tingene der, og det er jo ikke bra det heller. Den delen tror jeg også vi kan snakke mer om, generelt med gutter, hva blir kvinner og menn redusert til der? Og spesielt kvinner da ...»

Som Guro også påpeker, er det her også vesentlig å snakke om hva mannlige seksualitet blir redusert til i slike pornofilmer. Én ting er viktigheten av å poengtere at mye av pornoen nettopp er kvinneundertrykkende og kvinnefiendtlig, men samtidig legger disse filmene opp til et syn på mannen som ikke nødvendigvis er representativt for hvordan menn er eller vil være (RVTS Midt, 2024). Guro eksemplifiserer dette ved å vise til at menn i porno blant annet alltid tar initiativ, de «gønner på» og de har kontroll, men det er ikke nødvendigvis en sann eller sunn fremstilling av hvordan menn opptrer i seksuelle relasjoner. En slik fremstilling av mannlige seksualitet vil på mange måter kunne legge press på unge gutter og menn, i form av at de tror det er slik de må prestere. Dette kan føre til grenseoverskridelser overfor partnere, som blir overkjørt av noen som tror de må ha kontroll, men også overfor dem selv. Den mannlige fremstillingen i porno kan altså få menn til å gjøre noe de egentlig ikke er komfortable med, kun fordi de tror sex skal være slik.

4.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg gått i dybden på to av de mest sentrale temaene som settes i spill hos informantene i dialog om samtykke. Her har informantenes refleksjoner overfor de to temaene kommunikasjon og porno blitt analysert gjennom tematisk analyse.

I analysen av kommunikasjonens rolle i konteksten av samtykkeutforskning, har jeg avdekket informantenes perspektiver på hvordan samtykke kan manifesteres, både verbalt og ikke-verbalt. Informantene har også fremhevet hvordan ulike typer relasjoner påvirker kommunikasjonsdynamikken mellom individer, spesielt i kontrasten mellom engangsligg og langvarige parforhold. Det fremkommer tydelig at graden av bekjentskap til partneren har en betydelig innvirkning på behovet for kommunikasjon og den formen denne kommunikasjonen tar. Her spiller også maktforholdet i relasjonen inn, som illustrert fra Foucault (1978), og dette vil trolig være jevnere i et veletablert parforhold. Mens økt bekjentskap til en partner kan redusere følelsen av behovet for den eksplisitte kommunikasjonen om samtykke, peker informantene likevel på at god kommunikasjon

forblir avgjørende for et trygt og respektfullt seksuelt samvær, uavhengig av relasjonens varighet eller intimitetsnivå. Dermed understrekes betydningen av å aktivt tilstrebe å både gi og innhente samtykke som en sentral del av enhver seksuell relasjon.

Materialet viser også at pornografi spiller en sentral rolle i formingen av seksuelle atferdsmønstre, og informantene forteller at dette i stor grad handler om at pornoen i mange tilfeller er unges første eksponering for sex. Dette påvirker unges oppfatning og læring om seksuelle relasjoner. Med bakgrunn i pornoens innhold, som ofte er preget av vold, kvinnefiendtlighet og skadelige maskuline stereotyper, ser informantene at dette kan føre til feilaktig læring. Her er Foucault (1978) sine teorier om maktforhold i seksuelle relasjoner vesentlig, og det maktforholdet som illustreres i store deler av pornoen vil kunne prege barns oppfatninger om hvordan dette skal være i egne relasjoner. Informantene bekymrer seg over at pornografi ofte glorifiserer utrygge og tabubelagte seksuelle handlinger, noe som kan føre til at ungdommer tilegner seg upassende seksuell atferd og krysser grenser når de selv tror det de gjør er riktig. Derfor understreker informantene betydningen av tidlig læring om pornografi, spesielt med fokus på samtykke og grensesetting, for å unngå feilinformasjon. Til tross for dette ser de ikke på pornobruk som utelukkende negativt, men mener at bevissthet om innholdet og informasjon om etisk og trygg bruk er avgjørende.

5 Sentrale konsepter i voldtektslovgivning

I Straffeloven §291 defineres voldtekt som «seksuell omgang ved vold eller truende atferd», at noen «har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen» eller «ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen eller utføre seksuelle handlinger på seg selv» (Lovdata, 2005). Informantene ble spurt om deres forståelse av eller forhold til dagens lov om voldtekt, ved Straffeloven §291, og overfor lovverkets definisjoner av overgrep, i tillegg til hvordan de ser for seg at en samtykkelov vil skape endring. Her dukket det opp ulike synspunkter blant informantene, i forhold til hvordan de opplever dagens lovtekst og hva de ønsker av en eventuell samtykkelov.

I dette kapitlet vil jeg vise til tre ulike fortolkningsrepertoar som ble sentrale etter å ha kategorisert og analysert materialet; voldsrepertoaret, offerrepertoaret og verdirepertoaret. Disse repertoarene tar for seg de mest sentrale temaene som gikk igjen hos informantene i forhold til deres tanker om dagens lovverk, i tillegg til hva de ønsket eller håpet på fra en samtykkelov, og hvordan informantene snakker om og forholder seg til dette. Repertoarene ses på som sentrale fra materialet, fordi informantene uavhengig av hverandre både gjentar og reproducerer diskurs rundt konseptene om vold, offerrollen og verdien av en samtykkelov. Analyse av materialet med fokus på disse fortolkningsrepertoarene skal sammen svare på forskningsspørsmålet: «*Hvordan fortolkes sentrale konsept i voldtektsloven?*»

5.1 Voldsrepertoaret

Som definisjonen i dagens straffelov §291 i første omgang presenterer, er det tilstedeværelsen av vold eller truende atferd som legger grunnlaget for om den seksuelle aktiviteten vil kategoriseres som voldtekt. I analysearbeidet fant jeg ulike perspektiver hos informantene i forhold til hva de legger i voldsbegrepet, og ikke minst hvordan de ser på vold som del av seksuelle overgrep. Informantenes utsagn om voldsbegrepet og oppfattelsen av vold i overgrep har jeg valgt å kalle voldsrepertoaret.

5.1.1 «Jeg føler det her med voldsbruk må bort i hvert fall»

Informantene ble som nevnt presentert med dagens lovtekst i Straffeloven §291, og dermed spurt om hva fokuset på vold og truende atferd vil ha å si for hvordan vi forstår overgrep og om vold og truende atferd vil oppleves likt for alle. Beate forteller at dette fokuset provoserer henne og fortsetter med følgende:

Beate: «De fleste voldtekter skjer ikke under vold eller trusler. De fleste skjer ... hvor noen har prøvd å enten si nei, prøvd å vise nei med kroppen, eller bare virkelig ... man skjønner at de ikke er med i det hele tatt. Og det kan ikke telles som vold eller trusler, og det er jo der de fleste skjer. De fleste blir ikke truet med kniv i gata, det nei ... så det ... man må ha en kjempeendring der fordi du utelukker nesten det meste og det gjør jo også at man har en holdning i samfunnet av «herregud jeg truet jo ingen, så hun måtte ikke ha sex med meg, fordi jeg truet hun ikke, jeg bare ...» og da er det litt sånn ... det blir så ekstremt paradoksalt, eller nei ... paradoks?, jeg vet ikke, men ja dobbeltmoralisk. Vi sier liksom «ja vi trenger samtykke», men så har vi et lovverk som omtrent sier at alt utenom er lov på en måte. Det er vanskelig å skulle lære opp noen til noe, når loven sier noe helt annet.»

Beate peker på at mye av voldtektene som skjer, ikke nødvendigvis er preget av vold eller trusler, men at voldtekt også omfatter tilfeller hvor offeret har prøvd å si nei eller motsette seg handlingen ved å «vise nei med kroppen». Som Beate sier, kan ikke dette nødvendigvis «telles som vold eller trusler», med mindre man ser for seg at det foreligger en implisitt trussel i det noen forsøker å tvinge deg til å gjøre noe du ikke vil. Tall fra NKVTS (2023) viser at forekomsten av overgrep ved bruk av makt eller tvang ligger på 14% blant kvinner og 2% blant menn. Beate nevner også voldtekter hvor man «skjønner at de ikke er med i det hele tatt», noe som trolig vil kunne oversettes til for eksempel sovevoldtekter eller voldtekt som skjer overfor offer som på andre måter er ute av stand til å motsette seg handlingen. Her viser tallene fra den samme NKVTS-rapporten at forekomsten av sovevoldtekter ligger på 11% blant kvinner og 2% blant menn (NKVTS, 2023).

Det kan som tidligere nevnt diskuteres hva som ligger i det å bruke makt, tvang eller trusler, og om dette vil oppleves likt for alle. Her bruker Beate blant annet det å «bli truet med kniv» på åpen gate som et eksempel. Trolig peker hun her på at de fleste voldtekter ikke gjøres med kniv som middel for trussel, og at det dermed kan være vanskeligere å oversette hva som kan regnes som direkte trussel i en slik situasjon. Det å bli truet med kniv er nokså allment å forstå som farlig – de aller fleste vil trolig forstå at noen ble redde og fulgte «ordre» fra noen som truet dem med kniv. Dersom et voldtektsoffer forteller at en kniv var involvert, vil det trolig være større sannsynlighet for at vedkommende blir trodd. På den andre siden vil det som utenforstående kanskje ikke være like lett å forstå at et voldtektsoffer ble «truet» til sex, dersom det ikke var noe fysisk truende, som eksempelvis en kniv, til stede. Som utenforstående kan reaksjonen i en slik situasjon likeså godt være «hvorfor gikk du ikke fra situasjonen?». Samtidig kan dette forstås i lys av Foucaults (1982) teori om passivitet overfor maktbruk, som et

tilfelle hvor en mister handlingsrom og opplever en følelse av motmakt, fordi trusselen i maktovertaket er alvorlig nok i seg selv.

Beate fortsetter med å forklare en holdning i samfunnet som kan oppstå dersom aspektet om trussel i form av «kniv mot strupen» har stor tyngde i lovgivning. For det første peker hun på at loven altså vil utelukke «nesten det meste» av voldtekter, fordi de fleste voldtekter altså ikke nødvendigvis skjer med et tydelig og eksplisitt «vold og trussel»-aspekt. Samtidig vil dette kunne føre til at voldtekter som burde bli klassifisert som voldtekt, altså hvor samtykke ikke er gitt, ikke blir det, fordi voldtektspersonen kan argumentere for at «jeg truet jo ingen, hun måtte ikke ha sex med meg.». Her igjen er teorien om voldsbruk som middel i makt viktig, nettopp fordi maktbruk ikke nødvendigvis innebærer voldsbruk (Foucault, 1982). Tilstedeværelsen av et skjevt maktforhold vil derfor kunne være truende nok til at vedkommende med størst følelse av maktesløshet har sex selv om de ikke vil.

Samtidig forteller Beate at samfunnet viser seg dobbeltmoralisk når hun peker på at «vi sier vi trenger samtykke», men gjør noe annet i lovgivningen vår. Trolig er «vi» brukt for å representere alle de som er enige i at samtykke er viktig, både i media, i politikken og på andre områder. Det som da blir dobbeltmoralisk, ifølge Beate, er at «vi» samtidig som vi mener samtykke er viktig, har et lovverk som sier at «alt utenom er lov». Her peker Beate trolig på det faktum at det å utføre seksuelle handlinger uten samtykke i loven faktisk ikke regnes som voldtekt, og at det dermed kan regnes som mer tillatt enn å true noen med kniv for å ha sex med dem.

Camilla har et lignende engasjement for definisjonen av voldtekt i lovverket, og legger vekt på at vold og trusler kan være så mangt; noen ganger er det faktisk noe man ikke engang ser.

Camilla: *«Jeg misliker sterkt det at det må være en form for vold involvert. En fysisk eller muntlig da. At det skal være en trussel at det skal være bruk av makt. Ei voldtekt kan skje uten det. Det ... det kan og, en trussel kan jo ligge implisitt. Du vet jo hvis ... du vet jo at det er en mulighet hvis han har snakket med kompisen sine før, og du sier nei og står på det, så kan du bli omtalt som ei luremus eller hva man skal si. Det ligger uansett implisitt der at det kan få konsekvenser. For ditt sosiale omdømme da. Og det er jo også hvis du ligger med dem, så får det jo konsekvenser uansett sant, for ditt sosiale omdømme, for hvis de snakker med folk rundt seg og de sprer det, det vil jo da være en trussel at de blir å spre et rykte. Det føler jeg ikke at dagens lovverk dekker i det hele tatt. Det her med implisitt versus eksplisitt handling. Det er manglende og det at man ikke blir truet direkte betyr ikke at man ikke ... at det ikke foreligger et press. ... Og det kan jo være*

urettferdig for den andre parten òg, at man ikke gir noen tegn for at man ikke ønsker, fordi man føler på eksternt press i situasjonen, som ikke egentlig har noe med selve personen å gjøre. Men det er en vanskelig sak, og loven dekker jo opp mye, men jeg føler det her med voldsbruk må bort i hvert fall.»

På lik linje med Beate, forteller også Camilla at voldtekt kan skje uten trusler eller bruk av makt. Hun peker her på at en trussel også kan ligge implisitt, med andre ord at den ikke blir direkte uttalt, men at det foreligger en usagt trussel blant annet i form av sanksjoner dersom man ikke har sex med noen. Camilla bruker her et eksempel om det å bli kalt «luremus». Kanskje har personen man vurderer å ligge med, snakket med kompisene sine om at det kommer til å skje. Dersom man da ender opp med å ikke ville ligge likevel, vil det kunne få konsekvenser for eget omdømme i form av å bli kalt «luremus». På den andre siden, dersom man ender opp med å ligge med vedkommende, forteller Camilla at det også her kan få konsekvenser, i form av at vedkommende igjen kan fortelle kompisene sine om hva som har skjedd og et rykte om ligget kan bli spredd.

Det kan tolkes som at Camilla her snakker om et fenomen som gjerne skjer i heterofile relasjoner, fordi «luremus» blir brukt om jenter som trekker seg fra sex, og fordi hun sier at «han» kan fortelle kompisene sine. Det kan derfor også forstås dit at når Camilla sier at rykter kan spres, at hun snakker om et rykte som at jenta er «løs» eller «hore» fordi hun lå med gutten, eller som «luremus» dersom hun trekker seg – noe som vil kunne oppleves som krenkende eller også truende for jenta. I begge tilfeller ligger det her et maktaspekt i tråd med Foucaults teori om individer som aktive arenaer for makt (Foucault, 1978). Gutten og vennegjengen hans har makt over jenta, fordi de sammen står i en posisjon til å kunne utøve handlinger som vil få konsekvenser for henne.

Som Camilla påpeker behøver det altså ikke nødvendigvis å foreligge en eksplisitt direkte trussel for at noen skal føle på presset eller nettopp trusselen om at man må la den seksuelle handlingen skje. På denne måten kan man omtrent si seg villig til å delta i voldtekten av seg selv, fordi man er redd for hva som vil komme til å skje dersom man motsetter seg sex i dette tilfellet. Camilla påpeker at det i slike tilfeller også vil kunne være «urettferdig» overfor den andre parten, den som i teorien voldtar. Dette fordi vedkommende som blir voldtatt ikke viser tegn på at hen ikke vil delta i sexen, nettopp fordi hen er redd for de eksterne konsekvensene av å si nei. Som Camilla forteller er dette en vanskelig situasjon, og selv om hun mener «loven dekker mye», er hun tydelig på at hun ønsker at aspektet om voldsbruk «må bort i hvert fall». Trolig mener hun her at det er det store umiddelbare fokuset på fysisk voldsbruk som definisjonsgrunnlag for voldtekt som må bort, og ikke det faktum at sex med bruk av vold er en sentral del i å definere voldtekt.

Beate: «Hvis man er for eksempel med noen som er veldig sterke eller veldig tydelig på å vise at de kan lett «overmanne» deg på en måte, så tror jeg også at man kan føle på at «okei, hvis jeg bare følger strømmen her så i hvert fall kanskje han ikke gjør noe som er verre», at man kan føle seg litt, får en sånn frysreaksjon.»

Beate forteller her om et annet aspekt som trolig også kan oppfattes som en implisitt trussel, dersom man er med noen som tydelig er sterkere enn en selv, og som dermed lett kan «overmanne» en. Ved å bruke begrepet «overmanne» viser Beate til en implisitt mannlig dominans, som tolkes å gjenspeile repertoaret om mannen som voldtektsperson og kvinnen som offer. Samtidig viser hun til en tanke om at dersom man blir voldtatt og ser at voldtektspersonen er sterkere enn en selv, kan en unngå å motsette seg handlingen, av frykt for at noe verre skal skje. Hva dette «verre» er, tolker jeg i retning større fysiske skader eller i verste fall drap, som ytterste konsekvens. Beate tror også at man da kan føle på en frysreaksjon, som er en av de vanligste kroppslige reaksjonene som man ubevisst får når man opplever voldtekt (Amnesty, 2019). En frysreaksjon oppstår som resultat av frykt, og Beates eksempel på en sterkere person med mulighet til å «overmanne» en, kan også tolkes som fryktingytende og som en implisitt trussel, selv om vedkommende ikke nødvendigvis forsøker å være truende.

Flere av informantene viser til de samme refleksjonene om vold og trusler, som Beate og Camilla gjør her. Det skilles ofte mellom fysisk og psykisk vold, og det påpekes blant informantene at det er den fysiske volden som loven i dag tar mest høyde for. Samtidig tolker jeg de sosiale konsekvensene som Camilla forteller om, som en trolig form for psykisk vold, som også er problematisk. Vi kan se for oss at sosiale konsekvenser for eget rykte også er en trussel i seg selv, som fører til at man i en slik situasjon ikke kan vinne. Både det å ha sex, og det å ikke ha sex vil kunne gi konsekvenser for ens sosiale omdømme, dersom noen velger å spre rykter om at man enten er for «løssluppen» eller at man blir stemplet som «luremus». Det å ha en slik potensiell konsekvens hengende over seg, kan tenkes å være truende nok og påvirke hvordan man opptrer seksuelt. Samtidig vil det kunne være truende nok i seg selv at man vet at man ikke kan yte motstand, slik Beate forteller om, og at en frysreaksjon vil kunne hindre ens egen mulighet til å motsette seg handlingen (Amnesty International, 2019). Kanskje må det derfor innføres flere forståelser av hvordan vold og truende atferd skal tolkes i lovgivningen, som også innebærer at man ikke alltid vil klare å kjempe imot eller si «nei».

5.2 Offerrepertoaret

Gjennom de ulike intervjuene kom det også fram ulike perspektiv på hva det vil si å være offer for et overgrep, og hvilke sammenhenger det ligger i lovverket og offerrollen. Er det slik at man må føle på kroppen at man har vært offer for et overgrep, og hvem bestemmer i så fall når man er et offer? Informantenes fortellinger om og forståelsen av offerrollen har jeg derfor valgt å kalle offerrepertoaret.

5.2.1 «For noen så er det totalt ødeleggende»

Informantene posisjonerer seg ulikt til det som her har blitt kalt offerrepertoaret, altså hvordan man snakker om og forstår offerrollen. Offerrepertoaret innebærer informantenes oppfatning av hvem som er ofrene i overgrepssaker og deres perspektiver på ofrenes opplevelser og konsekvenser av overgrep.

Som man kan forstå det ut ifra Camillas utsagn fra forrige delkapittel, har man på den ene siden altså en frykt for falske anmeldelser og at noen i verste fall skal bli feilaktig dømt for et overgrep de ikke gjorde. På den andre siden har man derimot et sterkt fokus på at dagens lov om overgrep og dommene som blir gitt faktisk ikke er strenge nok. Beate har et sterkt engasjement når det kommer til strengere straff for overgrep, og sammenligner det å begå overgrep, med å begå drap.

Beate: «Det skal være alvorlig å bli dømt for en voldtekt. Det ... på mange måter så kan man nesten si at det er litt uaktsomt drap uten at det er uaktsomt drap ... fordi for noen så er det totalt ødeleggende, og du ødelegger hele livet. Selv om du ikke er død ... så er du helt ødelagt. Så hvordan kan du da sette en 1-årig straff på det? Når den personen som har blitt utsatt for det kanskje straffes i 30 år? 40 år?»

Fra Beates perspektiv ser hun på det å være offer for et overgrep som noe som trolig er nokså ødeleggende for personen. Derfor skal det også være alvorlig å bli dømt for voldtekt, som hun selv påpeker, nettopp fordi offeret vil kunne måtte leve med voldtektspersonens ødeleggelse for resten av livet. I et slikt scenario ser ikke Beate nødvendigvis på offeret som svakt, men hun viser at hun forstår hvordan det kan føles i ytterste konsekvens og understreker hvor alvorlig hun tenker overgrep er med å sammenligne det med døden. For noen kan det kanskje føles som et drap på den personen de var før overgrepet, og det at de må leve med konsekvensene av overgrepet i mange år, kan gi store følger for hvordan de klarer å leve livet videre – eller ikke klarer å leve livet slik de ønsker. Jeg tolker det dit at Beate her sikter til den ødeleggelsen av trygghet og eierskap til egen kropp, som det gjerne rokkes ved etter et overgrep. Mange

offer sliter med å ta tilbake seg selv etter en slik opplevelse, og ettervirkningene av et overgrep kan sitte i kroppen og gi både angst og posttraumatisk stress i lang tid (NKVTS, 2023, ss. 159-164). Det finnes dog ingen fasit på hvor lenge et slikt traume sitter igjen hos et offer, ei heller hvordan det skal oppleves å være offer. Camilla posisjonerer seg på den andre enden av skalaen, når hun forteller om en egenerfart opplevelse hvor hun i teorien er å betegne som offer.

Camilla: *«Det er ikke noe jeg har snakket om unntatt med samboeren min da. Men det handler jo om det første samleiet vårt ... som ikke var helt greit egentlig. Som jeg ikke så før i ettertid. Da hadde ... det var en svært belastende emosjonell situasjon ... jeg hadde sagt at «nei jeg kan ikke i denne sammenhengen» da, «fordi jeg ligger med noen andre». Og jeg hadde dratt ut den kvelden, så jeg følte et press da på at jeg måtte også ligge med han, hvis han ikke skulle søke til andre plasser. Jeg hadde i utgangspunktet sagt nei, men så ble det likevel. Og det innså ikke jeg at var galt før et halvt år senere, han hadde det her amnesty-merket om «nei betyr ikke overtal meg» og da ble det litt sånn «oisann». For det var det som skjedde da ... Vi har jo snakket mye om det og han synes jo heller ikke det var så ... han synes jo det er et forferdelig tema. Og det synes jo jeg også, det er jo ikke trivelig. Det er litt det når man er ung og mangelen på å vite bedre. Så ... vi er enige om at det kan betegnes som et overgrep, og det at vi da har hatt sex i alle år etter det ... har ikke noe å si for at den gangen ikke var ok.»*

Camillas fortelling beskriver en situasjon med hennes nåværende samboer og deres første samleie, som de i etterkant har blitt enige om kan kalles et overgrep. Camilla snakker ikke direkte om seg selv som et offer for overgrep, men er tydelig på at opplevelsen, og særlig da de oppdaget at det var et overgrep som hadde skjedd, har vært ubehagelig for dem begge. I motsetning til Beates fremstilling av hvordan det kan oppleves å bli offer for overgrep, forteller Camilla om en historie hvor selve definisjonen virker å ha gått mer inn på dem enn opplevelsen. Camilla følte på dette tidspunktet et press på å ligge med gutten, som senere skulle bli samboeren hennes, og som hun forteller selv, innså hun ikke at det var galt før et halvt år senere. Både Camilla og samboeren synes det er et forferdelig tema å snakke om at deres første samleie i teorien var et overgrep, og hun betegner situasjonen som svært emosjonelt belastende. Samtidig peker hun på det å være ung og mangelen på å vite bedre som en sentral faktor, og på den måten legitimerer hun situasjonen i form av at han ikke gjorde dette med vilje. Kanskje er han også et offer for situasjonen som oppsto, i den forstand at ingen egentlig hadde lært han hva det vil si å få samtykke, og at situasjonen har gjort dem begge til offer for dårlig seksualisering og kommunikasjon om samtykke.

Med Beate og Camillas ulike perspektiver til grunn er det vanskelig å fastsette hva det faktisk vil si å være et offer. Samtidig er det ingen av dem som tar feil, eller har mer rett i sine utsagn enn den andre. Det å bli offer for noe ses ofte på som noe selvsagt traumatisk, og et offer er gjerne noen man føler for eller synes synd på, noe vi kan forstå ut ifra hva Beate forteller. Dette identifiserer ikke Camilla seg med i utgangspunktet, og til tross for at hun og samboeren synes det er tragisk å tenke på, er det også bare han hun har snakket om dette med. Kanskje har hun ikke snakket med noen andre om dette, nettopp fordi hun ikke føler seg som et offer for noe ødeleggende, eller kanskje er det fordi det sitter så dypt at det er lettere å holde det mellom dem selv. Dersom Camilla hadde kalt seg et offer for situasjonen hun opplevde, viser hun likevel at det ikke har vært så ødeleggende for henne som det kunne vært, om man skal forstå det fra Beates posisjonering. Camilla forteller jo at det har vært vanskelig å snakke med samboeren sin om dette, men hun gir uttrykk for at de har snakket ferdig om situasjonen og dermed har det bra sammen i dag. Det å være offer for overgrep, enten i egen oppfattelse eller per definisjon, behøver altså ikke å være verdens undergang, og det trenger ikke være så ødeleggende for noen, som det er for andre.

Beate og Camilla forteller om ulike måter å være offer på, og setter her opp et ideologisk dilemma. For hva vil det egentlig si å være et offer, og hva bestemmer om man er offer for noe eller ikke? Fra de ovennevnte perspektivene pekes det på ulike elementer i det å være et offer, både at det kan være så ødeleggende og alvorlig at det sammenlignes med drap, men samtidig på det viset at man snakker om en opplevelse som «tragisk», men og som noe man kommer seg gjennom sammen. Her er det ingen som egentlig har myndighet til å fortelle Camilla at hun er et offer for overgrep, men man kunne også argumentert for at det nettopp er det hun er. Her introduserer Daniel et perspektiv som det er interessant å se nærmere på.

Daniel: «Jeg tenker at det er jo ... det er jo forskjellige grader av det, spesielt overgrep er jo også hva man selv ... det kommer an på hva ... ja ... individet selv føler da. Det er jo ikke opp til loven å si om du har følt deg forgrepet på eller ikke. Eller ... meg for den saks skyld. Det er jo sånn, man kan jo ikke bare si «jo her er svart på hvitt; dette er et overgrep», det kommer an på hva personen selv føler også. Da igjen er man jo kanskje inne på grenser som vi snakket om tidligere, at man har forskjellige grenser, men det er jo ikke ... du kan ikke sette det så svart på hvitt hva som er et overgrep og ikke. Det er opp til hver enkelt å bedømme.»

Til forskjell fra Beate, er Daniel tydelig på at det å være et offer ikke er noe som kan bestemmes av andre; det finnes dermed ingen fasit. Daniel mener at det vil komme an på personen som opplever situasjonen, om hen føler seg som offer eller ikke. Videre

tolker jeg at Daniel mener at det dermed ikke kan finnes en definisjon i loven som svart på hvitt forteller hva et overgrep er, og om man har blitt offer for overgrep eller ikke. I intervjuene har samtlige informanter, til tross for noe ulike formuleringer, vært tydelige på at overgrep er sex uten samtykke, også Daniel. Her tolker jeg dog Daniel som noe uenig med seg selv, fordi han forteller at det ikke kan finnes en svart på hvitt-definisjon som sier «dette er et overgrep».

Daniel sammenligner dilemmaet om overgrepsdefinisjonen, med det at man har ulike grenser for hva som er greit og ikke. På samme måte som en seksuell handling vil være okei for noen, men ikke for andre, på bakgrunn av grenser, vil en seksuell handling kunne oppleves som et overgrep for noen, men ikke for andre. Sammenhengen mellom ulike grenser og ulike oppfatninger av overgrep, som Daniel peker på her, er ikke nødvendigvis feil, den kommer trolig bare av en annerledes forståelse av hvordan «offerrollen» kan forstås.

Flere av informantene forteller at de tenker det bør ligge en føring på hva både overgrep og offer vil si, i form av en definisjon, men i den forstand at den betegner når man er offer for en kriminell handling – uten at man nødvendigvis føler seg som et offer. Jeg tolker det slik at det innebærer at man kan være offer per lovlig og rettslig kontekst, uten at man behøver å føle på en rolle som offer personlig. Dette sier kanskje noe om ulike former for å være offer, og hvordan det kjennes på kropp og psyke. Ingen kan bestemme hvordan du skal føle det å være offer for noe, eller som Daniel sier, at noen svart på hvitt kan fortelle deg hva du har opplevd.

Hvis vi sammenligner dette med Beates sitat om det å oppleve overgrep, ser man tydelig at hun har en annen oppfatning av hva det vil si å være et offer, og at det skal tas alvorlig uansett. Fra Daniels perspektiv tolkes det ikke som om alvoret er like sterkt, med mindre offeret definerer det slik selv, på samme måte som Camilla ikke forteller om en sterk offerrolle hos seg selv. Det er ikke nødvendigvis en fasit på når man føler seg som offer, det ligger også i hvordan vedkommende føler på situasjonen selv. Til tross for informantenes ulike oppfatninger her, ligger definisjonen for hvordan du har blitt et offer fortsatt til grunn, og baseres på om man har blitt utsatt for en noe negativt, slik som en kriminell handling (NAOB, 2024). Dette vil trolig være en viktig del i rettslig kontekst som ikke kan bestemmes av den enkelte.

5.3 Verdirepertoaret

I intervjuene fikk informantene blant annet spørsmål om hva de tenkte en samtykkelov ville ha å si for samfunnet, og om den ville ha noe å si overhodet. Her pekte

informantene på flere aspekter ved dagens straffelov §291, som gjør at den ikke oppleves som tilstrekkelig nok til å kalles god. Delkapittel 5.1.1 om vold og truende atferd er et av eksemplene på dette, men i dette delkapittelet er aspektet om bevisbyrden i lovverket sentral. Flere av informantene peker på hva lovverket i teorien skal gjøre for innbyggerne i samfunnet, ikke bare når noe kriminelt har skjedd, men nettopp for å forebygge kriminelle handlinger – og i dette tilfellet for å forebygge overgrep. I analysearbeidet med dette temaet fant jeg en sentral holdning blant informantene, som ligger i nettopp hvilken samfunnsverdi en samtykkelov vil kunne ha, og informantenes posisjonering i forhold til dette har derfor blitt kalt verdirepertoaret.

5.3.1 «Det er ikke slik at det her er ei løsning, men et forebyggende tiltak»

Verdirepertoaret innebærer informantenes holdninger og ytringer til hvordan det kan oppleves å være offer for voldtekt i dag, med fokus på hvilken nytteverdi en lovendring i form av samtykkelov vil ha. Det handler samtidig om bevisbyrden som ligger til grunn i dagens lovverk, om hvilken rettssikkerhet lovverket gir og om en forståelse av lovverket som holdningsskapende eller som rettslige retningslinjer. Informantene forteller om hva de forventer av lovverket, og hva de ønsker av en eventuell samtykkelov. Dette handler ikke bare om hva loven gjør for å legge til rette for muligheten til å anmelde ulike voldtektssaker eller hvordan voldtektspersoner burde straffes, men også hvordan lovverket kan virke forebyggende. Her forteller Ane om hennes opplevelser av å ha et lovverk å forholde seg til, og hvordan endring av lovverket kan påvirke endring i handling.

Ane: «Jeg tror det vil tydeliggjøre litt mer for folk om hva som er greit og ikke greit. Jeg har veldig troen på at ved å innføre ... nå er jeg veldig glad i lovverket, jeg forholder meg litt godt til at det finnes regler, er det ikke lov, så er det ikke lov. Jeg tror nok det sender en signaleffekt om at «okei, men neste gang jeg skal på byen, skal jeg i hvert fall dobbeltsjekke det. Ikke bare ta det for gitt, at selv om vi blir med hverandre hjem fra byen, så er jeg med på det da».»

Ane forteller her at hun er veldig glad i lovverket og forholder seg til at det finnes regler. På den måten posisjonerer hun seg i forhold til at loven vil bety noe for henne; «er det ikke lov, så er det ikke lov» og da kommer ikke hun til å trosse loven. For henne vil den altså ha verdi også i hverdagen, og bli noe som hun vil basere egne handlinger på. Samtidig forteller hun at hun tror en samtykkelov vil sende en signaleffekt til andre om at dersom en samtykkelov blir innført, vil folk trolig bli flinkere til å dobbeltsjekke at man

har samtykke, og ikke tar det for gitt at du allerede har fått bekræftelsen du trenger, når noen blir med deg hjem fra byen. Det at Ane påpeker at en samtykkelov vil kunne sende en signaleffekt, som gjør at folk vil tenke nøyere gjennom seksuelle relasjoner, enn de gjør i dag, viser at hun tenker lovverket har en påvirkning på sosiale normer og holdninger til hva samtykke er. Ane har med andre ord en antakelse om en sammenheng mellom lover på den ene siden og normer og holdninger på den andre, og at de gjenspeiler og påvirker hverandre.

En vanlig reaksjon når folk hører om det foreliggende forslaget til samtykkelov for første gang er «ja, men hvordan skal dette fungere i praksis?». De største skeptikerne til samtykkeloven er gjerne skeptiske nettopp fordi de ikke ser hvordan en slik lovendring vil kunne hjelpe i praksis, både når det kommer til flere anmeldelser og ikke minst flere domfellelser. Her trekker Camilla inn problematikken med falske anklager og falske anmeldelser, og peker på et fokusskifte som hun tenker burde skje i samtykkelovdebatten.

Camilla: *«Det er jo skeptikere og om, særlig om det her med falske anklager og at man må være redd for å ha sex fordi man kan bli anklaget. Men ... og hvordan man skal løse det, jeg tror jo det er holdepunktet for at «det blir ikke bra uansett», men jeg tror ikke man kan legge fokus på at «ja hvis vi får en samtykkelov så kommer alt til å ordne seg», man må ha fokus på at det ikke skader å ha en samtykkelov, for å prøve å bedre situasjonen. Jeg tror man må endre fokuset litt; det er ikke slik at det her er ei løsning, men et forebyggende tiltak.»*

Camilla peker her på nettopp det at skeptikere bruker poenget om hvordan en samtykkelov vil eller ikke vil bidra til flere falske anmeldelser eller flere domfelte overgrepssaker, som argument for at samtykkeloven ikke er nødvendig, fordi «det blir ikke bra uansett». Hun trekker blant annet inn det at falske anklager også kan føre til at folk blir redde for å ha sex, men at det også her trengs et fokusskifte. Camilla forteller at man i stedet for å tenke at en samtykkelov løser alt, heller fokuserer på at det ikke skader å ha en samtykkelov, det kan også bedre situasjonen. Det handler altså ikke direkte om å bli kvitt overgrep som samfunnsproblem eller at ingen skal bli offer for overgrep, og som hun avslutningsvis sier, er det ikke nødvendigvis slik at en samtykkelov er løsningen på overgrep, men et «forebyggende tiltak».

Som nevnt innledningsvis forteller noen av informantene om bevisbyrden som foreligger ved dagens lovverk, og om hva det har å si for overgrepsofre i dag. Guro er en av de som tydelig legger verdi i hva en samtykkelov kan gjøre for ofrene, dersom bevisbyrden skiftes.

Guro: «Det er jo ganske sykt at ansvaret ligger på å bevise at du har blitt utsatt for noe og ikke at den andre skal bevise at hen ikke har gjort noe. Det er jo ganske rart, og egentlig litt bakvendt hvis man tenker på andre lovbrudd, for da handler det jo nettopp om å bevise at du ikke har gjort noe»

Her snakker Guro om dagens lovverk, hvor hun peker på at det er voldtektsofferet som er den parten som må bevise at noe har skjedd. Hun viser til at ved andre lovbrudd handler det om at vedkommende som er beskyldt for å ha utført lovbruddet, er den som må bevise at den ikke har gjort noe, for å kunne sies uskyldig. Det Guro peker på her er det faktum at i voldtektssaker er det offeret som må kunne bevise at hen sa nei eller gjorde motstand, og ikke den beskyldte voldtektspersonen som i like stor grad må bevise at hen fikk samtykke. Dette betyr ikke at voldtektspersonen ikke vil bli spurt om hen utøvde vold eller truet offeret, men at bevisbyrden i dag i større grad ligger på de bevisene som offeret kan vise til, eksempelvis ved blåmerker eller andre fysiske skader. Når Guro forteller at dette er «ganske sykt», posisjonerer hun seg med ofrene og deres kamp for å bli trodd og hørt i overgrepssaker. Samtidig peker hun på det faktum at man ved andre lovbrudd faktisk ser til den aktive part for å bevise om en kriminell handling er begått eller ikke, men ikke i like stor grad ved overgrep. Dette viser til Guros posisjonering overfor ofre for overgrep som den uskyldige part. Daniel er enig med Guro om det faktum at det i teorien burde være nok at et «nei er et nei», men han stiller seg kritisk til hvordan denne endringen skal hjelpe i praksis.

Daniel: «Jeg er jo egentlig enig i at nei er et nei, det burde jo egentlig være godt nok da ... det bør jo det, men det er ikke det. Men jeg ser samtidig ikke helt hvordan det skal hjelpe å snu fokuset på at ja er ja. Jeg føler jo igjen at man likevel kan havne i den gråsonen da, hvor det er ord mot ord fra hver part.»

Som Daniel selv sier er han enig i at «nei er nei», og at det også burde være «godt nok», men «det er det ikke». Her peker Daniel trolig på det samme faktum som Guro poengterte; at det i voldtektssaker ikke er nok at offeret har motsatt seg handlingen ved å si nei, at det er hen som står ansvarlig for å bevise at noe har skjedd og at det må foreligge klare bevis. På denne måten viser han at han ser verdien i et lovverk som legger føring for når noe er et overgrep og hvordan loven behandler ofrene. Samtidig forteller Daniel at han ikke helt skjønner hvordan det skal hjelpe å snu fokuset på at «ja er ja», og tar med det noe avstand fra følsomheten som Guro viser overfor ofrene. Dette ordskiftet er forslaget som har kommet med samtykkelovforslaget, for å nettopp skifte på bevisbyrden som i dag ligger hos offeret (NOU 2024: 4, 2024). Som Daniel forteller kan man fremdeles havne i «gråsonen», hvor det er ord mot ord i en voldtektssak, selv om bevisbyrden skiftes. Daniel posisjonerer seg på sin side kanskje mer i forhold til hva

loven spesifikt gjør i voldtektssaker for å eventuelt kunne straffe en voldtektsperson, og ser ikke i like stor grad Guros bemerkelse om hvordan dagens lovverk ansvarliggjør «feil» part. Det vil trolig kunne være like vanskelig å dømme voldtektssaker med en samtykkelov, som det er med dagens straffelov, fordi det fremdeles skal foreligge bevis for å kunne sende saker til retten, men flere av informantene mener at en samtykkelov vil kunne bidra og ha verdi på andre måter.

Guro: «Vi ansvarliggjør de som er utsatt og ikke de som utsetter, det er så urettferdig at «hjelp». Det må 100% være «fikk du et ja?», ikke et «ga du et nei?». Det er jeg veldig for da. Jeg tenker det handler om ansvarliggjøringa, og at her så skal vi ikke ansvarliggjøre de som er utsatt, de bærer nok fra før av. Og slik som det er nå, da får man også en følelse av at «du har ikke noe rettssikkerhet».»

Igjen forteller Guro om hvor bevisbyrden ligger i overgrepssaker og om hvor urettferdig det er fordi vi nettopp «ansvarliggjør de som er utsatt og ikke de som utsetter». Når man ansvarliggjør den som har blitt utsatt for overgrep, kan det gi en større følelse av at man ikke blir trodd, fordi byrden av saken ligger på en selv. Det betyr ikke at det ikke er en byrde å bli anklaget for overgrep, men den mistenkte sitter ikke med et like stort ansvar i å bevise at overgrepet ikke har skjedd. Som Guro forteller, vil ansvarliggjøringen av utsatte kunne føre til en følelse av tapt rettssikkerhet, og det å anmelde blir derfor en tung byrde å bære, trolig fordi det kan føles som om systemet som skal hjelpe deg, jobber mot deg. Når voldtektsopfrene opplever tap av rettssikkerhet og mistro, produserer samfunnet makten i voldtektspersonens favør og opprettholder ofrene som svakerestilte (Foucault, [1980], i Mills, 2003). Dersom makten produseres i voldtektspersonens favør, vil det kunne reproducere repertoaret om svake offer, som igjen vil kunne gjøre det til en større byrde å faktisk anmelde og blottlegge seg selv for systemet.

Guro: «Jeg tror at når bevisbyrden skiftes, så er det flere som vil anmelde. Men jeg tror fortsatt det er mange som vil kvie seg for å anmelde. Jeg tror først at vi må ha et system hvor man ser at det går an og at man blir ivaretatt, på en god måte. For det har jo også vært et av problemene, at mange av de som anmelder føler seg ikke ivaretatt, og så blir spørsmålet videre hvordan vi skal få menn som opplever voldtekt til å anmelde. Der må vi gjøre en stor jobb.»

Som Guro videre forteller her, tror hun at flere vil anmelde overgrep, dersom bevisbyrden i lovverket skiftes. Samtidig vil det trolig fortsatt være mange som kvier seg for å anmelde, nettopp fordi overgrepsofre ofte ikke føler seg ivaretatt av systemet, slik Guro bemerker. Ut ifra det Guro forteller vil innføringen av en samtykkelov alene ikke være nok, selv om hun tror det vil være positivt. I tråd med en eventuell lovendring må det også skje en oppvask i systemet som tar seg av overgrepsofre i ettertid;

støtteapparatet må altså være mer på ballen og sørge for å ta bedre vare på de utsatte, ifølge Guro. Videre peker Guro på at man også må fokusere på hvordan man skal få menn som opplever voldtekt til å anmelde. Hun konkretiserer at her «må vi gjøre en stor jobb». Hvem «vi» er i dette tilfellet kan det stilles spørsmål ved. Kanskje er det alle vi som er en del av det norske samfunn, som har et felles ansvar for å gjøre det enklere og mer tilgjengelig for menn å dele sine erfaringer? Eller kanskje, med tanke på hva Guro jobber med, er det «vi» som i «vi som jobber med denne problematikken»? Uansett hvilket «vi» som er riktig her, tolker jeg det dit at Guro tenker det er mange som kan bidra her til å gjøre det bedre og tryggere for alle overgrepsofre, både kvinner og menn.

5.4 Oppsummering

Dette kapittelet har tatt for seg de tre fortolkningsrepertoarene voldsrepertoaret, offerrepertoaret og verdirepertoaret, som viser til de sentrale konseptene som ble synlige fra informantenes holdninger og oppfatninger til voldtektslovgivning, både i forbindelse med Straffeloven §291 og samtykkelovforslaget. Analyse av materialet i disse repertoarene har sammen svart på forskningsspørsmålet «Hvordan fortolkes sentrale konsept i voldtektsloven?».

Voldsrepertoaret presenterer hvordan informantene forholder seg til aspektet om vold og truende atferd som grunnlag for å definere voldtekt i Straffeloven §291. Materialet viser her at informantene har en forståelse av at voldtekter kan forekomme uten preg av eksplisitt vold eller trusler, og at det dermed vil være vesentlig at en voldtektsdefinisjon også inkluderer flere former for seksuelle overgrep. Det pekes også på at vold og truende atferd kan ligge implisitt, og at dagens lovverk ikke godt nok spesifiserer at også psykisk vold og trusler må inngå i lovgivningen. Samtidig er også kroppslige reaksjoner en viktig del av hvordan ulik vold og truende atferd påvirker ofre, og det pekes derfor også på at voldtektslovgivning bør ta høyde for blant annet frysreaksjoner. Denne implisitte eller psykiske volden innebærer et skjult maktovertak, som blant annet kan føre til en følelse av motmakt og også frysreaksjoner hos offeret. Informantene forteller at dette er aspekter ved voldsbruk som voldtektslovgivningen ikke tar høyde for ved §291.

Offerrepertoaret tar for seg informantenes betoning av hva det vil si å være offer for voldtekt og hvilke konsekvenser voldtekt har for den enkelte. Informantene har ulike oppfattelser av når man er et offer, som på den ene siden baserer seg på at man blir et offer dersom man har opplevd voldtekt, og at dette ofte oppleves som noe alvorlig og ødeleggende. På den andre siden ser noen informanter at man blir et offer dersom man selv føler på offerrollen, og at det å oppleve voldtekt ikke behøver å være altoppslukende

og ødeleggende, selv om man kan føle på at opplevelsen var traumatisk. Informantene skiller også på det å føle seg som et offer, kontra det å være et offer for en kriminell handling per definisjon. Her ønsker noen av informantene at det skal foreligge en tydelig definisjon av hva voldtekt er, som betoner når man eventuelt er et offer, samtidig som at andre informanter mener at ingen skal ha makt til å pålegge noen en offerrolle de ikke selv ønsker. Forskjellen her ligger i det å være et offer i rettslig kontekst, som vil være nødvendig for voldtektslovgivning, kontra det å være et offer i personlig og identitetsrettet kontekst.

Verdirepertoaret omfatter informantenes synspunkter om en samtykkelovs samfunnsverdi, basert på faktorer som rettssikkerhet, holdningsskaping og forventninger. Noen av informantene viser her til en forstått sammenheng mellom lover og normer, hvor de gjenspeiler og påvirker hverandre. Dette gir en samtykkelov tyngde i hvor stor effekt den vil kunne ha i hvordan mennesker forholder seg til seksuelle relasjoner, i form av at man gjør seg kjent med og forholder seg til det som faktisk er lovlig. Samtidig pekes det også på en skeptisisme, om at en samtykkelov på den ene siden vil kunne føre til misbruk av lovverket i form av falske anmeldelser, basert på en oppfattelse i samfunnet om at det vil bli enklere å anmelde. Dette bekreftes ikke av informantene, som i stedet påpeker at en samtykkelov ikke nødvendigvis skal ses på som løsningen på all voldtektsproblematikk, men som et forebyggende tiltak i kampen mot voldtekt. På den andre siden ser informantene også at bevisbyrden i dagens straffelov §291 vanskeliggjør voldtektsopfers muligheter til å anmelde og bli trodd, og at en samtykkelov, med fokus på «ja er ja», i større grad vil flytte bevisbyrden over på voldtektspersonen og dermed ansvarliggjøre den utøvende part. Informantene håper dermed at dette vil føre til bedre rettssikkerhet for voldtektsopfre og økt følelse av makt overfor situasjonen. På sikt håper informantene at dette vil kunne føre til at flere tør å stå fram og anmelde voldtektssaker, særlig med fokus på mannlige ofre.

6 Individuell frihet og seksuell frigjøring i et kjønnskulturelt landskap

I dette kapittelet vil jeg ta for meg informantenes ulike perspektiver og holdninger til hvordan vi snakker om kjønn som faktor når det kommer til overgrepssproblematikk og lovgivning i straffeloven, og om hvordan kunnskap om samtykke og grensesetting kan føre til individuell og seksuell frigjøring. Gjennom kategorisering og analyse av materiale fra intervjuene ble to fortolkningsrepertoar sentrale innenfor denne tematikken. Disse repertoarene har blitt navngitt kjønnskulturrepertoaret og empowermentrepertoaret. Kjønnskulturrepertoaret innebærer informantenes tanker og refleksjoner om dagens sexkultur og hvordan en samtykkelov vil påvirke kjønn i seksuelle relasjoner. Empowermentrepertoaret handler om hvordan kunnskap og læring kan bidra til trygge seksuelle relasjoner og kroppslig autonomi uavhengig av kjønn. Analyse av disse repertoarene skal sammen svare på forskningsspørsmålet: *«Hvordan tolker informantene at kjønnsnormer og kunnskap påvirker kroppslig og seksuell autonomi?»*

6.1 Kjønnskulturrepertoaret

Kjønnskulturrepertoaret refererer til de måtene informantene snakker om kulturelle holdninger og normer, knyttet til kjønn, som påvirker oppfatningen av samtykke og hvordan man snakker om overgrep i en kjønnset kontekst. Det tar også for seg informantenes oppfatninger av normer og tradisjoner for maskulinitet og femininitet i seksuelle relasjoner, og hvordan samfunnet og dem selv forholder seg til disse.

6.1.1 «Alle menn elsker sex, så hvorfor klager han?»

Samtlige informanter var i sine intervju tydelige på at de ser et skille mellom mann og kvinne når det kommer til overgrep, i størst grad med fokus på hvem som forgriper seg og hvem som er ofrene. Slik statistikken viser, er det flest kvinner som blir utsatt for overgrep i Norge, mens det i de fleste tilfeller er en mann som forgriper seg på kvinnen (NKVTS, 2023), noe informantene også visste om fra før. Innenfor statistikk på overgrep i Norge, er det store mørketall, og det er dessverre mye vi ikke vet og mange saker som ikke kommer fram, men det er en gang slik at det foreligger en kjønnsforskjell her (NKVTS, 2023). På den ene siden er det riktig å vise fram dette skillet, samtidig er det på den andre siden også viktig å snakke om hva dette skillet gjør med hvordan vi snakker om overgrep.

Emil: *«Men der er det jo liksom den generelle holdningen som er at liksom «han er mann, så han blir jo ikke voldtatt», «alle menn elsker sex, så hvorfor klager han?» ... som er ganske fucked egentlig, når man tenker over det.»*

Det Emil forteller om her, er en holdning man ofte finner i dagens samfunn, kanskje nettopp fordi vi vet at det er flest kvinner som utsettes for overgrep. Emil forteller at han synes det er «ganske fucked egentlig» at det finnes en holdning som sier at menn ikke kan bli voldtatt, fordi «alle menn elsker sex». Ved å kalle det «fucked», posisjonerer Emil seg mot denne holdningen og viser samtidig til at en kjønnset sexkultur som stereotyperer at alle menn elsker sex, heller ikke er noe han stiller seg bak som argument for at menn ikke kan bli voldtatt. Emil viser her at menn som kjønnete vesen ikke bør kategoriseres med en type egenskap som sannhet for hele kjønnset, og at det vil være variasjoner her som også tillater menn å ikke alltid være den aktive og høyerestående part (West & Zimmerman, 1987). Som mann selv er Emil i en posisjon til å si noe eget om dette, nettopp fordi han har erfaring med å være mann. Han kan selvfølgelig ikke snakke for alle menn, men han kan likevel vise til en posisjonering i forhold til denne holdningen som usann. Det at han stiller seg kritisk til denne holdningen, viser at han helt klart mener at menn også kan bli utsatt for overgrep, og det uavhengig om de elsker sex eller ikke. Camilla forteller om den samme kulturelle holdningen i forhold til menn som offer for overgrep, men fra et kvinnelig perspektiv, og ikke minst som venn og pårørende.

Camilla: *«Det er jo kanskje en oppfatning som ligger latent i samfunnet at det mannlige kjønn er med uansett, slik at man kan anta samtykke fra deres side. Hvis du er gira. Og det blir jo også feil. Det er jo ... jeg har selv en kompis som har blitt voldtatt, som han slet veldig, veldig med. Det går faktisk an. Det er ikke kun damer som blir voldtatt, og man trenger samtykke fra begge parter.»*

Til tross for at Camilla er kvinne, forteller også hun om en holdning om at menn er med på sex uansett, som hun oppfatter ligger latent i samfunnet. Når hun sier at man kan anta samtykke fra «deres side» «hvis du er gira», er det rimelig å tro at hun referer til at dersom en kvinne vil ligge med en mann, kan hun det uten å spørre om samtykke fordi det vil han være med på uansett. Camilla er tydelig på at hun tenker at dette er feil, og til tross for mangel på erfaring ved å selv være berørt av denne holdningen, posisjonerer hun seg med det Emil forteller. Samtidig refererer Camilla til en kompis hun kjenner, som har blitt utsatt for overgrep, og som slet veldig med dette i ettertid. Dette kan blant annet bunne i stereotypien om mannen som i kontroll på toppen av kjønnshierarkiet (Beauvoir [1949], i Moi, 2000), og at det som mann vil kunne være vanskelig å bli trodd med sin historie som offer, fordi de er forventet å skulle kunne stå opp for seg selv.

Selv om Camilla personlig ikke kan si noe om hvordan det oppleves å være et mannlig offer for overgrep, understreker hun med historien om kompisen sin, at holdningen som nevnes innledningsvis er feil og ikke bunner i sannhet. Hun understreker videre at det ikke kun er kvinner som blir voldtatt, og tar dermed avstand fra holdningen ved å presisere at man trenger samtykke fra begge parter. Hun som kvinne kan altså ikke bare anta at en mann hun skulle ønske å ligge med, samtykker til det uten at hun spør, på samme måte som at han ikke kan anta at hun gir sitt samtykke uten at han spør. I tillegg til Emil og Camilla, forteller også Frida om at hun har oppfattet at denne holdningen mot menn ofte dukker opp.

Frida: *«Ja, fordi at ... menn skal ... det er fælt å si, men de skal jo alltid være på, og de skal alltid være interessert [i sex], og det er ikke bestandig at vi snakker om at menn også blir voldtatt. Mens på kvinnesiden så er det mye enklere ... eller ... det er vi som blir voldtatt og stakkar oss liksom, men det gjelder mannfolka også.»*

Det kan virke som at Frida nesten skammer seg over å trekke fram denne holdningen, når hun innledningsvis forteller at det er «fælt å si». Ved å vise til denne skammen, posisjonerer Frida seg mot denne holdningen, noe som gjør det tydelig at hun ikke tenker at menn alltid må være på eller skal være interesserte i sex. Samtidig peker hun på at når det snakkes om voldtekter i Norge, er ikke voldtekter mot menn nødvendigvis en del av temaet. Frida har oppfattet at fokuset derimot er større på voldtekter hos kvinner, fordi det visstnok er enklere å prate om, og peker på at kvinner trolig oftere får mer sympati når hun sier «stakkars oss». Dette kan blant annet bunne i perspektivet om kvinnen som undertrykt og svakere (Beauvoir [1949], i Moi, 2000), og at det dermed er mer naturlig å snakke om kvinner som offer for voldtekt. Her skifter dog Frida til en sarkastisk tone, og viser med det at hun mener ikke at det er mer synd på kvinner som blir voldtatt eller at det er viktigere å snakke om, det er like viktig å snakke om voldtekter mot menn.

Ane: *«Jeg putter jo fort gutta i en litt sånn sydebukk-bås, fordi det er jo, tallene peker jo tydelig på at det er de som forgriper seg mest. Men samtidig tror jeg nok at jenter også kanskje har den der tanken «vi kan gjøre alt vi vil, så vi kan bare ... det er digg for gutta, og få det eller det.» Og så liksom at vi forventer at alle gutter digger alt. Så jeg tror nok at det er ganske en hårfin balanse på når gutter opplever det som krenkende, eller at det kan oppleves som krenkende, men at det er litt vanskelig for dem å si klart kanskje. Men, alt i alt så må jeg kanskje tro at gutter har litt dårligere evne til å lese signalene til jentene enn motsatt. Men jeg begynner å tenke mer og mer at jenter også krysser grenser, men at det bare ikke blir snakket om.»*

Som både Emil, Camilla og Frida, peker Ane også her på den kjønnede sexkulturen, som tillegger menn en rolle som alltid klare for sex og mottakelige for alle former for sex uansett. Når det kommer til voldtektspersoner, forteller Ane at hun fort putter gutter i en syndebukk-bås, nettopp fordi tallene peker på at det oftest er menn som forgriper seg på andre. Hun utelukker derimot ikke at gutter og menn også kan bli voldtatt, men at denne kulturelle holdningen til hvordan kjønn skal opptre i seksuelle relasjoner, trolig kan hindre at gutter og menn forstår hvilke situasjoner de havner i og hvordan det egentlig går inn på dem. Kanskje kan denne holdningen til gutter som sex-diggende vesen påvirke deres muligheter til å sette egne grenser og si ifra ved krenkende opplevelser, nettopp fordi de er redde for konsekvensene av å vike fra stereotypien. Det er jo nettopp slik at å vike fra en stereotypi kan føre til at en blir sanksjonert av majoriteten (West & Zimmerman, 1987). På den ene siden vil det kunne være lettere å akseptere stereotypien for å fortsette å være en del av majoriteten, men på den andre siden vil man da sette seg selv i fare for å gjøre noe man egentlig ikke ønsker.

Ane påpeker at hun tror dette vil kunne gjøre det vanskeligere for gutter å si ifra, men hun forteller samtidig at hun tror gutter har dårligere evner til å lese signaler hos jenter, kontra jenters evner til å lese signaler hos gutter. Kanskje er dette også en konsekvens av den kjønnede sexkulturen, hvor det faktum at gutter alltid skal være klare og «digge alt», forvrenger deres forventninger til hvordan sex skal være. Dette kan dermed føre til at oppmerksomheten deres ligger i å gjøre sex «riktig» som gutt, og ikke like mye i å gjøre det som er riktig for seg selv og den de ligger med. Dersom dette stemmer, gir det kanskje også mening at Ane tenker at flere jenter også krysser grenser, uten at det blir snakket om. Hvis gutter ikke vet hvor sine egne grenser ligger, og ikke sier ifra når grensene deres krysses, nettopp fordi det kan skape konsekvenser for hvordan de opptrer i «rollen» som gutt under sex, tillater det at jentene faktisk kan overskride gutters grenser uten at det får konsekvenser.

Med bakgrunn i at de fleste informantene snakker om det samme holdningsfenomenet om menn som seksuelle vesen, ser det ut til at det er en nærmest allment kjent kulturell holdning. I sammenheng med informantenes posisjonering til kjønnskulturrepertoaret, dukket det også opp en holdning til hvem dagens lov om voldtekt faktisk treffer, både som ofre og som voldtektspersoner. Dersom de ovennevnte kulturelle holdningene til menn i seksuelle relasjoner faktisk ligger så latent til i samfunnet, er det ikke urimelig å se til at dette kan påvirke hvordan menn som ofre blir behandlet av dagens straffelov §291, nettopp fordi de er forventet å alltid ville ligge. Samtidig kan diskurser om den maskuline og sterke mannen hindre at menn blir trodd som offer i voldtektssaker, når fokuset ligger på vold og trusler, fordi det er forventet at de skal være i stand til å beskytte seg selv (Bourdieu, 2000). På spørsmål om hvem dagens lov faktisk treffer,

svarer Emil at han i hovedsak tenker den treffer menn som voldtektspersoner, men hvor både loven og media ikke hjelper dem når de er ofre.

Emil: *«Det er jo sikkert menn i hovedsak da, men det er jo vanskelig å si da, for det er jo egentlig bare overgrep som menn har begått som man hører om. Også er det jo at ordlyden ... nå er det slik, jeg har ikke noen eksempler fra Norge, men fra USA og sånn så hører man liksom overskriftene i avisa er formulert på en helt annen måte hvis det er en eldre kvinne og en ung gutt, da er det gjerne «hun hadde sex med en elev» eller noe, også hvis det er en eldre mann så bruker de «raped» eller «sexually assaulted», mens når det er kvinner så ordlegger de seg på en annen måte når det kommer til overskrifter. Og det kan jo hende at det er slik at lovgivningen som er nå, «targeter» menn i større grad da.»*

Emil påpeker det flere av informantene også har stilt seg bak; det er oftest overgrep menn har begått man hører om, og ikke overgrep hvor menn er ofre. På den ene siden kan dette komme av at et overtall overgrep i Norge nettopp begås av menn. På den andre siden kan det også handle om en kjønnsexkultur som setter menn i bås, som i for liten grad gir rom til menns erfaringer, og som igjen fører til mørketall i kjønnsfordelingen på både offer- og voldtektsstatistikken. Emil viser også her til en annen side av overgrepssaker, som ikke direkte knytter seg til lovgivningen, men om hvordan en annen statsmakt, nemlig media, er med på å definere og nyansere ulike overgrepssaker.

Som Emil forteller, viser han til eksempler han har observert i amerikanske media, men det er ikke urimelig å tro at lignende eksempler er å finne i norske media. Her forteller han om et skifte i sakenes alvorlighetsgrad basert på hvem som er offer og hvem som er voldtektsperson. Hvis en mann begår overgrep, forteller han om en oppfatning i at media ordlegger seg med større alvorlighet, hvor det da er snakk om «rape» og «sexual assault», eller voldtekt og seksuelle overgrep. Hvis det derimot er en eldre kvinne som forgriper seg på en ung gutt, forteller Emil at ordlyden skifter, og det i slike tilfeller ofte refereres til som at kvinnen hadde «sex med» gutten, og ikke som det seksuelle overgrepet det faktisk er. Det Emil forteller om her, er et tydelig skille på hvordan overgrepssakers alvorlighetsgrader baserer seg på både voldtektspersonens og offerets kjønn, og hvor menn blir de største taperne. Dette kan tyde på en holdning overfor kjønnene i hvordan de er forventet å håndtere makt i seksuelle relasjoner, hvor den maskuline mannlige voldtektspersonen tolkes som «farligere» enn den feminine kvinnelige voldtektspersonen (Bourdieu, 2000). Dersom dette stemmer vil det for en mann få større konsekvenser dersom han forgriper seg på en kvinne, og som offer for en

kvinnelig voldtekstperson vil overgrepet kunne bortforklares med at han sikkert ville «fordi menn elsker sex».

6.1.2 «Det er jo egentlig veldig maskulint når de spør «går det bra?»»»

Som tidligere nevnt er det innført samtykkebasert lovgivning både i Danmark og Sverige. Fokusgruppestudien «Det märker man liksom» (2019) viste at svenske menn følte samtykkeloven frarøvet dem deres maskulinitet, fordi de nå ikke kunne utfolde seg seksuelt slik som samfunnet forventet av dem (Holmberg, 2019). Informantene ble presentert med denne studien, for å se om de tenkte en norsk samtykkelov vil kunne frarøve norske menn deres maskulinitet og muligheter til å utfolde seg seksuelt.

Frida: *«Jeg har jo kompiser som har sagt sånn «jeg synes det er litt skummelt fordi jeg skal liksom være så jævla god», så du har den der at samfunnet forventer at menn skal være gud i senga, de skal holde lenge og de skal ta kontroll; og når menn blir møtt med det og de skal samtidig respektere kvinner – og det skal de jo gjøre – jeg tror det er vanskelig å finne den balansen mellom ting. [...] Men jeg føler ikke at de mister sin maskulinitet akkurat, det gjør de ikke. Det er jo egentlig veldig maskulint når de spør «går det bra?»»»*

I lys av maskulinitetsperspektivet fra Sverige, tar Frida også her opp det faktum at samfunnet forventer at menn skal være gode i senga, og i tillegg er det forventet at de skal ta kontroll. Prinsippet om mannlig kontroll under sex er nærliggende det fokus som går igjen i store deler av dagens porno, som nevnt i kapittel 4. Denne typen kontroll relateres ofte til makt i seksuelle relasjoner, hvor menn gjerne har større makt, blant annet fordi de ofte er fysisk overlegne (Bourdieu, 2000).

Frida forteller om kompiser som opplever at det blir skummelt å gå inn i seksuelle relasjoner, fordi det ligger en forventning der om hvordan de skal opptre. Samtidig peker hun på det faktum at det ofte forventes at de skal ta kontroll, og sidestiller dette med at de samtidig skal respektere kvinner. Her setter Frida kontroll og respekt opp mot hverandre, og viser til at disse to ikke nødvendigvis samsvarer, og at det dermed kan være vanskelig å finne en balanse. Kontroll blir her fremstilt som noe negativt, mens respekt er den positive motparten. Dersom kontroll, i form av makt, trumfer respekt i seksuelle relasjoner, står man i posisjon til å danne en utrygg og ubalansert situasjon (Foucault, 1978).

Frida posisjonerer seg med kompisene sine, når hun viser forståelse for at det kan være vanskelig å opptre som mann under sex, særlig når det kommer til det å være god og å ta kontroll, men hun viser også at hun forventer at respekten må foreligge. Samtidig kan man kanskje argumentere for at dersom en mann under sex spør «går det bra?», slik som Frida understreker som en maskulin handling, også er en søken etter kontroll over situasjonen, men uten å ta makten, samtidig som det viser respekt overfor den andre parten.

Camilla: *«... Om man har samtykke skal ikke ha noe å si for din maskulinitet, det er tåpelig. Da forbinder man maskulinitet med makt over respekt overfor partner, og det er jo ikke greit.»*

Camilla trekker en sammenheng mellom kontroll og makt som en motpol til respekt, når hun forteller om hvordan hun tenker at innhenting av samtykke og maskulinitet ikke henger sammen. Dette sitatet er Camillas reaksjon på oppsummeringen av den svenske studien på samtykkelov og maskulinitet, og viser hvordan hun posisjonerer seg til repertoaret om kontroll og makt som noe maskulint, som menn «skal» inneha i seksuelle relasjoner, og som dermed sidestiller behovet for samtykke. Camilla tar avstand fra forbindelsen mellom maskulinitet og makt, når hun sier at «det er jo ikke greit», og viser på den måten at respekt overfor partner er noe man skal vise uansett om man er maskulin eller feminin. Fra et kjønnteoretisk perspektiv er maskulinitet og femininitet rake motsetninger (Bourdieu, 2000), men det står likevel ikke i veien for at respekt overfor den andre skal være selvsagt uansett kjønnsuttrykk.

Når det kommer til forskjeller i menn og kvinners seksualitet, særlig med fokus på det maskuline og feminine, reflekterer informantene blant annet over hvordan de ser at samfunnet gjerne snakker om maskulinitet som synonymt med makt og kontroll i seksuelle relasjoner. Disse repertoarene kan kanskje bidra til at menn ikke får mulighet til å utfolde seg fritt i sin seksualitet. Dette har ikke nødvendigvis tilknytning til at en samtykkelov vil hindre maskulinitet, men heller hvordan et forvrengt fokus på maskulinitet hindrer menns definisjonsmakt over hva maskulinitet er for dem. Både maskulinitet og femininitet produseres og reproduseres ut ifra hvordan vi forholder oss til de ulike kjønnsuttrykkene (Bourdieu, 2000), og kanskje vil det dermed være sentralt at vi endrer måten vi snakker om disse på. Guro eksemplifiserer hvordan vi ulikt forholder oss til mannlig og kvinnelig seksualitet, og beskriver hvordan det vil påvirke særlig menns mulighet til å utfolde seg i sin egen seksualitet.

Guro: *«... Og så tror jeg at vi fortsatt kanskje ser på menns seksualitet som noe farlig, noe skittent, noe som ikke er like ... vi feirer på en måte ikke menns seksualitet, men vi feirer i mye større grad kvinners. Den ubalansen i det tror jeg har*

en effekt. Jeg blir på en måte ikke overrasket over at de sier det, men det er jo veldig synd at det er sånn. Da tenker jeg vi må finne ut hvordan vi kan gjøre det bedre. Hva er det vi kan gjøre for at det ikke skal oppleves som en hindring eller barriere, men heller en mulighet, for det er jo det det er, på en måte.»

Forventningene til menns rolle i seksuelle relasjoner, omfatter som tidligere nevnt i stor grad makt, kontroll og en «alltid-lysten»-holdning. Dette reflekteres i Guros oppfatning av at vi snakker om menns seksualitet som noe farlig og skittent, noe som trolig refererer til nettopp disse forventningene. Hun peker på det faktum at menns seksualitet ikke har blitt feiret i like stor grad som kvinners, og viser at hun trolig skulle ønske at menn også fikk mulighet til den samme seksuelle frigjøringen som kvinner har fått, når hun understreker at hun synes det er veldig synd at det er slik i dag. På samme måte som kvinners seksualitet har blitt kjempet for og feiret, forteller Guro at «vi» nå burde finne ut av hvordan menns seksualitet også kan bli frigjort fra unødvendige forventninger og press, slik at en samtykkelov ikke vil kunne oppfattes som en hindring, men en mulighet. Hun posisjonerer seg i en feministisk rolle overfor kjønnskulturrepertoaret, ved å vise at det ikke behøver å være slik det er nå, og at vi andre bør gjøre det vi kan for å endre på disse holdningene og forventningene som foreligger for menn. Som Guro avslutningsvis poengterer bør ikke en samtykkelov oppfattes som en hindring for menns muligheter til å utfolde seg i seksuelle relasjoner, men en mulighet for trygghet og rom til å sette egne grenser og bli respektert for de, uavhengig av samfunnets forventninger til hvordan man skal være eller hvilket kjønn man har.

6.2 Empowermentrepertoaret

Innenfor empowermentrepertoaret vil jeg her vise hvordan informantene snakker om kunnskap som en av de mest sentrale faktorene for å bli trygge på og kunne forstå samtykke og grensesetting. Empowermentrepertoaret inneholder tilnærminger til hvordan blant annet seksualundervisning kan bidra til empowerment og selvbestemmelse, og hvordan det å lære om seksualitet og kropp bidrar til større frihet og autonomi for mennesker. Hvor kunnskap blir en kilde til makt og autonomi, og fører til nettopp empowerment, men også frigjøring. Dette innebærer blant annet eksempler fra informantene som forteller om tilfeller hvor mennesker blir bedre rustet til å takle problemstillinger knyttet til kropp, sex og samtykke når man har lært det grunnleggende tidlig.

Da informantene ble spurt om hvilke faktorer som vil kunne påvirke noen til å gi et fritt og tydelig samtykke, innebar de fleste svarene ulike eksempler på informasjon om sex

og samtykke, og kunnskap om kommunikasjon i seksuelle relasjoner, som sentrale faktorer.

Camilla: «Jeg føler det er informasjon. Det å vite hvordan konsekvenser det kan medføre, hvilken emosjonell belastning der er, hvis man er for ung eller trår over grenser. Vi trenger generelt en mer åpenhet rundt sex i samfunnet. Vi må ta bort stigma rundt det og vi må informere om hva det faktisk er, lenger enn bare hvordan man tar på et kondom på en måte og hvilke p-piller vi kan velge mellom. Det er andre faktorer og vi må ha mer åpenhet rundt det, slik at folk faktisk får svar på det de lurer på før det er for seint.»

For Camilla innebærer informasjon det å lære om konsekvenser, både hva det vil kunne medføre at man har sex for tidlig, men også hvis man skulle tråkke over noens grenser. Samtidig innebærer det også åpenhet om hva sex faktisk er, slik at unge ikke går inn i seksuelle relasjoner med feil oppfatning av hvordan de selv og partner skal opptre. Camilla setter dette i kontrast til hva samtlige informanter også har nevnt som omtrent det eneste de lærte i seksualundervisningen på skolen; hvordan bruke kondom og hvilke p-piller som finnes. Hun forsøker ikke å påpeke at læren om kondom og andre prevensjonsmidler ikke er viktige, men posisjonerer seg overfor seksualundervisningen som arena, hvor det også er viktig med ytterligere læring i hvordan man skal være som seksualpartner og hva det faktisk vil si å ha sex. Åpenhet er her en av de mest sentrale faktorene Camilla nevner, og viser til hvilket ansvar samfunnet har for å skape åpenhet rundt sex, slik at unge lærer før det er for sent. Kunnskap er makt, og det å lære unge at de kan bestemme over seg selv og hva de ønsker å gjøre i seksuelle relasjoner, vil kunne styrke deres muligheter til å ikke bli passive offer ovenfor noen som ønsker å utnytte dem (Foucault, 1982). Basert på dette viser Camilla at informasjon og kunnskap om sex og grensesetting, kan føre til empowerment for unge når de etter hvert skal inngå i seksuelle relasjoner.

6.2.1 «Vi tredde noen kondomer på noen bananer, men det var det liksom»

Seksualundervisningen på barne- og ungdomsskolen er en av de arenaene som informantene husker som stedet hvor læring om egen kropp, grensesetting og samtykkekompetanse burde vært tema, men hvor samtlige informanter i voksen alder har innsett at dette ikke ble utnyttet til sitt ytterste. Det er flere år siden informantene deltok i seksualundervisning på grunnskolen, og noen av dem har nå også erfart det å stå på lærersiden i grunnskolen. Her har de oppfattet for dårlig samtykkelære og

undervisning i grensesetting, og de har innsett at det ikke har skjedd nok med lærerplanen de siste årene.

Frida: «Jeg mener det må ... for det første seksualundervisningen i skolen må opp, men den må opp på alle punkter. Det må være mer enn å tre et kondom på en banan og «det kommer barn ut herfra». Jeg tror grensesetting er veldig viktig i den fasen der. Jeg tror man må starte veldig, veldig, veldig tidlig. Og da er det helt klart at du dekker det med voldtekt at det ikke er greit, men også flere situasjoner [...] og få unge til å tenke over hva som er greit og begynne å reflektere ganske tidlig over ting, når de er i en utviklingsfase – det tror jeg er viktig.»

Som Frida forteller, er det mye som kan forbedres i seksualundervisningen i skolen. Hun påpeker at seksualundervisningen må være mer enn bare «å tre kondom på banan» og «det kommer barn ut herfra», og viser med dette hva hun husker fra seksualundervisningen hun tok del i, for mange år siden. «Kondom på banan» refererer til læren om å tre på et kondom riktig, og «hvor barn kommer fra», handler om den konkrete læren i hvordan man lager barn og hva det vil si å føde. Dette er noe som går igjen blant informantene, og særlig «kondom på banan» blir brukt som et symbol på hvor snever seksualundervisningen har vært, og som en kontrast til hvor mye som mangler dersom det kun er prevensjon, graviditet og fødsel det fokuseres på. Frida understreker at grensesetting bør være en viktig del av seksualundervisningen, fordi det er viktig for barn og unge å lære om nettopp dette når de er i sine utviklingsfaser. Frida viser her hvordan hun stiller seg til dagens seksualundervisning som mangelfull, og hvor hun mener at fokuset må utvides fra hvordan man blir gravid, eller unngår å bli gravid, til å også lære om grensesetting. Ved å lære om grensesetting vil man trolig kunne unngå at unge krysser andres grenser senere i livet, og på den måten vil samfunnet kanskje unngå en stor andel voldtekter.

Daniel har nokså lik erfaring med seksualundervisning i sin barndom, som det Frida forteller om, og er tydelig på at det ikke var tilstrekkelig i forhold til hvordan han tenker det bør være nå.

Daniel: «Nei, kan ikke huske det. Eller vi tredde noen kondomer på noen bananer, men det var det liksom. Og vi hadde noen kleine medisinstudenter som kom og pratet med oss, men det ... ja, det skulle vært litt mer åpenhet rundt det egentlig. Alt det der. Ikke bare samtykke heller, men ja. Det blir jo litt tabu når vi ikke snakker om det.»

Igjen er «kondom på banan» det Daniel også husker best, og han forteller at han ikke kan huske at det ble undervist om grensesetting og samtykke. Han forteller også om kleine medisinstudenter som kom innom, og det er tydelig at deres kleine oppførsel trolig ble overført til elevene og ikke åpnet opp for en like trygg og lærerik undervisning som det kunne blitt. De voksnes holdninger til tematikken reflekteres ofte tilbake på elevene som skal lære om noe nytt og fremmed. Jeg tolker at det er dette Daniel blant annet viser til når han sier at det blir «tabu når vi ikke snakker om det». Daniel mener ikke bare at det var samtykkelære som manglet i hans seksualundervisning, men en generell åpenhet om «alt det der», som trolig refererer til alle de ulike aspektene ved kropp i og utenfor seksuelle relasjoner.

Frida og Daniel er ikke alene i tanken om at seksualundervisningen har et ansvar, og at man ikke kan forvente at unge blir gode og trygge seksualpartnere dersom lærerne ikke tar ordet og åpner opp for god dialog.

Camilla: *«Seksualundervisningen i skolen er jo en spøk til å begynne med, men vi må få fram noen av de aspektene. Få noen inn til å fortelle om det å ha en seksuell relasjon. Det her er jo ting elevene gjerne lurere på, men ikke vil spørre om ... så jeg føler at vi er nødt til å ha det inn i skolen fra ungdomsskolenivå, åttende klasse gjerne. Og det kan hjelpe på at overgrep ikke skjer da. Vi må og ha ut mer informasjon.»*

I tillegg til større fokus på grensesetting og samtykkekompetanse, er Camilla også tydelig på at de voksne som holder seksualundervisning, har et ansvar overfor hva som blir snakket om. Hun har selv erfart hva sine elever vil snakke om, i andre fag hvor det egentlig ikke er tid og rom for tematikken som inngår i seksualundervisning. Hun viser derfor til at man trenger noen som snakker med elevene om det de lurere på, men kanskje er for flau til å spørre om. Lærerne sitter på makten når det kommer til hva elevene lærer i seksualundervisningen, og har et ansvar i å bruke den makten godt ovenfor de som står under dem (Foucault, 1980). Det kan derfor tolkes som misbruk av makt dersom lærere unngår å dele viktig kunnskap, kun fordi man selv synes det er flaut å snakke om. I motsetning til Frida, som mener at praten om grensesetting og samtykke bør begynne så tidlig som mulig, posisjonerer Camilla seg mer mot tematikken innenfor det å ha en seksuell relasjon, og at dette bør komme inn fra åttende klasse. Jeg tolker det som at Camilla viser til de ulike aspektene ved å ha sex, når hun spesifiserer at unge bør bli lært i hva det vil si å ha en seksuell relasjon. Dette er jo også viktig læring som vil kunne gjøre unge mer kompetent til hvordan de kan være en tryggest mulig seksualpartner for både seg selv og andre, og som igjen vil kunne føre til at man unngår overgrep, slik Camilla forteller.

Informantene viser til at god dialog om hva det vil si å ha en kropp, som både skal interagere alene og med andre, vil trolig være vesentlig for hvordan barn og unge i senere tid vil forholde seg til egen og andres kropp, og seksualundervisningen legger byggsteinene for videre læring. Det å lære om prevensjonsmidler og graviditet er helt klart viktig, men som informantene forteller, er det ikke nok å lære unge hvordan man setter på et kondom, hvis de ikke vet hva det vil si å være en god og trygg seksualpartner.

6.2.2 Når er tidlig nok, og kan det være for sent?

Grensesetting og samtykkekompetanse innebærer ikke kun det å inngå i seksuelle relasjoner eller det å lære hvordan man blir en trygg seksualpartner. Det handler også om hvordan man forholder seg til egen og andres kropp, og bli kjent med hva som er greit for en selv; også når det kommer til ikke-seksuelle handlinger, som det å for eksempel gi en klem. Spørsmålet blir da når det er tidlig nok å lære om hvordan man forholder seg til dette, og hvor denne læringen skal skje? Guro forteller at hun ser godt på sine tantebarn hva som har fungert så langt i læren om grensesetting og samtykke, og har derfor gjort seg opp noen tanker om akkurat dette.

Guro: *«Jeg tenker at det starter allerede med «kan jeg få en klem?», jeg er litt der. Det ser jeg med tantebarna mine også, jeg er veldig opptatt ... og foreldrene deres også er veldig opptatt av «har du lyst til å gi en klem eller ikke? Det er helt opp til deg selv». «Kroppen er din». Så jeg tenker at man kan starte allerede da, og vise det at samtykke for hva egen kropp ... hvordan den skal interagere med andre, det kan starte såpass tidlig.»*

Det Guro beskriver her er et forhold til samtykke overfor egen kropp på en annen arena enn i en seksuell relasjon. Det å skulle lære barn å si ja eller nei til sex vil trolig ikke ha noe for seg før de vet hva sex er og skal forholde seg til det, men det å lære seg å sette grenser for egen kropp og kunne samtykke til hvordan den skal interagere med andre, kan være et naturlig sted å begynne. Som Guro forteller, har det fungert for tantebarna hennes, hvor foreldrene deres har vært opptatt av kroppslige grenser og samtykke for å eksempelvis få en klem. Samtykke er ikke noe som eksplisitt tilhører en seksuell kategori, og det er som Guro forteller, minst like viktig at barn forstår at de har autonomi og bestemmelsesrett over egen kropp på alle områder, og ikke bare når det kommer til sex. Det er lett å se for seg at barn som har lært å håndtere samtykke overfor egen kropp i ung alder slik som Guro beskriver, trolig vil ha det lettere med å forholde seg til

verbalt samtykke i senere tid og dermed klarer å overføre samtykkelæren også til seksuelle relasjoner.

Emil: *«En del av det som er viktig med det, spesielt for barn da, det er jo det med grensesetting altså, det er viktig at de vet at det ikke er greit, på en måte. Slik at du må jo ha en eller annen form for seksualundervisning i veldig ung alder, men det er kanskje en ting som i hovedsak er en «kvinnegreie» da eller en «jentegreie», fordi at det er så overveldende mannfolk som er problemet generelt. [...] Og det er jo en ting som kanskje også burde blitt tatt med gutter mye tidligere også egentlig, at ... for det første vite hva som er greit og ikke greit for dine egne grenser, og så i tillegg ... også for jenter ... vite hva som ikke er greit å gjøre på de andre.»*

Emil posisjonerer seg med Guro med tanken om at grensesetting er noe som kan læres tidlig, og hvor det er viktig at barn lærer seg hva som er greit og ikke greit; både overfor seg selv, og ikke minst andre. Som Emil peker på, har dette kanskje fram til nå vært en større «jentegreie», hvor det er flest jenter og kvinner som blir opplært i hvordan man setter grenser, nettopp fordi det er flest menn som «er problemet», og forgriper seg på kvinner. Her er Emil tydelig på at grensesetting burde være et tema for alle i ung alder, og at det nå vil være viktig at man også snakker med unge gutter om hva det vil si å sette egne og respektere andres grenser. Når Emil til slutt nevner at det vil være viktig at jenter også lærer hva de ikke kan gjøre mot andre, tolker jeg det som at han ser at jenter i første omgang lærer om deres egne grenser, nettopp fordi de står i størst fare for å ikke få grensene sine respektert. Dette gjenspeiler ideen om jenter og kvinner som svakere, potensielle offer, som må ta ansvar for å beskytte seg selv (Bourdieu, 2000). Emil posisjonerer seg derimot med forståelsen av at både det å sette og respektere grenser er like viktig for gutter og jenter på begge sider, og at barn absolutt burde lære om dette i ung alder for å bli best mulig rustet senere i livet.

Jeg tolker det fra informantenes poenger, at dersom man reviderer læreplanen og videreutvikler seksualundervisningen, er det ikke utenkelig at vi etter hvert vil fostre opp generasjoner som forholder seg til samtykke på en helt annen måte enn dagens generasjoner. Videre vil det kunne føre til at de kommende generasjonene trolig vil sitte på større kunnskap, forståelse og ikke minst kompetanse i hvordan man skal respektere egne og andres grenser, og benytte seg aktivt av samtykke i ulike relasjoner ytterligere enn vi gjør i dag. Spørsmålet blir da hvordan de som nå er ferdig med grunnleggende undervisning skal kunne bli implementert i den nye bølgen av samtykkelæring?

Guro: *«Det er jo noe med at de fleste av oss er ferdige på grunnskolen og videregående, og lever i den verdenen her. Hva skal vi gjøre for å nå oss? Én*

løsning er jo shitloads med kampanjer. En annen er å nå ut til helsepersonell. Ja, kompetanseheving, alle de tingene der. Jeg synes det er vanskelig å si, for det må på en måte gjennomsyre hele samfunnet. Og så føler jeg at det ofte er litt sånn ildsjels-preget, de som snakker mye om det, eller organisasjonspreget, at de er skikkelig på ballen, men det er jo synd, fordi de burde jo bare vært implementert i et eller annet løp. Skoleløpet er jo et sånn åpenlyst løp. Men vi voksne skal jo også kunne endre oss og forstå at dette her er noe som er dritviktig for oss alle, og der vet jeg ikke helt.»

Som Guro forteller er de fleste av samfunnets innbyggere ferdige på grunnskolen og videregående, og det blir dermed vanskelig å finne ut av hvilke løp som skal ta sikte på å lære voksne om viktigheten av samtykke og grensesetting, og hvordan det fungerer i praksis. Både kampanjer, helsepersonell og generell kompetanseheving er gode arenaer, men det vil igjen kunne bli vanskelig å sikre at det når ut til alle. Guro påpeker at det må gjennomsyre hele samfunnet, og det vil trolig bli vanskelig. At organisasjoner og andre ildsjeler jobber med å nå ut til voksne om tematikken, er absolutt viktig, men som Guro forteller, hadde det vært enklere om det fantes et løp som voksne var en del av, slik som skoleløpet er for barn og unge. Guro poengterer at voksne også skal kunne endre seg, og lære nye ting selv etter endt skoleløp, og at det er viktig at de også forstår at samtykkeproblematikk er viktig for alle uansett alder.

Det vil trolig være vanskelig å finne et relevant «løp» eller arena som kan ta for seg de voksnes videre opplæring i samtykke og grensesetting, men kanskje er det også slik at voksne i større grad blir ansvarliggjort overfor hva de selv kan, og at det dermed vil være ens eget ansvar som voksen å lære seg det man ikke allerede kan, slik at man også kan forholde seg til gjeldende lovverk blant annet i form av en eventuell samtykkelov. Guro viser her at det ikke finnes noen grunn til at det noen gang skal være for seint å lære noe nytt, eller endre på tidligere holdninger, men det krever kanskje mer av en selv når en har blitt voksen. Dette krever videre at man innser at det angår oss alle som mennesker og at vi aldri blir helt utlærte.

6.3 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg tatt for meg analyse av materialet med fokus på informantenes fortolkninger av kjønnsnormer som faktor i voldtektsproblematikk og voldtektslovgivning, samt om kunnskap som faktor for individuell og seksuell frigjøring. Kapittelet har tatt for seg å svare på forskningsspørsmålet: «Hvordan tolker informantene at kjønnsnormer og kunnskap påvirker kroppslig og seksuell autonomi?»

Analyse av informantenes subjektposisjoner i kjønnskulturrepertoaret viser hvordan de observerer en kjønnset sexkultur i samfunnet, hvor menn ofte blir de største taperne. Materialet viser at denne kjønnskulturen fremstiller gutter og menn som seksuelt tilgjengelige og dermed ikke i stand til å bli voldtatt. De reflekterer også over hvordan denne kulturen påvirker holdninger til samtykke for begge kjønn, hvor kvinner og menn puttes i kjønnsdelte båser for hvordan de er forventet å være. Samtidig viser analyse av materialet hvordan informantene forholder seg til problemstillingen om en samtykkelov vil frarøve menn deres maskulinitet. Her ser informantene aspektet om mannlig kontroll i seksuelle relasjoner, som grunnlag for denne problemstillingen. Dette kan fremtøne en holdning om maskulinitet som noe aktivt og makthavende. Informantene ser dog ikke på dette som et problem hvor en samtykkelov vil kunne hindre maskulin utfoldelse, men som et resultat av en holdning overfor mannlig seksualitet som legger føringer for hvordan menn skal opptre i seksuelle relasjoner. Dette er særlig eksemplifisert ved maktbruk og forventede seksuelle egenskaper.

I andre del av kapittelet viser analyse av informantenes subjektposisjoner i empowermentrepertoaret hvordan de forestiller seg at økt fokus på trygge seksuelle relasjoner, spesielt med hensyn til samtykke og grensesetting i seksualundervisningen, vil kunne styrke unges evne til å håndtere seksuelle relasjoner senere i livet. Informantene reflekterer over hvordan åpenhet og kunnskap kan bidra til å ruste unge til å inngå i sunne og respektfulle seksuelle relasjoner når de blir eldre. Det reflekteres også over at samtykkelæring inngår i andre arenaer enn for seksuelle handlinger, og at det å lære om grensesetting for egen kropp og respekt for andres kropp, også er viktig for ikke-seksuelle relasjoner. Her spesifiseres det også at denne læringen skal være universell, og at alle dermed skal lære at både det å gi og motta samtykke er vesentlig uansett kjønn. Avslutningsvis viser materialet at informantene tenker det aldri er for sent å lære om samtykke og grensesetting, og håper at en samtykkelov kan bidra til å øke forståelsen blant voksne, selv om de ikke lenger deltar i formell seksualundervisning.

7 Avsluttende refleksjoner

Studiens formål er å undersøke hvordan unge voksne forholder seg til dagens voldtektslovgivning ved Straffeloven §291 og hvilke tanker og holdninger de har til en samtykkelov. Oppgaven har overordnet fokusert på å besvare problemstillingen: *«Hvilke tema og diskurser tar unge voksne i bruk i dialog om voldtekt, samtykke og lovgivning?»* For å kunne svare på problemstillingen har oppgaven rettet seg mot å besvare tre forskningsspørsmål, ett spørsmål tilhørende hvert analysekapittel. Det første forskningsspørsmålet knyttes opp mot den innledende tematiske analysen: *«Hvilke tema settes i spill i dialog om samtykke?»* Det andre forskningsspørsmålet ser på hvordan informantene forstår og problematiserer ulike aspekter ved voldtektslovgivning: *«Hvordan fortolkes sentrale konsept i voldtektsloven?»* Det tredje forskningsspørsmålet tar for seg informantenes posisjoneringer til aspekter som både hindrer og muliggjør seksuell frigjøring: *«Hvordan tolker informantene at kjønnsnormer og kunnskap påvirker kroppslig og seksuell autonomi?»*

I dette avsluttende kapittelet vil jeg gjøre en oppsummering av sentrale funn fra prosjektet og knytte trådene fra analysekapitlene sammen i en avsluttende refleksjon. Materialet for dette prosjektet baserer seg på en gruppe mennesker med mange fellestrekk, i både alder og bakgrunn, og jeg vil derfor også reflektere over videre veier for forskning på feltet med andre tilnærminger.

7.1 Oppsummering av funn

Prosjektet har basert seg på kvalitative intervjuer av unge voksne i aldersgruppen 24-30 år. Hovedfokus har vært på å finne ut av hvordan denne aldersgruppen forholder seg til samtykkelov-debatten og hvilke aspekter de reflekterer over som vesentlige for en samtykkelov. Jeg har her benyttet meg av både tematisk og diskurspsykologisk analysestrategi, som har gitt rom for å utforske materialet på ulike måter. Den tematiske analysen har gitt innsyn i hvordan informantene forholder seg til samtykkekompetanse, med fokus på kommunikasjon og porno som interessante faktorer. Den diskursanalytiske tilnærmingen har gitt rom til å analysere ulike dimensjoner ved samtykke og voldtektslovgivning som trer fram i informantenes refleksjoner. Her er begrepene fortolkningsrepertoar og subjektposisjoner sentrale verktøy for å sette ord på og gi mening til informantenes ytringer, både alene og i sammenheng med hverandre.

Informantene diskuterer læring om sex, samtykke og grensesetting, spesielt med fokus på kommunikasjon og porno. De peker på ulike utfordringer knyttet til kommunikasjon i seksuelle relasjoner, både med faste partnere og ved engangsligg. Her ser informantene

at både verbal og ikke-verbal kommunikasjon er vesentlig, men hvor ulike kommunikative ferdigheter kan spille inn på hvordan vi forstår hverandre. Informantene peker også på at i langvarige forhold kan verbal kommunikasjon om samtykke bli forsømt, fordi man føler på en selvsagt enighet. Ved engangsligg derimot, kan det være vanskeligere å kommunisere grenser og ønsker tydelig, fordi man ikke kjenner hverandre godt nok. Økt bekjentskap kan altså redusere følelsen av behovet for eksplisitt kommunikasjon, men informantene understreker likevel viktigheten av god kommunikasjon for trygge og respektfulle seksuelle relasjoner uavhengig av forholdets natur.

Videre påpeker informantene at pornografi spiller en betydelig rolle i formingen av unges oppfatninger om seksuelle relasjoner. De deler egne erfaringer med porno i ung alder, som de nå reflekterer kritisk over. Uforsiktig bruk av porno kan føre til urealistiske og potensielt farlige oppfatninger om seksuell atferd, på grunn av innhold preget av vold, maktmisbruk, kvinnefiendtlighet og skadelige maskuline stereotyper. Informantene mener at tidlig bevissthet om pornografi som fiksjon, sammen med informasjon om etisk og trygg bruk, er avgjørende for å unngå negativ påvirkning på unges oppfatning av seksuelle relasjoner. De erkjenner imidlertid at pornobruk ikke nødvendigvis er utelukkende negativ, men understreker viktigheten av bevissthet rundt innholdet og forsvarlig bruk.

I fortellinger om offerrollen og betoningen av vold og truende atferd som sentralt i voldtektslovgivning, tydeliggjør informantene at voldtekter kan forekomme uten preg av eksplisitt vold eller trusler, og at voldtektslovgivning derfor også bør ta høyde for psykisk vold og truende atferd. Posisjonering til repertoaret om vold viser at informantene ser at voldtektslovgivning også bør ta høyde for kroppslige reaksjoner som påvirker ofrenes muligheter til å motsette seg handlingen.

Fra informantenes posisjoneringer ser vi at det å bli utsatt for voldtekt fører med seg ulike reaksjoner, og fortolkningsrepertoaret om offerrollen viser hvordan informanten posisjonerer seg til offerrollen på ulike plan. Posisjoneringer til offerrollen viser på den ene siden at det er opp til offeret selv om en føler på rollen som offer, men på den andre siden legges det også vekt på at det å være offer for en kriminell handling baseres på foreliggende definisjoner. Ut ifra de ulike posisjoneringene forstås offerrollen både som altopplukkende og ødeleggende, og noe som tillegges deg dersom du opplever voldtekt, og samtidig som en rolle man ikke nødvendigvis må innta eller føle på personlig, dersom man ikke ønsker det selv.

I fortellinger om samtykkelovens samfunnsverdi er informantene tydelige på at de ser behovet for en mer dekkende voldtektsdefinisjon i lovverket, som forhåpentligvis vil

gjøre det lettere for voldtektsofre å innse hva de faktisk har blitt utsatt for og dermed kunne få riktig hjelp i etterkant. Samtidig er noen av informantene skeptiske til hvordan utøvende makter, i form av rettsvesen og politi, vil benytte seg av en samtykkelov i rettslig kontekst, hvor det her ligger noe tvil i om det vil ha det helt store å si for om flere anmeldelser unngår henleggelse og faktisk ender i retten.

Materialet viser at informantene ikke er skeptiske til behovet for en samtykkelov, men i større grad skeptiske til utforming og ettervirkninger på ulike plan. Noen av informantene posisjonerer seg som kritiske til den konkrete effekten i domfelling av voldtektssaker, med fokus på om det blant annet vil bli lettere å bli uskyldig dømt for voldtekt. Dette er derimot ikke en stor bekymring hos informantene, som samtidig ser at håndfaste bevis fortsatt vil være essensielt og at det dermed fremdeles vil kunne være ord mot ord i saker.

Andre informanter posisjonerer seg som mer kritiske til hvordan en samtykkelov vil bli formulert fra regjeringen, og legger vekt på at det de ønsker er en «ja er ja»-lov som konkretiserer at samtykke skal ha blitt gitt før en seksuell handling kan utføres. I motsetning til en «nei er nei»-lov som tilskriver seksuell tilgjengelighet inntil man motsetter seg handlingen.

I sammenheng med dette er informantene igjen tydelige på at det ikke nødvendigvis har alt å si for om det finnes behov for en samtykkelov, tyngden ligger helt klart i at definisjonene må være riktige slik at holdningsendring også vil kunne skje. Dersom loven inkluderer flere former for voldtekt som tydelig definerte, vil det være enklere å lære folk hva voldtekt er og dermed også hva man skal unngå å gjøre. Informantenes posisjoneringer i verdirepertoaret viser at ved å tydeliggjøre at bare ja er ja, legger man klare retningslinjer for hva som inngår i samtykke, og hvilke muligheter man har for å bevare egne grenser. Dette er særlig viktig for unge som skal ha samleie for første gang og som har behov for bedre seksualopplæring enn det tidligere generasjoner har fått.

Posisjoneringer i kjønnskulturrepertoaret viser at informantene observerer en kjønnet sexkultur som fremstiller gutter og menn som seksuelt tilgjengelige. Dette gir inntrykk av at menn alltid er klare for og ønsker å ha sex, og dermed ikke kan voldtas. Informantene reflekterer også over hvordan denne kulturen påvirker holdninger til samtykke for begge kjønn, hvor det på kvinnesiden snakkes om en kultur for å gi samtykke, mens det på mannesiden snakkes om en kultur for å få samtykke. Basert på refleksjoner fra kapittel 4 om porno og kommunikasjon, kan man trekke paralleller til hvordan dette påvirker sexkulturen informantene observerer, fordi det gjenspeiler viktigheten av kommunikasjon i tillegg til en oppfatning av mannen som makthavende initiativtaker og kvinnen som passiv mottaker. Både posisjoneringer i kjønnskulturrepertoaret og sentrale

forståelser om kommunikasjon og porno, viser at mannlig kontroll i seksuelle relasjoner er noe informantene gjenkjenner, men som de også konkretiserer ikke bør være til hinder for mannlig seksuell utfoldelse med en samtykkelov.

Informantene viser hvordan de posisjonerer seg til seksualundervisning og kunnskapsformidling om sex og grensesetting i empowermentrepertoaret. Deres levde erfaringer gjennom grunnskolen viser hvordan seksualundervisningen i størst grad tok høyde for å lære bort kunnskap om prevensjon og graviditet, og informantene viser med posisjoneringer mot diskursen om «kondom på banan», at dette ikke opplevdes som tilstrekkelig seksuellære. Informantene ser samtykkelære og åpenhet som avgjørende for å ruste unge til sunne og respektfulle seksuelle relasjoner videre i livet. Kunnskap om samtykke beskrives som en viktig faktor for å ha kroppslig og seksuell autonomi, hvor det å ha et språk for å kunne kommunisere egne grenser og også respektere andres grenser er helt sentralt.

Posisjoneringer til samtykke som faktor for kroppslig og seksuell autonomi i empowermentrepertoaret, styrker en eventuell samtykkelovs samfunnsverdi, som diskutert i verdirepertoaret. Dette handler blant annet om at en tydelig definisjon for voldtekt med fokus på samtykke i lovgivning, vil forme samfunnets forståelse av seksuell kommunikasjon og voldtekt, og på den måten også virke holdningsendrende. Videre viser dette at informantene håper at en samtykkelov vil bidra til å endre holdninger og øke forståelsen av trygge seksuelle relasjoner, både blant unge og voksne.

For å besvare problemstillingen, har oppgaven belyst sentrale holdninger unge voksne har i dialog om voldtekt, samtykke og lovgivning. Funn fra materialet viser at kommunikasjon og porno blir sentralt i læring om samtykke, hvor åpenhet og kunnskap har stor betydning for hvordan man forholder seg til dette. Det belyses også at informantene forstår dagens voldtektslovgivning som for lite dekkende, hvor både forståelser av vold, truende atferd og offeropplevelsen vil være sentrale aspekter som en samtykkelov bør ta høyde for. Særlig viktig er også aspektet om offerets rolle, og bevisbyrdens fokus, hvor informantene ser at voldtekt bør defineres som sex uten samtykke. I tillegg til dette vil forståelser av kommunikasjon, porno, samtykke og grensesetting sammen kunne føre til empowerment, både for unge og voksne – hvor håpet er at en samtykkelov vil kunne være holdningsendrende for vår forståelse av disse områdene. Samtidig vil målet være at en samtykkelov vil kunne flytte fokus bort fra en kjønnset sekskultur, som legger føringer for hvordan kvinner og menn forstås og forventes å være i seksuelle relasjoner. Her vil seksualundervisningen også være sentral, særlig med fokus på å lære gutter og jenter at samtykke er like sentralt for dem alle, uavhengig av kjønn.

7.2 Studiens begrensninger og videre forskning

Når man gjør forskningsprosjekt med et begrenset utvalg, er det en utfordring at funnene ikke nødvendigvis vil være konkret overførbare til større grupper (Skilbrei, 2021). Dette prosjektet har sine begrensninger knyttet til mangfoldet i utvalget, men jeg vil likevel argumentere for at informantene inngår i en gruppe som sitter på representative erfaringer og kunnskaper som gjenspeiler generasjonen de hører til. Det er derimot ikke utenkelig at andre i samme generasjon kan sitte på andre opplevelser og erfaringer, enn informantene for dette prosjektet.

Til tross for et mindre mangfold i utvalget enn jeg håpet på innledningsvis, har jeg gjennom intervjuene skaffet meg et rikt materiale, som beveget seg langt utover det jeg så for meg å finne. Dette har blant annet ført til at jeg har stått ovenfor en del vanskelige beslutninger i hva oppgaven skulle fokusere på. Oppgaven kunne altså blitt fullstendig annerledes, hadde jeg valgt å fokusere på andre tema enn det oppgaven har tatt for seg. Det har som sagt vært vanskelig å velge bort tema underveis i arbeidet, men det er en gang slik at en masteroppgave kommer med sine begrensninger i omfang og at noe derfor må velges bort til fordel for noe annet. Jeg vil argumentere for at materialet som har blitt brukt til denne oppgaven, viser et mangfold av aspekter ved både samtykke, grensesetting, seksuell læring og ikke minst voldtektslovgivning, som sammen svarer på oppgavens problemstilling.

For videre forskning på temaet ville det vært interessant å se på hvordan andre grupper forholder seg til tematikken om samtykke og voldtektslovgivning. Dette kan blant annet innebære å se på grupper med andre kriterier for mangfold, slik som seksuell orientering, kjønnsidentitet eller bakgrunn. Det kunne også vært spennende å se på hvordan eldre generasjoner forholder seg til den samme tematikken, for å se om det finnes generasjonsforskjeller som preges av tiden man har vokst opp i.

Arbeidet med formuleringen og innføringen av en samtykkelov, har utspilt seg i kulissene hos politikerne gjennom arbeidet med dette prosjektet, og det er som tidligere nevnt bestemt at en samtykkelov kommer. Når en samtykkelov blir innført, vil det ikke lenger være like nødvendig å se på hvilke holdninger som finnes til en samtykkelov. Det vil derimot være desto mer interessant å se på hva som utspiller seg etter innføringen, og eventuelt da hvordan folk forholder seg til den. Videre forskning på ettervirkningene av en norsk samtykkelov vil forhåpentligvis kunne gi interessante perspektiver, slik som vist i forskning fra nabolandene Sverige og Danmark. Samtidig vil det også kunne være interessant å se nærmere på Norges forhold til Istanbul-konvensjonen (2011), i tråd med Europarådet og Amnesty sine bekymringer ovenfor norsk voldtektslovgivning og voldtektsproblematikk.

For dette prosjektet har det vært spennende og verdifullt å kunne følge med på arbeidet med samtykkelov i sanntid, og det har gitt en følelse av aktualitet som det er vanskelig å se bort ifra. Forhåpentligvis vil denne oppgaven bidra litt på veien til en samtykkelov, ved å belyse de aspektene som gjør seg gjeldende for unge voksne om tematikken. Det vi gjør i dag skal tross alt følge oss gjennom livet og legge til rette for kommende generasjoner.

8 Litteraturliste

- Amnesty International. (2019). *Time for change - Justice for rape survivors in the Nordic countries*. London: Amnesty International.
- Amnesty International. (30. april 2024). *Aksjon: Norge - Vi trenger en reell samtykkelov nå!* Hentet 07. mai 2024 <https://amnesty.no/samtykkelov>
- Amnesty International. (u.å.a). *Aksjonsveiledning: Reell samtykkelov nå!* Hentet 07. mai 2024 <https://amnesty.no/aksjonsveiledning-8-mars-2024>
- Amnesty International. (u.å.b). *Voldtekt i Norge: Vi trenger en samtykkelov*. Hentet 07. mai 2024 <https://amnesty.no/voldtekt/samtykkelov?>
- Bourdieu, P. (2000). *Den maskuline dominans*. (K. Stene-Johansen, Overs.) Oslo: Pax Forlag.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, ss. 77-101.
doi:<https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Bröttsforebyggande rådet (Brå). (2020) *Den nya samtyckeslagen i praktiken - En uppföljning av 2018 års förändringar av lagreglerna rörande våldtäkt*. (Brå 2020:6) Stockholm: Bröttsforebyggande rådet
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2.utg.), Cambridge: Polity press.
- De Beauvoir, Simone, Moi, T. & Christensen, B., (2000). Det annet kjønn, Oslo: Pax, pp. 7-29 (innledende essay ved Toril Moi) og 785-817 (Den uavhengige kvinnen)
- Edley, N. (2001). Analysing Masculinity: Interpretive Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions. (M. Wetherell, S. Taylor, & J. Yates, Red.) *Discourse as data: A guide for analysis*, ss. 189-229.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality - Volume I: An Introduction*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge*. (C. Gordon, Red.) New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. (1982). *The subject and Power*. *Critical Inquiry*, Vol 8, No. 4, ss. 777-795: Chicago Journals <http://www.jstor.org/stable/1343197?origin=JSTOR-pdf>

- Holm, C. J. (2021). Kan et frivilligt samleje være strafbart? – Overvejelser om viljens nye betydning for gerningsindholdet i voldtægtsbestemmelsen. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*(2), ss. 343-359.
- Holmberg, E. (2019). Det mærker man liksom - En kvalitativ fokusgruppstudie om unga heterosexuella mäns resonemang kring sex, samtycke och samtyckeslagen. Sverige: Lunds Universitet, Sociologiska Institutionen.
- Istanbul-konvensjonen (2011). *Europarådets konvesjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner CETS 210*. (11-05-2011 nr 22 Multilateral) Hentet fra Lovdata
<https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/2011-05-11-22>
- Johannessen, L. E., Rafoss, T. W., & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori?* Universitetsforlaget.
- Jørgensen, M. W., & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag.
- Lovdata. (2005). Straffeloven. *Lov om straff (LOV-2005-05-20-28)*. Hentet fra <https://lovdata.no/lov/2005-05-20-28>
- Medietilsynet. (2022). *Barn og medier*. Medietilsynet / Kantar.
- Mills, S. (2003). *Michel Foucault*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- NAOB. (2024). *Hardporno*. Hentet fra Det Norske Akademis Ordbok: <https://naob.no/ordbok/hardporno>
- NAOB. (2024). *Offer*. Hentet fra Det Norske Akademis Ordbok: <https://naob.no/ordbok/offer>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS). (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress A/S.
- NESH, D. n. (06. desember 2021). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Hentet 25. mai 2023 fra <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>

- NOU 2024: 4. (2024). *Voldtekt - et uløst samfunnsproblem*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet. Hentet 20. mars 2024 fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-4/id3028553/?ch=1>
- Overgrep.no, Advokat Bredesen. (02. august 2017) *Hva er forskjellen på overfall, overgrep og voldtekt?* Hentet 04. mai 2024 fra Overgrep.no: <https://www.overgrep.no/aktuelt/2017/hva-er-forskjellen-pa-overfall-overgrep-og-voldtekt/>
- RVTS Midt ved Lundgren M. J. (05. februar 2024). *Barn, unge og pornografi - "Overalt, hele tiden...."*. Trondheim. <https://vaarebarn.no/wp-content/uploads/2023/06/Morten-Jensas-Lundgren.pdf>
- Sampson, K. (2011). Simone de Beauvoir. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, & K. Sampson, *Kjønnteori* (ss. 42-52). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Samtykkealliansen. (u.å.a). *Hvorfor samtykkelov?* Hentet 07. mai 2024 fra [samtykkelov.no: https://samtykkelov.no/hvorfor-samtykkelov](https://samtykkelov.no/hvorfor-samtykkelov)
- Samtykkealliansen. (u.å.b). *Internasjonal oversikt*. Hentet 07. mai 2024 fra [samtykkelov.no: https://samtykkelov.no/internasjonal-oversikt](https://samtykkelov.no/internasjonal-oversikt)
- Skilbrei, M.-L. (2021). *Kvalitative metoder: Planlegging, gjennomføring og etisk refleksjon*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Språkrådet. (16. februar 2016). *Gjerningsmann, gjerningsperson?* Hentet 04. mai 2024 fra Språkrådet: <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/gjerningsmann-gjerningsperson/> Oppdatert 03. mai 2024.
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tvilde, K. N., Ågotnes, T., Fossåskaret, S., Anda, M. V., & Rognsvåg, S. (2024, April 11). *Støttedemonstrasjoner for valdtektsoffer fleire stader i landet: – Samfunnet har vakna*. Hentet fra NRK Vestland: https://www.nrk.no/vestland/demonstrasjon-for-valdtektsoffer-i-bergen_-_samfunnet-har-vakna-1.16839870
- West, C., & Zimmerman, D. H. (Juni 1987). Doing gender. *Gender & Society, Vol. 1, No. 2*(2), ss. 125-151. doi:129.241.231.196
- Wiggins, S. (2017). *Discursive Psychology: Theory, Method and Applications*. SAGE Publications Ltd. doi:<https://doi.org/10.4135/9781473983335>

Aase, T. H., & Fossåskaret, E. (2014). *Skapte virkeligheter: Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.

9 Vedlegg

9.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

SIKT: Ref.nr. 785277

Takk for din deltakelse. Bekrefter du samtykke til å ta opptak?

Med dette intervjuet er jeg ute etter dine tanker og holdninger vedrørende samtykkelov og samtykke som begrep. Dette baserer seg på individuelle tanker og erfaringer og det er derfor ingen feil svar. Intervjuet tar omtrent 1 time, det kommer litt an på hvor mye vi har å snakke om også.

Intervjuguide

1. Kan du fortelle litt om deg selv?
 - Alder, bosted, utdanning/jobb
 - Sivilstatus? Barn?
 - Hvordan definerer du din kjønnsidentitet og seksuelle orientering?

2. Hva betyr begrepet «samtykke» for deg når det gjelder seksuelle relasjoner?

3. Snakker dere om sex og samtykke i vennegjengen eller andre sosiale kretser?
 - Hva tenker dere om sex og samtykke?
 - Har dere snakket om samtykkelov?
 - Er det forskjeller i hvordan samtykke oppfattes i ulike gruppesammensetninger?
Blant kompiser eller venninner for eksempel?
 - Kan du huske en gang du var veldig uenig med noe som ble sagt?

4. Har du personlig erfaring med å diskutere eller implementere samtykkeloven i dine egne seksuelle relasjoner? Hva har vært din opplevelse?

5. Når det kommer til sex og samtykke, så vet vi jo at vi mennesker er forskjellige, dessverre så vet vi også at folk trækker over andres grenser, hva tror du spiller inn på hva ulike mennesker oppfatter som greit å gjøre og ikke?

- Med andre ord: vil en ting som noen synes er greit, ikke være greit for noen andre? Så hva er det som gjør at folk trækker over andres grenser?
- Hvilke faktorer tror du kan påvirke en persons evne til å gi et tydelig og fritt samtykke?
- Tenker du det er forskjeller blant kjønn eller andre faktorer som seksualitet?

6. Hvilke tanker har du om hvordan samtykke kan se ut? Hvordan kan samtykke gis?

Case: En jente blir med en gutt hjem fra byen, og da de ankommer leiligheten hans fører han henne med til sengen. Hun er så beruset at hun ikke klarer å si "nei". Han er også veldig beruset, men har sex med henne. Hun har verken sagt "ja" eller "nei" til sex – Tenker du at dette er et overgrep?

- Hvem tror du det er lettere for å si nei?
- Hvem tenker du sliter mest med sex og samtykke?
- Når tenker du man kan trekke tilbake samtykke?

7. Ser du behov for endring i hvordan vi ser på sex, grensesetting og samtykke?

- Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvilke endringer vil du se?

8. Hvordan tror du at samfunnets holdninger til samtykkeloven kan påvirke ofre for seksuelle overgrep til å rapportere og søke hjelp?

9. Hva tenker du om eventuelle sammenhenger mellom pornokultur og holdningene til samtykkeloven blant unge voksne? Tror du at det er behov for tiltak for å adressere denne påvirkningen?

10. Hvilke tanker har du om lovverket vi har i Norge per nå? *Om lovverket**

- Hvilket forhold har du eventuelt til lovverket?
- Tror du at vold og truende atferd vil oppleves likt for alle? Hvem vil eventuelt oppleve dette annerledes?
- Ser du noen grupper som kanskje er mer utsatt for overgrep med det lovverket vi har i dag?

****Om lovverket / Straffeloven §291***

Ifølge dagens lovverk regnes voldtekt som “seksuell omgang ved vold eller truende atferd”, at noen “har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen” eller “ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen eller utføre seksuelle handlinger på seg selv”.

Med fokus på vold eller truende atferd som faktor for overgrep, er det altså ikke nok at offeret sier nei eller motsetter seg handlingen, og det blir et definisjonsspørsmål hva man opplever som vold eller truende atferd; det kan tenkes at det for noen kan være truende nok at noen henter til seksuell omgang.

11. Forslaget med ny samtykkelov handler konkret om at man må ha fått et tydelig ja for å ha fått samtykke, og at sex med fraværet av et ja dermed regnes som overgrep.

- Hva er din oppfatning av definisjonen av samtykke i samtykkeloven? Er den tydelig og tilstrekkelig nok?

12. Hvordan vil du at en eventuell samtykkelov skal se ut?

- Vil du lovverket skal bestå slik det er nå, eller ønsker du endring?
- Hvorfor/hvorfor ikke?

13. Hvilke holdninger tror du unge voksne generelt har til samtykkeloven? Er det forskjeller basert på kjønn, alder eller andre faktorer?

14. I Sverige så en studie at svenske menn følte de ble hindret fra å utfolde seg slik menn forventes å være, på grunn av samtykkeloven – at den hindret deres maskulinitet i møte med sex – hva tenker du om det? Kunne det blitt slik i Norge? Hvorfor/hvorfor ikke?

15. *Case om statistikk** Hvordan tror du en samtykkelov ville spilt inn på denne statistikken?

*Hver femte kvinne – hver tredje unge kvinne – har blitt voldtatt, og 70% av alle anmeldte voldtekter blir henlagt, forslaget om samtykkelov har kommet som et resultat av disse tallene.

- Hvordan tror du en samtykkelov ville spilt inn på denne statistikken?
- Hvorfor tror du statistikken ser slik ut nå? Er det på grunn av lovverket?
- Tror du en samtykkelov vil føre til at flere anmelder?

16. Hvilken effekt vil en samtykkelov ha for Norge, om noen?

- Hvorfor/hvorfor ikke?
- På hvilken måte tenker du den vil, eller ikke vil, ha verdi?
- Er det tilfeller hvor du ser for deg at endring i lovverket ville vært avgjørende for saker?

17. Hva tror du må til for at en samtykkelov skal innføres i Norge?

18. Avslutningsvis; er det noe du føler du ikke har fått si nok om, eller er det noe du vil tilføye? Eventuelt andre spørsmål?

9.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

«En kvalitativ studie på unge voksnes holdninger til samtykke i Norge»?

Mitt navn er Rikke Hembre, jeg er masterstudent ved NTNU og dette er et spørsmål til deg om å delta i mitt forskningsprosjekt. Formålet med forskningsprosjektet er å kartlegge hvilke tanker og holdninger unge voksne har til samtykke i Norge. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Forskningsprosjektet gjøres i forbindelse med masteroppgave i Likestilling og mangfold ved NTNU, hvor jeg ønsker å se på hvilke tanker og holdninger unge voksne, mellom 18 og 35 år, har til samtykke som begrep, og behovet for og utformingen av samtykke i Norge. Debatten omkring samtykke i Norge er en relativt fersk debatt, men som på kort tid har blitt engasjerende for flere parter. Formålet med prosjektet er også derfor å forsøke å kartlegge hvordan unge voksne stiller seg til denne debatten, for å kunne se på hvilken verdi en eventuell samtykke vil ha for Norge.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får denne forespørselen fordi du er ung voksen mellom 18 og 35 år, som bor i Norge. Utvalget er trukket ut med bakgrunn i å kunne se på mangfoldet i unge voksnes holdninger til samtykke i Norge, med fokus på kjønn og kjønnsidentitet. Du er en del av et større utvalg, da jeg ønsker å høre fra flere mennesker med ulike synspunkt og perspektiver om temaet samtykke i Norge.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet innebærer det at du deltar i et intervju, med varighet på omtrent en time. Intervjuet inneholder spørsmål om dine tanker angående samtykke som begrep og utformingen av samtykkelov i Norge. Intervjuet vil bli tatt opp på båndopptaker, som jeg kan høre på i ettertid, slik at jeg kan være til stede under intervjuet og ikke behøve å fokusere på å ta notater. Lydopptaket fra intervjuet vil transkriberes anonymt før det slettes, og analysen vil dermed skrives fra anonymiserte transkripsjoner.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun jeg, Rikke Hembre, som vil ha tilgang til opplysningene. Navnet og kontaktopplysningene dine vil erstattes med en kode som lagres på en navneliste i en separat notatbok, adskilt fra øvrige data. Datamaterialet vil lagres kryptert slik at ingen uvedkommende får tilgang. Deltakerne i prosjektet vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 1. juni 2024. Etter prosjektslutt vil datamaterialet med dine personopplysninger slettes. Alle andre data anonymiseres, og oppbevares fram til 1. desember 2024, før de også slettes. Oppbevaring fram til satt dato gjøres for å sikre at datamateriale er tilgjengelig hvis det må gjøres endringer i masteroppgaven og i forbindelse med eventuell publisering.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har Sikt – Kunnskapssektorens tjenesteleverandør vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved Rikke Hembre, rikkehe@stud.ntnu.no og/eller Sofia Moratti, sofia.moratti@ntnu.no
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen, thomas.helgesen@ntnu.no eller telefon: 93 07 90 38

Hvis du har spørsmål knyttet til vurderingen som er gjort av personverntjenestene fra Sikt, kan du ta kontakt via:

- Epost: personverntjenester@sikt.no eller telefon: 73 98 40 40.

Med vennlig hilsen

Sofia Moratti
(Forsker/veileder)

Rikke Hembre
(Masterstudent)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*En kvalitativ studie på unge voksnes holdninger til samtykkelov i Norge*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

9.3 Vedlegg 3: Vurdering av behandling av personopplysninger

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer

785277

Vurderingstype

Standard

Tittel

Unge voksnes holdninger til samtykkelov i Norge

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / Det humanistiske fakultet / Institutt for tverrfaglige kulturstudier

Prosjektansvarlig

Sofia Moratti

Student

Rikke Hembre

Prosjektperiode

01.02.2023 - 31.05.2024

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Særlige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Uttrykkelig samtykke (Personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 01.12.2024.

Kommentar

OM VURDERINGEN

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket. Vi har nå vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene.

TYPE PERSONOPPLYSNINGER

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om seksuelle orientering.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt og hvilke databehandlere du kan bruke. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.).

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

9.4 Vedlegg 4: Plakat om deltakelse

VIL DU DELTA I EN STUDIE OM **SAMTYKKELOV** **I NORGE?**

Er du mellom 18 og 35 år?

I min masteroppgave i Likestilling og mangfold ønsker jeg å se nærmere på unge voksnes holdninger til en eventuell samtykkelov i Norge. Jeg trenger derfor informanter som vil stille til intervju og dele egne tanker og meninger om den pågående samtykkelov-debatten.

**Ta kontakt hvis du ønsker å delta eller for mer informasjon
rikkehe@stud.ntnu.no**

